

Dofinansowane przez
Unię Europejską

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU na lata 2023-2027

Stowarzyszenie
Lokalna Grupa Działania
„Ziemi Chełmskiej”

Chełm, maj 2023 roku

Spis treści	
Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego	4
1.1. Nazwa LGD i forma prawna	4
1.2. Opis procesu tworzenia partnerstwa	4
1.3. Ogólny opis struktury LGD	7
1.4. Organ decyzyjny	8
1.5. Charakterystyka procesu decyzyjnego	8
1.6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	9
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	10
2.1. Opis obszaru	10
2.2. Mapa obszaru	11
2.3. Uzasadnienie spójności obszaru	16
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR	16
3.1. Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR, zaangażowanie zainteresowanych stron, wykorzystane narzędzia zaangażowania	16
3.2. Dane z konsultacji i wyniki analiz wykorzystane do opracowania LSR	20
3.3. Grupy zaangażowane w tworzenie LSR, działania nakierowane na utrzymanie zaangażowania stron i poinformowanie o LSR dla skutecznej realizacji	20
3.4. Wzmocnienie partnerskiej współpracy członków LGD oraz rozwijanie partnerstwa z innymi podmiotami	21
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjałów LSR	21
4.1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru	21
4.2. Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz grup osób w niekorzystnej sytuacji	32
4.3. Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw	33
Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia	33
5.1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi	33
5.2. Opis integrowania różnych sektorów, partnerów i zasobów	35
Rozdział VI. Cele i wskaźniki	36
6.1. Specyfikacja i opis celów	36
6.2. Źródła finansowania	38
6.3. Przedsięwzięcia w ramach RLKS	38
6.4. Wskaźniki	42
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	46
7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia	46
7.2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami	47
7.3. Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny, a także lub operacji realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR, o ile zostały przewidziane w LSR	50
7.4. Informacja o ewentualnej realizacji projektów grantowych, w tym projektów obejmujących przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi (smart village) i/lub operacji własnych i/lub operacji realizowanych w partnerstwie z partnerami spoza obszaru danej LSR	51
Rozdział VIII Plan działania	52

8.1. Zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR. Wyszczególnienie kamieni milowych realizacji LSR	52
Rozdział IX Plan finansowy LSR	53
9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR	53
Rozdział X Monitoring i ewaluacja	54
Wykaz wykorzystanej literatury	59
Załączniki do LSR	61

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1. Nazwa LGD i forma prawna.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej” jest stowarzyszeniem posiadającym **osobowość prawną**. W skład Stowarzyszenia wchodzi **przedstawiciele władz publicznych, lokalni partnerzy społeczni i gospodarczy oraz mieszkańcy**. Działalność Stowarzyszenia opiera się o przepisy ustawy z 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422, z późn. zm.), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943, z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą o RLKS”, rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231/159 z 30.06.2021 r.). **Organem nadzoru nad działalnością Stowarzyszenia jest Marszałek Województwa Lubelskiego.**

Stowarzyszenie LGD „Ziemi Chełmskiej” zostało zarejestrowane w KRS dnia 9 września 2008 r. pod nr KRS 0000313222, nadano jej nr REGON 060407999 oraz nr NIP 5632353043. Siedziba LGD znajduje się pod adresem **pl. Niepodległości 1, pok. 330, 22-100 Chełm.**

LGD posiada również wpis do rejestru instytucji szkoleniowych nr: 2.06/00090/2009.

1.2. Opis procesu tworzenia partnerstwa.

LGD „Ziemi Chełmskiej” z siedzibą w Chełmie została utworzona podczas zebrania założycielskiego w dniu 26 maja 2008 roku. Idea powołania LGD pojawiła się już wcześniej (w połowie września 2007 roku), pomysłodawcami byli wójtowie gminy Kamień (Roman Kandziora) i gminy Białopole (Henryk Maruszewski), którzy dostrzegli potencjał rozwojowy w zasobach przyrodniczo-kulturowo-historycznych gmin powiatu chełmskiego. W omawianym okresie zabrakło jednakże liderów lokalnych społeczności oraz pomysłów, które mogłyby w odpowiednim kierunku wpływać na społeczny i gospodarczy rozwój gmin powiatu chełmskiego.

Podjęcie przez wójtów gmin powiatu chełmskiego wspólnej decyzji o zainicjowaniu prac nad stworzeniem trójsektorowego partnerstwa zapoczątkowało prace zmierzające do powołania LGD. Rozpoczęto rozmowy z władzami gmin, przewodniczącymi rad oraz wyłaniającymi się lokalnymi liderami. Na sesjach rad gmin zaprezentowano założenia programu Leader i od grudnia 2007 do kwietnia 2008 roku zapadły stosowne uchwały o przystąpieniu gmin do LGD. W dniu 26 maja 2008 roku odbyło się zebranie założycielskie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej”. W zebraniu założycielskim wzięło udział 56 osób reprezentujących kluczowe sektory: publiczny, społeczny i gospodarczy. Ostatecznie członkami założycielami zostały osoby prawne i fizyczne z następujących gmin powiatu chełmskiego: Białopole, Dorohusk, Dubienka, Kamień, Leśniowice, Wojsławice oraz Żmudź. Podkreślić należy, iż w procesie formowania Stowarzyszenia brali udział mieszkańcy wszystkich gmin uczestniczących w LGD poprzez partycypowanie w spotkaniach informacyjnych i szkoleniach dla grup liderów. Realizowane były również prace w zespołach roboczych, mające na celu określenie kierunków działań oraz struktury Stowarzyszenia.

Następnie z uwagi na wspólny kierunek rozwoju oraz spójność terytorialną, w 2014 roku do LGD „Ziemi Chełmskiej” przystąpiła gmina Horodło z powiatu hrubieszowskiego, co istotnie wzmocniło potencjał społeczno-gospodarczy oraz turystyczny obszaru LGD.

Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej” stanowi dobrowolne, samorządowe, trwałe zrzeszenie osób fizycznych i prawnych. **Celem Stowarzyszenia jest działalność na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i ich mieszkańców, wspieranie i upowszechnianie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, budowanie partnerstwa i dialogu na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi oraz aktywizowanie społeczności lokalnych na obszarach wiejskich**, w tym przede wszystkim:

a) podejmowanie inicjatyw i działań mających na celu pobudzenie aktywności społeczności lokalnych oraz ich czynny udział w opracowaniu i realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju,

- b) ochrona zabytków, tradycji i dziedzictwa kulturowego,
- c) poprawa infrastruktury transportowej, społecznej, oświaty, kultury, turystyki, sportu i rekreacji,
- d) rozwój edukacji społeczeństwa i dostosowanie do potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego,
- e) rozwój ekologii, turystyki wiejskiej, w tym rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwoju gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych oraz gospodarstw opiekuńczych,
- f) rozwój wiedzy oraz umiejętności w zakresie: cyfryzacji, przedsiębiorczości, oszczędzania zasobów, środowiska i klimatu,
- g) promocja zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych bezrobociem oraz podejmowanie działań zapobiegających zjawisku marginalizacji grup społecznych i wykluczeniu społecznemu mających na celu włączanie społeczne osób, znajdujących się w niekorzystnej sytuacji,
- h) aktywizacja i integracja lokalnych społeczności w szczególności poprzez działania animacyjne na rzecz rodzin, solidarności międzypokoleniowej, dzieci, młodzieży, kobiet, osób z niepełnosprawnościami i osób starszych poprzez wspieranie działań wspomagających wypełnianie przez rodziny ról społeczno - wychowawczych, a także rozwiązujących lokalne problemy i zaspokajanie indywidualnych i zbiorowych potrzeb dotyczących m.in. opieki nad dziećmi i osobami starszymi, organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży, działań edukacyjnych, współpracy międzypokoleniowej, dostępu do edukacji, kultury, itp.,
- i) stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzację i wykorzystanie potencjału endogenicznego.

W realizacji powyższych celów, stanowiących istotę swojej działalności, Stowarzyszenie uwzględnia promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, ma na uwadze przeciwdziałanie zmianom klimatu, rozwój turystyki, w szczególności zaś popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych, przy zastosowaniu innowacyjnych środków i metod.

W swojej działalności Stowarzyszenie kieruje się zasadami LEADER: **oddolność** (szeroki udział społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji strategii), **terytorialność** (lokalna strategia rozwoju przygotowana dla danego, spójnego obszaru), **zintegrowanie** (łączenie różnych dziedzin gospodarki, współpraca różnych grup interesu), **partnerstwo** (lokalna grupa działania jako lokalne partnerstwo, w którym uczestniczą różne grupy interesów sektora publicznego, społecznego i gospodarczego), **innowacyjność** (w skali lokalnej), **decentralizacja zarządzania i finansowania, sieciowanie i współpraca** (wymiana doświadczeń i rozpowszechnianie dobrych praktyk). Dzięki oddolnemu charakterowi współpracy wszystkich podmiotów wchodzących w skład LGD udaje się zaplanować działania rzeczywiście wynikające z potrzeb lokalnych. Zaangażowanie wszystkich aktorów pozwala także na sprawną realizację przygotowanych operacji, ponieważ podmioty, które będą wdrażały projekty ujęte w niniejszej LSR traktują je jako swoje, a nie narzucone przez zewnętrzny podmiot. Kluczową kwestią jest także działanie w sieci i nawiązywanie partnerstwa.

LGD zrealizowało już dwie Strategie Rozwoju Lokalnego – na lata 2007-2013 oraz 2014-2020. Niniejsza Lokalna Strategia Rozwoju jest bezpośrednią kontynuacją poprzednich działań rozwojowych dla obszaru LGD, uwzględnia zalecenia wynikające z ewaluacji poprzednich LSR oraz jest wynikiem prac wszystkich podmiotów będącymi członkami Stowarzyszenia, a także innych grup wspierających rozwój lokalny.

Realizacja założeń poprzednich LSR zapoczątkowała proces integrowania i wzmacniania spójności obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej”. Partnerska inicjatywa „Turniej gmin >Między nami sąsiadami<” stała się impulsem do budowania współpracy międzygminnej nie tylko na szczeblu JST i jednostek podległych, ale także wśród lokalnych organizacji pozarządowych, twórców ludowych, KGW, zespołów śpiewaczych m.in. poprzez wspólne przygotowywanie, udział oraz promowanie lokalnej kultury na targach i wystawach regionalnych oraz ponadregionalnych. Wymienione działania pozwoliły nie tylko na wymianę doświadczeń między poszczególnymi podmiotami, ale także umożliwiły im dostrzeżenie cech wspólnych, co dało podstawę do przyszłych działań mających na celu budowanie wspólnej oferty turystycznej dla całego obszaru. Przykładem inicjatywy integrującej wszystkie środowiska stała się realizacja projektu partnerskiego pn. „Turystyka międzynarodowa impulsem rozwoju gospodarczego”, współfinansowanego ze środków RPO Województwa Lubelskiego, w ramach którego na obszarze gmin Leśniowice, Wojsławice, Żmudź i Dorohusk wytyczono Trasę rowerową „Malowniczy Wschód”, opublikowano przewodnik i mapę turystyczną trasy.

LGD „Ziemi Chełmskiej i podmioty wchodzące w jej skład realizowały wiele projektów ze źródeł zewnętrznych, które jeszcze mocniej scementowały partnerstwo. Ze środków EFS, w ramach POKL 2017-2013 oraz RPO WL 2014-2020, Stowarzyszenie zrealizowało 17 projektów aktywizujących lokalną społeczność, na łączną kwotę **ponad 18,5 mln zł**, w tym 11 projektów o charakterze edukacyjnym na łączną kwotę blisko **5,5 mln zł** oraz 6 projektów oferujących wsparcie finansowe dla

osób zainteresowanych założeniem działalności gospodarczej, w tym osób niepełnosprawnych na łączną kwotę **ponad 13 mln zł**.

Ponadto, w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013 oraz 2014-2020 LGD zrealizowała 3 projekty na rzecz poprawy atrakcyjności turystycznej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego obszaru, w tym projekt „*Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki na obszarze przygranicznym*” obejmujący poprawę atrakcyjności turystycznej oraz wspieranie procesów pełnego wykorzystania potencjału turystycznego obszaru gmin Leśniowice, Żmudź, Dorohusk, Wojsławice oraz gminy Huszcza (Ukraina), w tym m.in. zagospodarowanie 5 zbiorników wodnych oraz remonty dróg dojazdowych, o wartości całego projektu 2 926 576,89 €.

Członkowie LGD, w szczególności samorządy i podmioty sektora społecznego mają bogate doświadczenie w realizacji projektów na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, z zakresu aktywizacji zawodowej, projekty infrastrukturalne związane z budową dróg i sieci wodociągowych, projekty z zakresu kultury i tradycji regionu, projekty skierowane do dzieci i młodzieży oraz osób starszych.

Gminy partnerskie LGD „Ziemi Chełmskiej” od wielu lat angażują się w działania, których celem jest wzrost atrakcyjności turystycznej regionu, a tym samym konkurencyjności oferty turystycznej. Spójne i komplementarne przedsięwzięcia zaowocowały stworzeniem i rozpowszechnieniem marki lokalnej „Malowniczy Wschód”, która promuje liczne zabytki, wydarzenia kulturalne, twórców ludowych, lokalnych przedsiębiorców i szereg atrakcji kultywujących dziedzictwo naturalne i kulturowe regionu chełmsko-horodelskiego.

Kontynuacją działań podejmowanych w latach 2014 - 2020 na rzecz rozwoju obszaru LGD jest dalszy rozwój, na bazie lokalnego potencjału przyrodniczego, kulturowego i historycznego, przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury turystycznej (w tym Trasy rowerowej „Malowniczy Wschód”) lokalnej marki oraz zintegrowanej z nią kompleksowej, innowacyjnej oferty turystycznej, wspólnej dla całego obszaru LGD.

Dzięki realizacji dotychczasowych LSR oraz działań finansowanych z innych źródeł na obszarze LGD udało się stworzyć autentyczne partnerstwo wewnętrzne reprezentowane przez grupy interesów ze wszystkich sektorów. Pomaga to w rozwoju lokalnym i jest uzupełnieniem działań podejmowanych na poziomie regionu, powiatu i gminy. Na każdym etapie tworzenia niniejszej LSR zastosowano narzędzia włączające wszystkie grupy interesów z trzech sektorów, w tym między innymi: po dwa otwarte spotkania w każdej gminie, praca metodą warsztatową nad określeniem potencjałów obszaru, potrzeb i problemów. W celu przeprowadzenia diagnozy zastosowane zostały następujące metody badawcze: ankieta, ankieta online, world cafe, burza mózgów. Każdy z uczestników na równych prawach czuł się współtwórcą nowej LSR. Przy definiowaniu celów i przedsięwzięć wykorzystano potencjał osób biorących udział w poprzednich etapach oraz zaangażowano ekspertów zewnętrznych celem odświeżenia spojrzenia na pojawiające się problemy i możliwości. Zaplanowano dwa spotkania z tą samą grupą uczestników konsultacji. Uzyskano dzięki temu większą trafność i adekwatność zapisów LSR, a także w trakcie wdrażania niniejszej Strategii zapewniono lepszą efektywność oraz odpowiedzialność wszystkich zaangażowanych podmiotów. Pozwoliło to na uzyskanie zakładanych wyników i realizowanie wskaźników w pełnym wymiarze. Większość decyzji podejmowana jest kolegialnie przy zaangażowaniu zespołów roboczych, podczas spotkań warsztatowych oraz przy wykorzystaniu opinii wyrażonych w ankietach.

Doświadczenie uzyskane przy wdrażaniu dwóch poprzednich LSR pozwoli na jeszcze pełniejszą współpracę i zaangażowanie członków LGD w realizację niniejszej Strategii. Wszystkie prace Stowarzyszenia odbywają się przy otwartej kurtynie. Każdy na równych prawach może uczestniczyć w działaniach wdrażających LSR, każdy zgodnie ze Statutem może ubiegać się o pełnienie funkcji w organach Stowarzyszenia. **Członkostwo w LGD jest otwarte na wszystkich chętnych. Wszystkie podejmowane inicjatywy są konsultowane z członkami Stowarzyszenia oraz z podmiotami, które nie są członkami, ale uczestniczą w realizacji działań zawartych w LSR. Integracja, która już nastąpiła pozwala na nieformalne kontakty, na podejmowanie nowych inicjatyw, na wspólną realizację projektów partnerskich, także poza LSR – co przyczynia się do efektu synergii i uzupełnia projekty zawarte w Strategii.**

W dalszym ciągu zamierzamy kontynuować partnerską współpracę ze wszystkimi aktorami z terenu LGD, **organizować działania integrująco-aktywizujące** spotkania konsultacyjne, wykorzystywać nowoczesne narzędzia takie jak media społecznościowe, ankiety internetowe, szybkie spotkania online na platformach do zdalnej komunikacji, aby uzyskać jak największą skuteczność działań przy określonych w Strategii środkach. **Takie podejście już się sprawdza, wiele pomysłów zostało zgłoszonych nie tylko przez władze Stowarzyszenia czy pracowników Biura LGD, ale właśnie przez naszych członków i współpracowników.**

1.3. Ogólny opis struktury LGD.

Najwyższą władzą Stowarzyszenia jest **Walne Zebranie Członków** odpowiedzialne przede wszystkim za uchwalanie kierunków i programu jego działania. W celu wymiany poglądów między członkami Stowarzyszenia oraz poszukiwania wśród nich inicjatyw oddolnych Walne Zebranie Członków może ustanowić tematyczne zespoły doradcze, m.in. zespoły ds. aktywizacji i integracji seniorów i osób młodych, zielonej gospodarki.

Organem reprezentującym Stowarzyszenie na zewnątrz i działającym w jego imieniu jest **5-osobowy Zarząd**. Dla ważności oświadczeń woli, pism i dokumentów w przedmiocie praw i obowiązków majątkowych Stowarzyszenia wymagane są podpisy: Prezesa lub jednocześnie dwóch Członków Zarządu. **W skład Zarządu wchodzi przedstawiciel seniorów (osoba w wieku powyżej 60 lat) oraz ludzi młodych (osoba wieku do 25 r.ż.).**

Rada to organ, do którego kompetencji należy przede wszystkim **dokonywanie oceny projektów oraz wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR.**

Komisja Rewizyjna jest organem, do którego podstawowych kompetencji należy kontrolowanie działalności Stowarzyszenia, a także dokonywanie oceny pracy Zarządu.

Lista członków Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej” liczy obecnie **112 podmiotów, przedstawicieli grup interesów ze wszystkich sektorów**, wśród których 16 to przedstawiciele sektora publicznego (reprezentanci gmin członkowskich, a także reprezentanci jednostek podległych JST), 27 – przedstawiciele sektora gospodarczego (reprezentanci podmiotów gospodarczych prowadzących działalność na obszarze LGD), 16 – przedstawiciele sektora społecznego (stowarzyszeń, kgw, fundacji i klubów sportowych z terenu LGD), 53 – osoby fizyczne, mieszkańcy obszaru LGD, w tym osoby z grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR tj. kobiety, osoby młode do 25 r.ż., seniorzy powyżej 60 r.ż., osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi.

Skład LGD jest reprezentatywny dla lokalnej społeczności z uwzględnieniem specyfiki obszaru i kierunków rozwoju i uwzględnia z każdej gminy członkowskiej co najmniej po 1 przedstawicielu z grupy interesu publicznego, społecznego i gospodarczego, co wskazuje na wysoki stopień włączenia społeczności lokalnej w działalność LGD, głównie przedstawicieli sektora społecznego – organizacji pozarządowych i mieszkańców.

Od momentu powstania Stowarzyszenie rozszerza swój skład pozyskując członków z każdego sektora. **Dostęp do udziału w partnerstwie był i pozostaje otwarty. Nie były i nie są stosowane żadne ograniczenia lub wykluczenia, które można by uznać za dyskryminujące dla kogokolwiek.**

W LSR na lata 2023-2027 LGD zamierza kontynuować działania mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wzmocnienie kapitału społecznego, a także służące poprawie warunków umożliwiających podjęcie pracy zwłaszcza grupom w niekorzystnej sytuacji. Analiza problemów i potencjału obszaru wykazała, że bardzo ważną aktywnością na kolejną LSR będzie zatrzymanie ludzi młodych – co w znacznym stopniu może zatrzymać proces depopulacji obszaru LGD. Jak wynika z diagnozy oraz przeprowadzonych konsultacji grupy wymagające szczególnego wsparcia na terenie LGD to osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze po 60 r.ż., oraz osoby w niekorzystnej sytuacji tj. osoby bezrobotne, kobiety oraz rolnicy niskotowarowi. Opracowując cele, działania i wskaźniki strategii wzięto pod uwagę potrzeby w/w grup osób. LGD będzie angażować grupy szczególnie istotne w punktu widzenia realizacji LSR:

- **włączenie ludzi młodych do 25 r.ż. poprzez ich zaangażowanie w działalność Stowarzyszenia (członkostwo Radzie oraz Zarządzie LGD)** oraz realizację operacji na rzecz lokalnego środowiska młodzieżowego, w tym integrujących i animujących,
- **włączenie seniorów powyżej 60 r.ż. poprzez ich zaangażowanie w działalność Stowarzyszenia (członkostwo Radzie oraz Zarządzie LGD)** oraz realizację operacji na rzecz seniorów w zakresie włączenia społecznego i cyfrowego,
- **wsparcie grup osób w niekorzystnej sytuacji (racjonalny i adekwatny sposób animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań),**
- wsparcie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (agroturystyka, zagrody edukacyjne).

LGD zamierza zastosować specjalne działania komunikacyjne adresowane do grup w niekorzystnej sytuacji ze względu na konieczność dotarcia do możliwie najszerzego grona osób z wymienionych wyżej grup. Będą to m.in. spotkania w siedzibach gmin, urzędów pracy, górków, zapraszanie przedstawicieli samorządu uczniowskiego szkół ponadgimnazjalnych oraz młodzieżowych organizacji pozarządowych z terenu LGD na spotkania i szkolenia, udział w targach pracy na obszarze LGD, informacja o LSR na gminnych spotkaniach organizacji pozarządowych oraz gminnych spotkaniach z sołtysami, informacje na stronie internetowej LGD oraz podmiotów wchodzących w skład LGD, na www gmin, www GOK, informacje na portalach społecznościowych, doradztwo indywidualne (stacjonarne w biurze LGD i niestacjonarne w Mobilnym Punkcie

Informacyjno-Doradczym LSR oraz w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych na terenie gmin), poczta elektroniczna, e-newsletter, spotkania online na platformach komunikacyjnych (takich jak ZOOM, MEET).

LGD „Ziemi Chełmskiej” jest organizacją wspierającą oraz animatorem ekonomii społecznej na obszarze swojego działania. Stowarzyszenie podjęło współpracę z wieloma podmiotami ekonomii społecznej, służyło pomocą i wsparciem osobom – reprezentantom grup nieformalnych, w rejestracji działalności w formie stowarzyszeń, jak również zainicjowało utworzenie platformy współpracy pomiędzy Spółdzielniami Socjalnymi: „Dębowy Las”, „Słowianka”, „MBD Dynamiczna”, „Wojśławianka” oraz Ośrodkiem Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzonym przez Fundację Rozwoju Lubelszczyzny. **LGD jest też członkiem założycielem Spółdzielni Socjalnej „Wojśławianka”**. Istotnym elementem działań LGD będzie nadal promowanie idei partnerstwa, wymiany doświadczeń i współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi i podmiotami ekonomii społecznej z terenu LGD.

1.4. Organ decyzyjny.

Zgodnie ze Statutem Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej”, organem decyzyjnym w zakresie wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, jest **Rada Programowa** licząca **15 członków**. Członków Rady spośród członków LGD wybiera Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia.

Rada Programowa działa na podstawie Statutu Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej” oraz Regulaminu Rady Programowej zatwierdzanego przez Walne Zebranie Członków oraz w oparciu o niedyskryminujące i przejrzyste procedury wyboru oraz obiektywne kryteria wyboru pozwalające uniknąć konfliktu interesów, zgodnie z art. 4 ustawy o RLKS.

W skład Rady Programowej wchodzi przedstawiciele publicznych i prywatnych lokalnych interesów społeczno-gospodarczych:

- 4 przedstawiciele grupy interesu sektora publicznego (26,67% składu Rady),
- 7 przedstawiciele grupy interesu sektora gospodarczego (46,66% składu Rady),
- 4 przedstawiciele grupy interesu sektora społecznego (26,67% składu Rady).

Przedstawiony skład Rady Programowej spełnia poniższe warunki:

1. **ani władze publiczne ani żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji,**
2. **żaden z członków Rady nie jest równocześnie członkiem organu kontroli wewnętrznej LGD, zarządu LGD lub pracownikiem LGD, ani nie może pozostawać z członkami Zarządu, Komisji Rewizyjnej w związku małżeńskim, ani też w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa w linii prostej,**
3. **każda z gmin będących członkami LGD ma swojego przedstawiciela w składzie Rady,**
4. **w składzie Rady znajduje się więcej niż jeden przedsiębiorca,**
5. **w składzie Rady znajduje się więcej niż jedna kobieta,**
6. **w składzie Rady znajduje się przedstawiciel ludzi młodych (do 25 r.ż.) lub seniorów (powyżej 60 r.ż.),**
7. **w składzie Rady znajduje się przedstawiciel KGW lub OSP,**
8. **w składzie Rady znajduje się osoba bezrobotna,**
9. **w składzie Rady znajduje się rolnik niskotowarowy,**
10. **w składzie Rady znajduje się sołtys.**

Zgodnie z Regulaminem Rady, Biuro LGD we współpracy z Przewodniczącym Rady prowadzi rejestr interesów członków Rady pozwalający na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami i/lub poszczególnymi projektami. Każdy członek Rady zobowiązany jest do udzielenia informacji o dotyczących go aktywnościach i / lub podmiotach / instytucjach, z którymi aktywności te są związane, a także, w uzasadnionym przypadku, do przedłożenia odpowiednich dokumentów potwierdzających. Rejestr interesów członków Rady sporządzany jest na podstawie składanej przez każdego Członka Rady tzw. Deklaracji bezstronności i poufności, której formularz stanowi załącznik do Regulaminu Rady.

1.5. Charakterystyka procesu decyzyjnego.

Rada Programowa odpowiedzialna za wybór operacji składa się z osób, które znają obowiązujące przepisy i akty prawne dotyczące rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, a także zostały przeszkolone w zakresie kompetencji i obowiązków wynikających z pełnienia funkcji członka Rady Programowej. W skład Rady wchodzi również członkowie, którzy posiadają doświadczenie w ocenie i wyborze wniosków w ramach poprzedniej kadencji organu decyzyjnego i będą służyć

pomocą pozostałym członkom Rady. Wszyscy członkowie są ponadto zaznajomieni z zapisami Statutu Stowarzyszenia oraz Regulaminu Rady Programowej, który doprecyzowuje wymagania stawiane członkom organu.

Członkowie Zarządu Stowarzyszenia pełnią swoje funkcje społecznie, jednakże mają możliwość otrzymywania wynagrodzenia za czynności wykonywane w związku z pełnioną funkcją. W skład Zarządu wchodzi osoba doświadczona w ramach wdrażania poprzedniej LSR, znają obowiązujące w tym zakresie przepisy i akty prawne oraz śledzą na bieżąco wszystkie ich zmiany. Ponadto, członkowie Zarządu aktywnie działają w sektorze społecznym na terenie gmin, które reprezentują i zamieszkują. Angażują się w inicjatywy lokalne, które służą integracji społeczności lokalnej. Ich zaangażowanie jest tym bardziej cenne, że jako liderzy, którzy posiadają wiedzę oraz doświadczenie w działalności społecznej, stanowią dobry przykład do naśladowania i tym samym motywują mieszkańców do podejmowania oddolnych inicjatyw.

W biurze LGD zatrudnieni są Prezes Zarządu, Kierownik Biura oraz Specjalista ds. projektów i księgowości, którzy posiadają niezbędną wiedzę i doświadczenie w przygotowywaniu, wdrażaniu i aktualizacji dokumentów strategicznych o zasięgu regionalnym oraz lokalnym, a także posiadają wieloletnie doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych ze źródeł zewnętrznych. To w dużej mierze dzięki ich pracy LGD mogła z powodzeniem realizować swoje cele, przyczyniając się do społeczno-gospodarczego rozwoju obszaru Ziemi Chełmskiej. Zakres zadań LGD był bardzo szeroki. Obejmował zadania związane z przygotowaniem i wspieraniem procesu realizacji LSR, przeprowadzaniem naborów wniosków, przygotowywaniem posiedzeń Rady, doradztwem w zakresie przygotowania wniosków, a także informowaniem o obszarze objętym LSR, prowadzeniem strony internetowej LGD, realizacją różnych form aktywizowania społeczności lokalnej, monitoringiem i sprawozdawczością dotyczącą wdrażania LSR, funkcjonowaniem biura, wdrażaniem projektów współpracy, jak również bieżącą działalnością administracyjną.

Doświadczenie i kompetencje kadr zaangażowanych w realizację LSR mają kluczowe znaczenie, z uwagi na odpowiedzialność za wybór operacji na poziomie lokalnym oraz konieczność zapewnienia ich zgodności ze strategią. Potencjał osób pracujących na rzecz LGD, ich wiedza i posiadane zasoby wewnętrzne są niezbędne do tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Dodatkowym aspektem jest także inicjowanie i podejmowanie innych działań i przedsięwzięć, których realizacja bezpośrednio przyczyni się do osiągania założeń Strategii.

1.6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.

Działalność Stowarzyszenia regulują dokumenty wewnętrzne ustalające zasady funkcjonowania LGD. Najważniejszym dokumentem jest Statut Stowarzyszenia, który uszczegółowia zapisy zawarte w Regulaminie Rady Programowej, Regulaminie Komisji Rewizyjnej, Regulaminie Zarządu oraz Regulaminie Pracy Biura. Sposób uchwalania i aktualizacji oraz kwestie regulowane przez poszczególne dokumenty wewnętrzne przedstawiają się następująco:

Nazwa dokumentu	Sposób uchwalania i aktualizacji	Regulowane kwestie
Statut Stowarzyszenia	Uchwały w sprawie zmian statutu lub rozwiązania Stowarzyszenia podejmuje Walne Zebranie Członków większością 2/3 głosów, przy obecności co najmniej 1/2 ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków.	<ul style="list-style-type: none"> postanowienia ogólne, w tym wskazanie regulacji prawnych działalności, wskazanie Marszałka Województwa Lubelskiego jako właściwego organu nadzoru, zasady działania Stowarzyszenia, regulacje dotyczące Członków Stowarzyszenia, w tym zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD, regulacje dotyczące Władz Stowarzyszenia, w tym określenie Walnego Zebrania Członków jako organu kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji, a także uregulowania dotyczące zachowania bezstronności członków organu decyzyjnego (Rady Programowej) w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji), regulacje dotyczące zmian Statutu i rozwiązania Stowarzyszenia.

Regulamin Rady Programowej	<p>Przyjęcie – Uchwała Walnego Zebrania Członków, zwykłą większością głosów przy obecności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w pierwszym terminie – co najmniej ½ ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków uprawnionych do głosowania, 2) w drugim terminie – bez względu na liczbę uprawnionych do głosowania. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność organu, • członkostwo w Radzie, • kompetencje Przewodniczącego Rady, • procedurę wyłączenia członka Rady od udziału w ocenie i wyborze operacji, • szczegółowe zasady zwoływania i organizacji oraz przeprowadzania posiedzeń Rady, • zasady głosowania przy wyborze operacji, • tryb odwoławczy dla wnioskodawców, • zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego oraz wynagradzania członków organu decyzyjnego.
Regulamin Komisji Rewizyjnej	<p>Przyjęcie – Uchwała Walnego Zebrania Członków, zwykłą większością głosów przy obecności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w pierwszym terminie – co najmniej ½ ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków uprawnionych do głosowania, 2) w drugim terminie – bez względu na liczbę uprawnionych do głosowania. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność organu, • wybór członków i ustanie członkostwa, • zakres kompetencji Komisji Rewizyjnej, • zasady prowadzenia działań kontrolnych, • zasady protokołowania posiedzeń.
Regulamin Zarządu	<p>Przyjęcie – Uchwała Walnego Zebrania Członków, zwykłą większością głosów przy obecności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w pierwszym terminie – co najmniej ½ ogólnej liczby uczestników Walnego Zebrania Członków uprawnionych do głosowania, 2) w drugim terminie – bez względu na liczbę uprawnionych do głosowania. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność organu, • zakres kompetencji Zarządu, • zwoływanie i dokumentowanie posiedzeń Zarządu, • podział zadań pomiędzy członków Zarządu.
Regulamin Pracy Biura	Przyjęcie i zmiany – Uchwała Zarządu Stowarzyszenia	<ul style="list-style-type: none"> • wskazanie dokumentów, na których opiera się działalność Biura, • procedura naboru na wolne stanowiska pracy, • regulamin wynagradzania pracowników, • zakres obowiązków i uprawnień kierownika biura oraz specjalisty ds. projektów, • uprawnienia pracownika i pracodawcy, • metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa.

Do innych dokumentów regulujących bieżącą pracę biura LGD należy m.in. Polityka bezpieczeństwa danych osobowych oraz Regulamin Udzielania Zamówień Publicznych. Aby zapewnić jak najefektywniejszą formę komunikacji – przez cały okres funkcjonowania LGD wprowadzane są w niej nowe formy (korzystanie z aplikacji przy ocenie wniosków, komunikatorów elektronicznych podczas spotkań i doradztwa), na które otwarci są zarówno członkowie stowarzyszenia, jak i jej beneficjenci. LGD zamierza nie tylko inicjować innych do wprowadzania innowacyjności w swoich projektach, ale również sama korzystać z nowych rozwiązań w komunikacji społecznej i wewnętrznej pracy LGD.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1. Opis obszaru.

Uwarunkowania przestrzenno-geograficzne

Bezpośredni obszar działania Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej” obejmuje teren **spójnych terytorialnie, sąsiadujących ze sobą ośmiu gmin**, położonych administracyjnie w województwie lubelskim, obejmujących częściowo

powiaty chełmski i hrubieszowski. Należą do nich gminy: **Białopole, Dorohusk, Dubienka, Horodło, Kamień, Leśniowice, Wojsławice i Żmudź**. Żadna z gmin wchodzących w skład LGD nie jest członkiem innej LGD ubiegającej się o wybór LGD do realizacji LSR w ramach Programu.

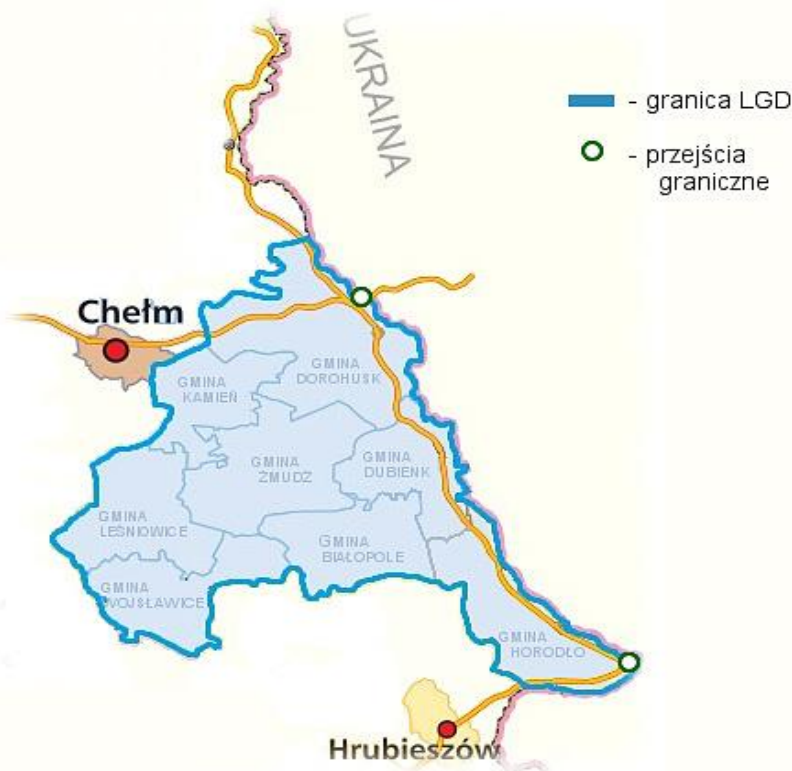
Łączna powierzchnia opisywanego obszaru wynosi **983 km²**. Gminy wchodzące w skład partnerstwa pod względem obszarowym tworzą **zwarty blok** (znajdują się w jednym obrysie), co powoduje **zbieżność obserwowanych tutaj zjawisk społecznych, gospodarczych i kulturalnych wraz z całym spektrum obszarów, które można zaliczyć zarówno do potencjałów rozwojowych, jak i dziedzin o niekorzystnym oddziaływaniu**.

Według podziału fizyczno-geograficznego, opisywany obszar usytuowany jest na styku trzech makroregionów: Polesia Wołyńskiego (w części centralnej i północno-wschodniej), Wyżyny Wołyńskiej (od strony południowej) oraz Wyżyny Lubelskiej (od zachodu), co stanowi o jego bogatym krajobrazie i zróżnicowanym ukształtowaniu terenu.

Gminy zagrożone trwałą marginalizacją to: Białopole, Dorohusk, Dubienka, Kamień, Leśniowice, Wojsławice, Żmudź z powiatu chełmskiego oraz Horodło z powiatu hrubieszowskiego – **wszystkie 8 gmin (100 %) wchodzących w skład LGD znajduje się na liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją**.

2.2. Mapa obszaru.

Mapa Obszaru LGD Ziemi Chełmskiej – opracowanie własne

Demografia

Liczba mieszkańców obszaru na dzień 31 grudnia 2020 roku wynosiła **30 089 osób**.

nazwa gminy	Gmina Białopole	Gmina Dorohusk	Gmina Dubienka	Gmina Horodło	Gmina Kamień	Gmina Leśniowice	Gmina Wojsławice	Gmina Żmudź	Suma LGD
rok 2020									
Ludność w gminach wchodzących w skład LGD	2 884	6 055	2 167	4 977	4 134	3 423	3 563	2 886	30 089

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na terenie LGD występuje bardzo **niekorzystne zjawisko depopulacji**. Liczba ludności systematycznie się zmniejsza, przy czym ubywa więcej mężczyzn niż kobiet. W okresie realizacji LSR na lata 2014-2020 liczba ludności spadła z 32 707 do 30 089 osób. Bardzo niekorzystnym zjawiskiem jest **odpływ ludzi młodych** z tego obszaru. Jest to spowodowane wyjazdami związanymi z nauką w szkołach średnich i na studiach, a potem poszukiwaniem pracy w dużych ośrodkach takich jak Chełm czy Lublin, ponieważ na terenie gmin wchodzących w skład LGD trudno znaleźć satysfakcjonującą pracę.

Prognozy dotyczące najbliższych lat także nie są optymistyczne. Według danych GUS w powiecie chełmskim liczba ludności zmniejszy się z 77 502 w 2020 roku (w tym 39 190 kobiet i 38 312 mężczyzn) do 66 208 w 2050 roku (w tym 33 346 kobiet i 32 862 mężczyzn) – to jest **spadek o 14,5%**. Jeszcze bardziej niekorzystnie przedstawia się sytuacja w powiecie hrubieszowskim, gdzie liczba ludności zmniejszy się z 62 009 osób w 2020 roku (w tym 31 610 kobiet i 30 399 mężczyzn) do 41 612 osób w 2050 roku (w tym 20 841 kobiet i 20 771 mężczyzn). To jest **spadek aż o 32,9%**.

Dynamika zmian liczby ludności w gminach wchodzących w skład LGD							
Nazwa gminy/rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Białopole	3134	3090	3035	2989	2938	2886	2884
Dorohusk	6685	6604	6535	6468	6428	6387	6055
Dubienka	2489	2494	2461	2428	2658	2315	2167
Horodło	5401	5331	5312	5259	5203	5102	4977
Kamień	4113	4098	4109	4152	4158	4167	4134
Leśniowice	3774	3729	3707	3664	3616	3583	3423
Wojślawice	3899	3899	3884	3825	3801	3745	3563
Żmudź	3212	3204	3169	3134	3110	3055	2886
RAZEM	32707	32449	32212	31919	31912	31240	30089

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Niepokojącą tendencją jest utrzymujący się w większości gmin **ujemny przyrost naturalny**, który pod koniec 2020 osiągnął roku wartość – 5,7 na 1000 ludności (dla porównania – 4,78 w roku 2013). Tendencja ta jest charakterystyczna dla obszarów wiejskich całej „ściany wschodniej”.

Także saldo migracji na terenie LGD jest **niekorzystne**. **W większości gmin jest ono ujemne**. Łącznie na obszarze 8 gmin w 2020 roku ubyło 101 osób.

Migracje na obszarze LSR w 2020 r.			
Nazwa gminy/rok	zameldowania	wymeldowania	saldo
Białopole	14	38	-24
Dorohusk	49	66	-17
Dubienka	31	18	13
Horodło	40	71	-31
Kamień	64	53	11
Leśniowice	30	43	-13
Wojślawice	32	44	-12
Żmudź	13	41	-28
RAZEM	273	374	-101

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura wiekowa mieszkańców obszaru LGD przedstawia się następująco:

- **liczba osób w wieku produkcyjnym** wynosi 18 726,
- **liczba osób w wieku poprodukcyjnym** wynosi 6 904,
- **liczba osób w wieku przedprodukcyjnym** wynosi 5 309.
- łącznie liczba osób w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) wynosi 12 213 osób.

W 2020 roku na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 65 osób w wieku nieprodukcyjnym. Jest to wskaźnik dotyczący obciążenia demograficznego i jest on wyższy od średniej na koniec 2015 r. (59,3 osób, BDL GUS). Przedstawione dane wskazują na niekorzystne trendy w strukturze ludności obszaru LGD. Oznacza to niebezpieczeństwo postępowania procesu „starzenia się wsi”.

Rynek pracy

Sytuacja na rynku pracy jest kluczowym czynnikiem rozwoju gospodarczego obszaru zarówno z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorstw, jak i jakości życia mieszkańców. Bezrobocie na terenie LGD w dalszym ciągu pozostaje dużym problemem społecznym. Pomimo poprawy sytuacji na rynku pracy w Polsce, na koniec 2020 roku na obszarze LGD bezrobocie pozostaje **dużo wyższe w stosunku do województwa (8,2%) i kraju (6,2%)**. W powiecie chełmskim wynosiło ono 12,9%, a w powiecie hrubieszowskim 12,7%. Liczba bezrobotnych na koniec 2020 roku na obszarze LGD wynosiła 1781 osób. **W ogólnej liczbie osób bezrobotnych najliczniejszą grupę stanowiły osoby młode do 25 roku życia – 35,7% (w tym 62% kobiety) oraz osoby powyżej 60 roku życia - 17,2% (w tym 52% kobiety)** i to w tych grupach bezrobocie rośnie najszybciej.

nazwa gminy	Gmina Białopole	Gmina Dorohusk	Gmina Dubienka	Gmina Horodło	Gmina Kamień	Gmina Leśnowice	Gmina Wojstawice	Gmina Żmudź	Suma LGD
rok 2020									
Liczby bezrobotnych zarejestrowanych	145	408	121	373	214	190	186	144	1781

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Utrzymujące się **wysokie bezrobocie** oraz **coraz niższe dochody mieszkańców obszaru LGD** są główną przyczyną **postępującego ubóstwa oraz wykluczenia społecznego** lokalnych społeczności. Według danych GUS, w 2020 roku ze wsparcia pomocy społecznej skorzystały 2410 osób (1714 w roku 2013).

nazwa gminy	Gmina Białopole	Gmina Dorohusk	Gmina Dubienka	Gmina Horodło	Gmina Kamień	Gmina Leśnowice	Gmina Wojstawice	Gmina Żmudź	Suma LGD
rok 2020									
Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej	172	542	168	296	203	487	252	290	2410

Według danych z Ośrodków Pomocy Społecznej z terenu LGD główne przyczyny konieczności objęcia mieszkańców środowiskową pomocą społeczną to ubóstwo, bezrobocie, nałogi w rodzinie, niepełnosprawność, długotrwała i ciężka choroba. W gminach wchodzących w skład LGD **wskaźnik G - podstawowych dochodów podatkowych** na 1 mieszkańca gminy kształtuje się następująco:

nazwa gminy	Gmina Białopole	Gmina Dorohusk	Gmina Dubienka	Gmina Horodło	Gmina Kamień	Gmina Leśnowice	Gmina Wojstawice	Gmina Żmudź	Suma LGD
rok 2020									
Dochód podatkowy gmin na mieszkańca	890,27	1159,64	806,95	1159,19	1048,34	890,23	753,79	830,77	942,40

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gospodarka obszaru

W dalszym ciągu zauważalne jest **ukierunkowanie gospodarki obszaru w stronę sektora rolnego**. Obszar LGD jest regionem typowo rolniczym, który podobnie jak większość powiatów w województwie lubelskim, cechuje stosunkowo niekorzystna struktura gospodarcza, z dominującą pozycją mało efektywnego sektora rolnego oraz słabo rozwiniętą działalnością pozarolniczą. W sektorze rolniczym zatrudnionych jest 63% mieszkańców opisywanego obszaru, a działalność rolnicza pozostaje nadal podstawowym kierunkiem aktywności ekonomicznej mieszkańców. Według Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku, funkcjonuje tu łącznie 7561 gospodarstw rolnych znajdujących się głównie w rękach rolników indywidualnych. **Gospodarstwa rolne są bardzo rozdrobnione**. Na podstawie danych uzyskanych z Urzędów Gmin, w gminie Białopole było 1650 gospodarstw, w gminie Dorohusk 1547 gospodarstw, w gminie Dubienka 901 gospodarstw, w gminie Horodło 1240 gospodarstw, w gminie Kamień 1433, w gminie Leśniowice 1281, w gminie Wojślawice 1481 gospodarstw, a w gminie Żmudź 1882 gospodarstwa, z czego ponad 78% to gospodarstwa o wielkości do 10 ha. Średnia powierzchnia tych gospodarstw rolnych to tylko **6,59 hektara**. Jakość gospodarstw jest bardzo zróżnicowana. 7216 gospodarstw uzyskiwało dochód z działalności rolniczej, a 346 gospodarstw nie uzyskiwało dochodu w ogóle. Spośród aktywnych producentów rolnych 1009 uzyskiwało ponadto dochód z pozarolniczej działalności gospodarczej. To zdecydowanie pokazuje, że przy tradycyjnym modelu produkcji rolnej (bez wysokiej specjalizacji) większość tych gospodarstw to **gospodarstwa niskotowarowe**. Zgodnie z brzmieniem kryteriów przewidziano wsparcie rolników prowadzących działalność rolniczą w małych gospodarstwach.

Gospodarka na terenie LGD jest słabo rozwinięta, brakuje dużych przedsiębiorstw oferujących liczne miejsca pracy, głównie są to przedsiębiorstwa mikro i małe. Łącznie na omawianym obszarze na koniec 2020 roku funkcjonowało 1697 przedsiębiorstw zatrudniających poniżej 50 pracowników. Zdecydowanie dominowały firmy mikro – było ich 1641. Obszar LGD cechuje też **duża rotacja przedsiębiorstw**. Na 1891 podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON w latach 2014-2020, wyrejestrowało się 1198 przedsiębiorstw tj. ponad połowę z nich. **Wskaźnik przedsiębiorczości** na opisywanym obszarze (liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców) wynosi 4,42% i jest **niższy od średniej dla województwa (7,05%)** oraz średniej krajowej (10,3%), co wskazuje na małą aktywność i zaangażowanie lokalnego środowiska w realizację procesu przedsiębiorczości. Niepokojąca i zdecydowanie niekorzystna dla gospodarki obszaru LGD jest **niska przeżywalność przedsiębiorstw**. 72% z nich upada w ciągu pierwszych pięciu lat funkcjonowania.

Bazując na danych ilościowych GUS z 2020 r. dotyczących przedsiębiorstw działających w poszczególnych sekcjach PKD, do obszarów działania dominujących na terenie LGD należą: **handel hurtowy i detaliczny oraz naprawa pojazdów samochodowych (sekcja G), budownictwo (sekcja F), rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sekcja A) oraz przetwórstwo przemysłowe (sekcja C)**. Przedsiębiorstwa działające w wymienionych wyżej sekcjach stanowią ok. 72% wszystkich przedsiębiorstw funkcjonujących na opisywanym obszarze. Choć obszar posiada zasoby predestynujące go do rozwoju sektora turystyki (bogate zasoby przyrodnicze, kulturowe, historyczne oraz potencjał społeczny), w **branżach związanych z turystyką działa niewielka liczba przedsiębiorstw**: w sekcji I (Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) – 28 firm, a w sekcji R (Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją) - 21 firm. Tymczasem turystyka ma kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru. **Funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach gospodarki (handel i usługi) świadczy o wciąż niewystarczającym i nieefektywnym wykorzystaniu zasobów własnych obszaru LGD w celu różnicowania aktywności ekonomicznej mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego obszaru**. Duża liczba bardzo małych podmiotów o lokalnym charakterze oraz profil prowadzonej przez nie działalności (głównie usługowo-handlowa) skutkuje **niską konkurencyjnością oraz innowacyjnością całego sektora MŚP** na opisywanym obszarze. Działalność w obrębie nowoczesnych usług podejmuje niewielka liczba podmiotów, nie są także realizowane większe inwestycje w technologię. **Świadomość ekologiczna lokalnych przedsiębiorców jest coraz wyższa, jednakże w dalszym ciągu niewystarczająca. Świadomość ekologiczna mieszkańców obszaru LGD również jest niewystarczająca**. Lokalne społeczności nie czują się w pełni odpowiedzialne za zdrowie publiczne i wspólną własność (dzikie wysypiska, palenie śmieci, nieprawidłowe użytkowanie szamb i kanalizacji), co wynika przede wszystkim z braku właściwej edukacji. Nadal brakuje też myślenia strategicznego w ochronie środowiska, ekonomia przeważa nad ekologią, bez rozpatrywania przyszłych skutków.

Udział przedsiębiorczości społecznej w lokalnej gospodarce pod względem nasilenia działalności gospodarczej i wielkości zatrudnienia jest znikomy. Podmioty trzeciego sektora stanowią łącznie 3,79% podmiotów gospodarki narodowej, przy czym działalność gospodarczą prowadzi faktycznie 4 przedsiębiorstwa społeczne (Spółdzielnia socjalna „Dębowy Las” w gm. Żmudź, Spółdzielnia socjalna „Wojślawianka” w gm. Wojślawice, Spółdzielnia socjalna „Słowianka” w gm. Leśniowice oraz Spółdzielnia socjalna „MDB DYNAMICZNA” w gm. Białopole).

Podsumowując, **najczęstsze problemy społeczne**, które dotyczą mieszkańców obszaru LGD to **brak zatrudnienia, niskie dochody, migracje zarobkowe oraz postępujące wykluczenie społeczne**. Analiza danych statystycznych wskazuje na konieczność podjęcia działań na rzecz aktywnego włączenia społecznego mieszkańców obszaru, w tym w szczególności osób młodych do 25 r.ż., osób powyżej 60 r.ż., bezrobotnych, kobiet, jako znajdujących się w szczególnie niekorzystnej sytuacji na lokalnym rynku pracy, przez co najmocniej zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Na szczególnie trudną sytuację w/w grup wskazali też uczestnicy spotkań konsultacyjnych LSR. Działania przewidziane w niniejszej strategii mają za zadanie zniwelować niekorzystne zjawiska na rynku pracy, w szczególności w odniesieniu do zidentyfikowanych grup.

Dobrze funkcjonująca przedsiębiorczość stanowi podstawę do budowania konkurencyjności lokalnej. Tymczasem **sektor przedsiębiorstw na obszarze LGD należy do słabo rozwiniętych i boryka się z problemami rozwojowymi**. Aktualnie do najważniejszych problemów gospodarki obszaru należy zaliczyć **brak efektywnego wykorzystania zasobów własnych obszaru LGD w celu różnicowania aktywności ekonomicznej mieszkańców, niskie zatrudnienie i niskie kapitały własne, funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług, niski poziom konkurencyjności produktowej i innowacyjności technologicznej, niska świadomość proekologiczna przedsiębiorców oraz niechęć do zrzeszania się i sieciowania (brak platform współpracy gospodarczej, brak grup producenckich)**. Należy zatem wesprzeć lokalnych przedsiębiorców oraz osoby zainteresowane założeniem i prowadzeniem działalności gospodarczej, tak by skutecznie przyczyniły się do budowania gospodarki obszaru. Szansą będzie rozwój lokalnej marki, która zmobilizuje i zintegruje lokalnych przedsiębiorców we wspólnych działaniach na rzecz wykorzystania lokalnego potencjału dla dalszego rozwoju gospodarczego obszaru LGD.

Potencjał turystyczny

Infrastrukturę turystyczno-rekreacyjną obszaru stanowią zbiorniki rekreacyjne częściowo wyposażone w infrastrukturę około zbiornikową tj.: Zalew „Maczuly” w Horodysku, gm. Leśniowice, Zalew „Dębowy Las” w Wołkowanach, gm. Żmudź, Zbiornik wodny Husynne, gm. Dorohusk, Zalew Puszcza, gm. Żmudź, Zbiornik wodny w Wojsławicach, gm. Wojsławice, Zbiornik rekreacyjny „Pobołowice” w gm. Żmudź, Zbiornik wodny w Natalinie i Zbiornik retencyjny w Dubience. Ważnym elementem zagospodarowania turystycznego obszaru LGD są też szlaki turystyczne, w tym szlaki piesze (5), szlaki rowerowe (5), ścieżki przyrodnicze (5). Brakuje jednakże obiektów noclegowych i usług turystycznych, w części gmin nie ma żadnej możliwości przenocowania. Obecnie mamy niewystarczający stan obiektów noclegowych poszczególnych gminach: Białopole – 0, Dorohusk – 5, Dubienka – 8, Horodło – 2, Kamień – 4, Leśniowice – 2, Wojsławice – 4, Żmudź – 0. Dlatego planujemy wsparcie bazy noclegowej w postaci agroturystyki, co komplementarnie wzmocni dochody gospodarstw i jednocześnie zwiększy liczbę dostępnych obiektów noclegowych. Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna na opisywanym obszarze choć coraz bogatsza, nadal jest niewystarczająca, w związku z czym istnieje potrzeba jej dalszej rozbudowy i modernizacji. Umożliwi to lepsze wykorzystanie walorów obszaru LGD oraz stworzenie szerokiej oferty markowych produktów tejże turystyki. Wykreowanie produktów turystycznych na obszarze LGD pozwoli na zmniejszenie bezrobocia, uzyskanie dodatkowych dochodów z działalności pozarolniczej, stymulowanie przekształceń strukturalnych i nowoczesnych form działalności oraz umożliwi rozwój gospodarczy obszaru. Mieszkańcy obszaru LGD dostrzegają potrzebę pogłębiania istniejącej oferty turystycznej obszaru, w tym m.in. poprzez inwestycje w infrastrukturę turystyczną, rekreacyjną oraz kulturową, a także potrzebę tworzenia nowych miejsc pracy w sektorze turystyki, co wyraźnie potwierdzali podczas spotkań konsultacyjnych LSR.

Znaczna część obszaru LGD objęta jest różnymi formami ochrony przyrody:

Gmina Białopole – Grabowiecko-Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu

Gmina Dorohusk – Dolina Środkowego Bugu Natura 2000,

Gmina Dubienka – Dolina Środkowego Bugu Natura 2000,

Gmina Horodło – Strzelecki Park Krajobrazowy,

Gmina Kamień – Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu,

Gmina Leśniowice – Grabowiecko-Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu,

Gmina Wojsławice – Grabowiecko-Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu,

Gmina Żmudź – Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu.

Wszystkie osiem gmin wchodzących w skład LGD posiadają jedną z form ochrony przyrody wskazaną w kryterium 5.8 - park narodowy lub jego otulina, park krajobrazowy lub jego otulina, rezerwat przyrody lub jego otulina, obszar chronionego Krajobrazu, obszar Natura 2000.

2.3. Uzasadnienie spójności obszaru.

Obszar LGD „Ziemi Chełmskiej” graniczy z następującymi jednostkami samorządu terytorialnego:

- od wschodu – Ukraina, obwód wołyński, rejon włodzimierski,
- od północy – gminy: Ruda Huta, Chełm (powiat chełmski),
- od zachodu – gminy: Rejowiec (powiat chełmski), Siennica Różana, Kraśniczyn (powiat krasnostawski),
- od południa – gminy: Grabowiec (powiat zamojski), Uchanie, Hrubieszów (powiat hrubieszowski).

Wschodnią granicę obszaru wyznacza rzeka Bug stanowiąca jednocześnie wschodnią granicę Unii Europejskiej.

Obszar działania LGD ma bardzo dobre połączenie komunikacyjne z Ukrainą, dzięki przejściom granicznym (drogowym i kolejowym) w Dorohusku oraz w Zosinie. Układ komunikacyjny analizowanego obszaru wyznaczają droga wojewódzka nr 816 łącząca przejścia graniczne w Terespolu, Sławatyczach, Dorohusku i Zosinie oraz droga wojewódzka nr 844 relacji Chełm-Hrubieszów-granica państwa z Ukrainą w Dołhobyczowie. Obszar cechuje również bardzo dobre położenie komunikacyjne w układzie ponadregionalnym i międzynarodowym (droga krajowa nr 12 Poznań-Kijów, droga krajowa nr 74 Wieluń-Zosin-Włodzimierz Wołyński; kolejowy szlak komunikacyjny Gdynia-Dorohusk-Odessa łączący Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym).

Siedem gmin tworzących obszar LGD wchodzi w skład powiatu chełmskiego, kolejna ósma gmina Horodło leży w powiecie hrubieszowskim, ale jest gminą nadbużańską położoną przy wschodniej granicy Polski i ma podobne uwarunkowania społeczno-gospodarcze jak pozostałe jednostki – szczególnie zbliżona jest swym charakterem do gmin Dubienka i Dorohusk także leżących nad Bugiem. **Jest to obszar spójny, grupujący gminy o podobnym charakterze, z przewagą gospodarki rolnej, o nieskażonym środowisku przyrodniczym, znajdujący się na wschodnich rubieżach powiatu chełmskiego i hrubieszowskiego, przy wschodnich granicach województwa lubelskiego, Polski i Unii Europejskiej. Oddalenie od centrów rozwojowych jest dużą barierą rozwoju, ale stanowi dziś jednocześnie atut w rozwoju turystyki – jest to teren mniej „zdeptany”, a przez to atrakcyjniejszy dla turystów szukających odpoczynku z dala od popularnych kurortów.** Jest to także partnerstwo gmin, podmiotów publicznych, przedsiębiorców, organizacji społecznych i mieszkańców, którzy zrealizowali z powodzeniem dwie edycje Lokalnych Strategii Rozwoju. Stanowi ono bardzo silny organizm o wspólnych interesach mający potencjał do wdrożenia kolejnej LSR na lata 2023-2027.

Mieszkańcy obszaru LGD oraz partnerzy społeczni i gospodarczy wykształcili **lokalną tożsamość związaną z dziedzictwem kulturowym**, ze wspólną historią pogranicza. Ta tożsamość pozwoliła skupić wszystkich wokół marki turystycznej „Malowniczy Wschód” oraz zaangażować w realizację dwóch poprzednich LSR, a także umożliwiła przygotowanie niniejszej Strategii w sposób partycypacyjny. Daje także szansę animacji różnorodnych działań finansowanych poza LSR z innych źródeł.

Zdiagnozowane grupy wymagające szczególnego wsparcia

Podczas serii warsztatów przeprowadzonych we wszystkich gminach zdiagnozowano kilka grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. W kolejnych rozdziałach niniejszej Strategii zaplanowano działania dedykowane tym grupom, które mają być uzupełnieniem działań realizowanych na poziomie powiatu, województwa i kraju – finansowanych ze środków krajowych i Unii Europejskiej, i innych dostępnych źródeł. Zostały one scharakteryzowane w Rozdziale IV, w części 4.2 dotyczącej określenia grup docelowych szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR oraz grupy osób w niekorzystnej sytuacji.

Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR

3.1. Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR, zaangażowanie zainteresowanych stron, wykorzystane narzędzia angażowania.

Dwie poprzednie edycje LSR były przygotowywane i wdrażane w sposób partycypacyjny. LGD skorzystała z możliwości pozyskania środków na wsparcie przygotowawcze do stworzenia niniejszej Strategii w ramach działania 19.1 PROW 2014-2020. Pozwoliło to na szeroki udział różnych grup interesów i zaangażowanie wszystkich aktorów lokalnych w tworzenie Strategii. Dało możliwość dotarcia do wszystkich gmin wchodzących w skład LGD, tak aby prace i analizy toczyły się nie tylko w Biurze LGD. Starano się zapewnić udział mieszkańców w konsultacjach jak najbliżej ich miejsca zamieszkania.

Udział w konsultacjach został zorganizowany przy uwzględnieniu przestrzegania Karty praw podstawowych UE oraz zasad horyzontalnych zgodnie z art. 9 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady 2021/1060 – równości szans kobiet i mężczyzn, zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę pochodzenie etniczne, religię lub

światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Zadbano o dostępność wszystkich form udziału partycypacyjnego dla osób z niepełnosprawnościami i ze szczególnymi potrzebami zgodnie z ustawą o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. 2019 poz. 1696 z późn. zm.). Uwzględniono także zasadę zrównoważonego rozwoju i regułę DNSH „nie czyni poważnych szkód”.

Do udziału w konsultacjach społecznych zostali zaproszeni przedstawiciele wszystkich grup interesów sektorów społecznego, publicznego i gospodarczego z obszaru planowanego do objęcia LSR, w tym: przedstawiciele JST oraz jednostek podległych (m.in. GOPS, GOK, szkoły), przedsiębiorcy, rolnicy, lokalni liderzy, sołtysi, grupy formalne i nieformalne, twórcy ludowi, parafie, służby ratunkowe (policja, ochotnicza straż pożarna itp.), związki wyznaniowe, seniorzy, osoby młode do 25 r.ż., osoby bezrobotne, kobiety samotnie wychowujące dzieci, osoby niepełnosprawne, młodzież, osoby bez kwalifikacji zawodowych.

Na proces konsultacji społecznych złożyło się łącznie **16 spotkań**, w których uczestniczyło w sumie **287 osób**. **Udział przedstawicieli grup interesu z poszczególnych sektorów odbywał się na równych zasadach**. Wnioski i rezultaty każdego etapu udostępniane były do dalszych konsultacji w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych oraz na stronie internetowej LGD w zakładce poświęconej konsultacjom społecznym.

Opis metod angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR, w rozbiciu na etapy:

Etap I. Opis obszaru - do opracowania opisu obszaru i wstępnej jego diagnozy wykorzystana została literatura specjalistyczna obejmująca raporty, ekspertyzy, analizy, opracowania, wypowiedzi ekspertów, a także wyniki ewaluacji poprzednio wdrażanej LSR. Zebrane w ten sposób informacje zostały opracowane przez pracowników LGD, a następnie udostępnione osobom zainteresowanym udziałem w tworzeniu LSR, w skondensowanej formie tabel i wykresów.

Etap II. Diagnoza partycypacyjna (definiowanie potrzeb i problemów) - w spotkaniu udział wzięli przedstawiciele grup interesu z wszystkich sektorów z każdej z gmin obszaru objętego LSR, w tym przedstawiciele grup w niekorzystnej sytuacji.

Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkanie otwarte – w spotkaniu udział wzięło 29 osób,
2. Word café –podział na grupy ze względu na reprezentowanie grupy interesu danego sektora/grupy społecznej umożliwił uszczegółowienie zgłoszonych potrzeb i problemów lokalnej społeczności.
3. Badania ankietowe w formie papierowej i on-line – łącznie na tym etapie wypełnionych zostało 29 kwestionariuszy.
4. Karta pomysłu na projekt (inicjatywa oddolna) – łącznie na tym etapie otrzymano 17 wypełnionych kart.
5. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Podczas spotkania zdefiniowano główne potrzeby i problemy lokalnej społeczności.

Etap III. Analiza SWOT - uczestnikami łącznie 8 spotkań konsultacyjnych (1 spotkanie w każdej gminie LGD) były podmioty reprezentujące interesy zidentyfikowanych grup interesariuszy. Do udziału w tym etapie zaproszono również osoby, które wykazały się aktywnością i zaangażowaniem na etapie diagnozy potrzeb i problemów, a także przedstawiciele zidentyfikowanych w poprzednim etapie grup w niekorzystnej sytuacji. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkania konsultacyjne –w których udział wzięło łącznie 114 osób.
2. Grupy robocze – uczestnicy dzieleni na grupy robocze pracowali nad inną ćwiartką macierzy SWOT dla swojej gminy.
3. Otwarta przestrzeń (open space) – metoda pracy wewnętrznej grup roboczych.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.
5. Karta pomysłu na projekt (inicjatywa oddolna) – łącznie na tym etapie otrzymano 27 wypełnionych kart.

Opracowane analizy SWOT dla każdej z gmin z terenu LGD stanowiły bazę do opracowania przez pracowników biura LGD spójnej analizy SWOT dla całego obszaru LGD „Ziemi Chełmskiej”. Ostateczna analiza umieszczona została w rozdziale Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjałów LSR.

Etap IV. Określenie celów i ich hierarchii - uczestnikami IV etapu konsultacji społecznych były przede wszystkim osoby biorące udział w poprzednich etapach konsultacji. Niemniej jednak zaproszenie do udziału w konsultacjach skierowane było do wszystkich mieszkańców obszaru LGD, w tym do przedstawicieli grup w niekorzystnej sytuacji. Spotkania prowadził oraz moderował ekspert zewnętrzny. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkanie konsultacyjne – z udziałem eksperta zewnętrznego - przeprowadzono dwa spotkania dotyczące zagadnienia – w obu spotkaniach łącznie udział wzięły 32 osoby, w tym przedstawiciele grup w niekorzystnej sytuacji.
2. Grupy wielokrotne – dwuetapowo.
3. Warsztaty przyszłościowe – metoda podzielona na dwie części i zastosowana podczas spotkań wymienionych w pkt. 1.

4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.
5. Karta pomysłu na projekt (inicjatywa oddolna) – łącznie na tym etapie otrzymano 5 wypełnionych kart.

Efektom spotkań było wstępne sformułowanie celów LSR, uwzględniających potrzeby grup w niekorzystnej sytuacji oraz odpowiadających na zgłoszone i zdefiniowane w poprzednich etapach potrzeby lokalnej społeczności. Po określeniu ostatecznej formy celów, zostały one ujęte w LSR w rozdziale VI. Cele i wskaźniki.

Etap V. Etap poszukiwania rozwiązań stanowiących sposoby realizacji strategii - w pracach na tym etapie udział wzięli przedstawiciele grup docelowych strategii, w tym również przedstawiciele grup w niekorzystnej sytuacji, ponieważ zaproszenie do udziału miało charakter otwarty. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – w kwestionariuszu ankiety respondenci mogli wskazać konkretne działanie lub ukierunkowanie na działania, których realizacji oczekują, a które wpisują się w założenia LSR. Wypełniono 23 kwestionariusze.
2. Karta pomysłu na projekt (inicjatywy oddolne) – zebrano 23 wypełnione karty zawierające propozycje działań.
3. Dyskusje reprezentantów grup – przedstawiciele grup docelowych strategii w formie telefonicznej i e-mailowej zgłaszali swoje propozycje zmian i uszczegółowienia określonych wcześniej ogólnych propozycji działań.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

W wyniku realizacji V etapu dookreślono kierunki działań, które należy podjąć celem zrealizowania założeń LSR.

Etap VI . Formułowanie wskaźników realizacji LSR - w ramach etapu zorganizowano łącznie 4 spotkania konsultacyjne, w tym 3 spotkania dedykowane konkretnym grupom interesu oraz 1 spotkanie podsumowujące, adresowane do wszystkich grup interesu. W spotkaniach udział wzięło 54 osoby. W spotkaniu konsultacyjnym podsumowującym wypracowane wskaźniki uczestniczyło 25 osób. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Spotkanie konsultacyjne – trzy spotkania z przedstawicielami grup interesu z każdego z sektorów.
2. Warsztaty konsultacyjne – metoda przyjęta na spotkaniach z przedstawicielami grupy interesu sektorów gospodarczego oraz społecznego, celem warsztatów było wypracowanie wskaźników w obszarze przedsiębiorczości i w sferze społecznej.
3. Grupy robocze – metoda zastosowana na warsztatach z przedstawicielami grup interesu sektora gospodarczego i społecznego, celem zaktywizowania warsztatów konsultacyjnych, które z założenia są bardzo ogólne.
4. Fokus – przedstawiciele grup interesu sektora publicznego ze wszystkich gmin obszaru LGD mieli możliwość wspólnego przedyskutowania i określenia wskaźników w obrębie środków przewidzianych na lata 2021-2027.
5. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD

Efektom spotkań było sformułowanie wskaźników realnych do osiągnięcia w procesie realizacji założeń LSR w ramach grup interesów poszczególnych sektorów i obszarów – szczegółowo opisane w rozdziale VI. Cele i wskaźniki.

Etap VII. Identyfikacja grup docelowych strategii - w pracach nad identyfikacją grup docelowych LSR uczestniczyli przedstawiciele grup interesów wszystkich sektorów z obszaru planowanego do objęcia LSR (35 osób), w tym osoby z grup w niekorzystnej sytuacji. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – w kwestionariuszu ankiety respondenci wskazywali grupy, które wymagają objęcia interwencją w ramach LSR. Łącznie wypełnionych zostało 35 kwestionariuszy.
2. Spotkanie konsultacyjne.
3. Burza mózgów – zastosowana na spotkaniu konsultacyjnym celem określenia propozycji grup docelowych LSR.
4. Grupy robocze – stworzenie macierzy interesariuszy.
5. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Wynikiem prac na VII etapie konsultacji społecznych było zidentyfikowanie grup docelowych strategii, do których zaliczono: grupy w niekorzystnej sytuacji (kobiety, osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi) oraz osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze po 60 r.ż., przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, lokalnych liderów, lokalne samorządy.

Podczas spotkań konsultacyjnych dokonano przeglądu wcześniejszej LSR na lata 2014-2020 oraz określono wstępne kierunki rozwoju obszaru z uwzględnieniem kierunków wsparcia i założeń planowanych w ramach PROW 2021-2027.

Spotkania ukierunkowane były na zagadnienia dotyczące głównych cech podejścia LEADER tj. na kwestie społeczne, demograficzne, gospodarcze, kwestie cyfryzacji obszaru, jego innowacyjności oraz innowacyjności rozwiązań wpływających na rozwój obszaru, kwestie środowiskowe i klimatyczne, zmiany demograficzne (z uwzględnieniem starzenia się społeczeństwa oraz wyludnienia), partnerstwo w realizacji LSR, w szczególności poprzez wspólną realizację przedsięwzięć i projektów.

Wykorzystano różnorodne kanały komunikacyjne w celu dotarcia do jak największej liczby podmiotów i osób, które mogłyby być zainteresowane pracami nad LSR, mając na uwadze w szczególności alternatywne kanały komunikacji, aby nie

wykluczyć żadnych grup społecznych, np. młodzieży i osób starszych, które mogą mieć problemy z podróżowaniem, lub osób z ograniczeniem czasowym. Informacje były przekazywane poprzez strony www LGD, gmin i pozostałych naszych członków, media społecznościowe, drogą mailową, na tablicach/słupach ogłoszeń zarówno gminnych jak i sołectkich oraz poprzez osobiste/bezpośrednie kontakty naszych partnerów w swoich miejscowościach, np. w domach seniorów, w dziennych domach pobytu, itp. **Zadbano, aby komunikacja nie była jednostronna** – opierająca się tylko na poinformowaniu zainteresowanych stron o toczących się pracach nad Strategią. Poprzez spotkania w terenie i udział w formach warsztatowych i dyskusjach, a także za pośrednictwem przeprowadzonych ankiet i wywiadów telefonicznych uzyskano bardzo cenne informacje zwrotne. Zadbano także, aby uczestnicy tych form partycypacyjnych czuli się współautorami niniejszej LSR. Pozwoli to potem na skuteczne jej wdrożenie.

Partycypacyjny charakter LSR ma swoje odzwierciedlenie zarówno na etapie tworzenia zapisów Strategii, jak i na etapie jej realizacji. Szczególną rolę pełnić będą mieszkańcy obszaru LGD, przedstawiciele grup docelowych, w tym bezpośredni beneficjenci, przedstawiciele grup w niekorzystnej sytuacji, także reprezentanci grup interesów poszczególnych sektorów. Poniżej przedstawiono opis metod angażowania społeczności lokalnej w proces realizacji LSR Stowarzyszenia LGD „Ziemi Chełmskiej”, w rozbiciu na etapy:

Etap VIII: Monitoring i ewaluacja (ocena realizacji strategii) - Planowane metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – przeprowadzane cyklicznie wśród beneficjentów poszczególnych działań.
2. Spotkania informacyjno-konsultacyjne – przeprowadzane cyklicznie, obligatoryjnie przed planowanym ogłoszeniem naboru wniosków, dedykowane grupom, których będą dotyczyły działania planowane do realizacji w ramach konkretnego naboru.
3. Wywiady telefoniczne i bezpośrednie z beneficjentami i osobami / grupami osób zainteresowanymi uzyskaniem wsparcia.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Etap IX: Aktualizacja strategii - Planowane metody partycypacyjne:

1. Badanie ankietowe – przeprowadzane cyklicznie wśród beneficjentów poszczególnych działań.
2. Spotkania informacyjno-konsultacyjne – dotyczące omówienia konieczności wprowadzenia zmian do Strategii, przedstawienia propozycji zmian oraz mające na celu ich skonsultowanie.
3. Wywiady telefoniczne i bezpośrednie z beneficjentami i osobami / grupami osób zainteresowanymi uzyskaniem wsparcia.
4. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

Etap X: Opracowanie i zmiana lokalnych kryteriów wyboru - Planowane metody partycypacyjne:

1. Spotkania informacyjno-konsultacyjne.
2. Wywiady telefoniczne i bezpośrednie z beneficjentami i osobami / grupami osób zainteresowanymi uzyskaniem wsparcia.
3. Lokalne Punkty Informacyjno-Konsultacyjne na terenie każdej z gmin z obszaru LGD.

W trakcie procesu konsultacji społecznych mieszkańcy obszaru LGD mieli możliwość zapoznania się ze wstępnym projektem lokalnych kryteriów wyboru i wniesienia do nich uwag bezpośrednio lub poprzez wypełnienie ankiet. Swoje uwagi, w trakcie realizacji LSR zgłaszać można będzie również w Lokalnych Punktach Informacyjno-Konsultacyjnych oraz bezpośrednio w biurze LGD. Wywiady telefoniczne z poszczególnymi beneficjentami, na etapie realizacji LSR umożliwią uzyskanie informacji zwrotnej o przejrzystości i możliwości stosowania się do lokalnych kryteriów wyboru.

Ponadto, **w celu animacji społeczności lokalnej i współpracy**, w tym wsparcia słabszych członków społeczności w procesie rozwoju lokalnego, planuje się realizację: doradztwa w biurze LGD (doradztwo w zakresie pozyskiwania środków na realizację inicjatyw własnych), inicjatyw aktywizująco-integrujących lokalnych liderów, organizację spotkań konsultacyjnych na terenie poszczególnych gmin wraz z przedstawieniem możliwości i kierunków rozwoju, uczestnictwo LGD w inicjatywach podejmowanych przez lokalną społeczność i pomoc w ich organizacji.

Wnioski i rekomendacje z poszczególnych etapów konsultacji zostały przeanalizowane przez pracowników Biura LGD oraz członków Zarządu. **Do najważniejszych rezultatów i wniosków** wyłonionych w procesie konsultacji społecznych wykorzystanych do stworzenia LSR należą:

1. wskazanie grup w niekorzystnej sytuacji spójnych z opracowaną diagnozą obszaru: kobiety, osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi,
2. określenie grup szczególnie istotnych z punkt widzenia LSR – seniorzy powyżej 60 r.ż., osoby młode od 25 r.ż., przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, lokalni liderzy oraz JST,
3. wnioski pochodzące od wskazanych grup w niekorzystnej sytuacji:

- konieczność rozwoju przedsiębiorczości lub dywersyfikacji źródeł dochodów, w szczególności osób bezrobotnych, brak lub zbyt mało ofert pracy na lokalnym rynku pracy i wiążący się z tym wzrost poziomu bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego,
  - brak lub niewystarczające wsparcie integracji i aktywizacji społeczno-gospodarczej osób w niekorzystnej sytuacji oraz osób młodych do 25 r.ż. i osób starszych po 60 roku życia,
  - brak ofert zagospodarowania czasu wolnego,
4. wnioski ogólne od wszystkich uczestników procesu konsultacji:
    - niedostateczne wspieranie sektora przedsiębiorczości,
    - słaba konkurencyjność i innowacyjność lokalnych przedsiębiorstw,
    - niedostateczny poziom wiedzy i konieczność jej uzupełnienia w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych, a także innowacji, cyfryzacji,
    - niewystarczające wykorzystanie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych dla rozwoju gospodarczego obszaru, w tym w szczególności dla rozwoju turystyki
    - niewystarczająca aktywność i integracja społeczna,
    - konieczność podejmowania działań mających na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego,
    - braki w infrastrukturze turystycznej, w tym noclegowo-gastronomicznej i rekreacyjnej,
    - niewystarczająca i rozdrobniona promocja obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie,
  5. dookreślenie kierunków działań mających na celu rozwój całego obszaru:
    - tworzenie klimatu przyjaznego przedsiębiorczości oraz wsparcie merytoryczne i finansowe dla zakładania i rozwoju działalności gospodarczej,
    - działania na rzecz osób bezrobotnych, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym,
    - tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury,
    - podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych, a także innowacji i rozwoju produktów lokalnych,
  6. sformułowanie wskaźników realnych do osiągnięcia w procesie realizacji założeń LSR
  7. określenie zasad udziału lokalnej społeczności w procesie monitoringu i ewaluacji LSR, aktualizacji strategii oraz opracowywaniu i zmianie lokalnych kryteriów wyboru.

3.2. Dane z konsultacji i wyniki analiz wykorzystane do opracowania LSR

Do dalszych prac nad Strategią wykorzystano wyniki diagnozy na podstawie danych zastanych oraz przeprowadzonej analizy SWOT – stały się one podstawą do przygotowania Rozdziału IV LSR Analiza potrzeb i potencjału LSR. Z kolei wyniki warsztatów z wykorzystaniem metody word cafe oraz odpowiedzi na ankiety dały podstawę do przygotowania Rozdziału VI LSR Cele i wskaźniki – pozwoliły na zaplanowanie działań i sformułowanie kryteriów wyboru operacji zawartych w Rozdziale VII LSR. Dały także możliwość ich rozłożenie w czasie w Planie Działania w Rozdziale VIII LSR i określenie podziału budżetu zawartego w Rozdziale IX LSR. Szczegóły zostały zawarte w kolejnych rozdziałach LSR.

Duże doświadczenie Zarządu i pracowników Biura LGD zdobyte przy wdrażaniu dwóch poprzednich LSR, ogromna aktywność członków LGD związana z realizacją operacji finansowanych z LSR i wiele projektów finansowanych z innych źródeł pozwoliły na sprawne przygotowanie założeń niniejszej Strategii. Analizy były prowadzone na bieżąco, nie było konieczności rozstrzygania sporów – wszystko odbywało się na zasadzie konsensusu. Dodatkowym wsparciem służyli eksperci zewnętrzni, którzy chłodnym okiem mogli spojrzeć na wyniki analiz i warsztatów.

Szczególnie cenne są uwagi zgłoszone przez grupy w niekorzystnej sytuacji, które ostatecznie zostały objęte wsparciem LSR. Nikt lepiej i trafniej nie sformułuje problemów i nie zaplanuje odpowiednich działań, które te problemy mogą rozwiązać jak sami zainteresowani.

3.3. Grupy zaangażowane w tworzenie LSR, działania nakierowane na utrzymanie zaangażowania stron i poinformowanie o LSR dla skutecznej realizacji.

Partnerstwo w ramach LGD funkcjonuje od samego początku działalności Stowarzyszenia. Niezmiennie są zaangażowane: sektor społeczny, sektor gospodarczy, sektor publiczny i mieszkańcy. Nie ma podmiotów dominujących, aktywność lokalna wymaga zaufania i konsensusu w rozwiązywaniu problemów. Podczas realizacji dwóch poprzednich LSR

udało się utrzymać ten stan. Także podczas przygotowania LSR na lata 2023-2027 mieliśmy komfort pracy wynikający z autentycznego partnerstwa. Żadnego z członków nie trzeba było przymuszać do udziału w warsztatach, nie było kłopotu ze zbieraniem danych czy wypełnianiem ankiet. Wszyscy mają jasność, że tylko wspólne działania pozwalają na zmianę na obszarze LGD. Możemy wspierać grupy w niekorzystnej sytuacji, dokonywać drobnych inwestycji prowadzących do poprawy jakości życia mieszkańców i tworzenia atrakcyjnego obszaru dla turystów i potencjalnych inwestorów. Ten zapał, który pojawił się przy opracowywaniu niniejszej LSR zamierzamy utrzymać, przede wszystkim poprzez integrację i współpracę wszystkich interesariuszy oraz skuteczną komunikację. Będziemy organizować spotkania konsultacyjno-informacyjne dla członków LGD, prowadzić doradztwo związane z przygotowaniem projektów, zarówno w Biurze LGD i na terenie wszystkich gmin, będziemy zbierać uwagi i opinie w postaci papierowej i elektronicznej. Nasi członkowie wiedzą, że mają realny wpływ na przygotowanie i wdrożenie LSR. Dla skutecznej realizacji operacji w latach 2023-2027 zamierzamy informować wszystkich potencjalnych projektodawców i grupy docelowe o założeniach nowej LSR i możliwościach otrzymania wsparcia.

Zdajemy sobie sprawę w jak niestabilnych czasach przychodzi nam wdrażać kolejną edycję LSR. Pandemia i wojna na Ukrainie pokazały, że nawet najlepsze planowanie nie zapewni idealnego dostosowania założeń do zmieniającej się rzeczywistości. Dlatego już na etapie tworzenia założeń Strategii przygotowaliśmy się do ewentualnych zmian, jeżeli będą konieczne, z udziałem wszystkich podmiotów, które uczestniczyły w tworzeniu LSR.

3.4. Wzmocnienie partnerskiej współpracy członków LGD oraz rozwijanie partnerstwa z innymi podmiotami.

Tak jak skuteczna okazała się współpraca w ramach partnerstwa wewnętrznego w ramach LGD, tak też **mamy bardzo dobre doświadczenia w partnerstwie zewnętrznym z podmiotami i mieszkańcami, którzy nie są członkami Stowarzyszenia.** Od lat prowadzimy wspólne projekty i wymieniamy się informacjami z KGW, OSP, z sołtysami, z parafiami na naszym terenie. Nasze Stowarzyszenie aktywnie włącza się w animowanie podmiotów ekonomii społecznej. **Znamy to środowisko, mamy dobry kontakt z grupami w niekorzystnej sytuacji, realizujemy wspólne przedsięwzięcia.** Bardzo ściśle współpracujemy z sektorem gospodarczym, nie tylko z naszymi członkami. Mamy duże doświadczenie we wsparciu na zakładanie i rozwijanie działalności gospodarczej, także finansowanej ze środków pozyskanych poza LSR – za naszym pośrednictwem wsparcie finansowe uzyskało niespełna 200 podmiotów. **Jesteśmy animatorami i współorganizatorami** licznych imprez lokalnych, docieramy do najmniejszych społeczności, jesteśmy rozpoznawalni na naszym terenie. Zamierzamy kontynuować naszą aktywność w ramach partnerstwa zewnętrznego, a środki z LSR jeszcze tylko zwiększą jej zasięg.

Ponadto LGD jako członek Porozumienia na rzecz rozwoju i współpracy LGD Województwa Lubelskiego i w ramach partnerstwa realizuje operację dofinansowaną z KSOW, której jednym z zadań jest organizacja szkolenia z zakresu Projektów i operacji partnerskich (umowa w realizacji). Jednym z elementów szkolenia jest **stworzenie bazy partnerów, którzy wyrażają zainteresowanie realizacją operacji w partnerstwie i projektów partnerskich.** Każda LGD na swoim terenie będzie koordynowała promocję możliwości zgłoszenia się do bazy i będzie udostępniała na swojej stronie aktualną bazę. Baza będzie podzielona tematycznie zgodnie z zakresem działalności organizacji, które będą się do niej zgłaszały. Stworzenie bazy będzie pomocne w wyszukiwaniu partnerów gotowych do realizacji operacji i projektów partnerskich. Organizacja, która będzie się rejestrowała w bazie będzie mogła zgłosić pomysły na realizację projektów partnerskich. LGD będzie weryfikowała zgłoszone pomysły pod kątem zgodności ze Strategią, która będzie mogła być zmieniona podczas konsultacji społecznych.. Stworzenie i funkcjonowanie Bazy Partnerów LGD pomoże w kojarzeniu partnerów i ułatwi realizację operacji i projektów w partnerstwie.

W niniejszej Strategii zaplanowano działania innowacyjne – nowatorskie, nie stosowane dotychczas na obszarze LGD (opisane w kolejnych Rozdziałach LSR). Najlepszym sposobem na animację innowacyjności jest zaangażowanie grup, do których skierowane są działania innowacyjne w powstawanie metod i narzędzi, a potem odpowiednich zapisów w LSR. Tak uczyniono przygotowując ten dokument. Dzięki temu mamy wysoki stopień pewności, że na etapie realizacji operacji o charakterze innowacyjnym nie będziemy mieli kłopotów z zaangażowaniem tych grup w projektach. Daje to szansę na skuteczne rozwiązanie problemów tych grup.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjałów LSR

4.1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru.

Pierwszym etapem analiz było zebranie danych zastanych, przede wszystkim w oparciu o informacje z Banku Danych Lokalnych GUS, z urzędów gmin oraz danych posiadanych przez Biuro LGD. Wykorzystano wyniki ewaluacji LSR na lata 2014-2020 oraz dane gromadzone w ramach ewaluacji wcześniejszych operacji LGD.

W czasie pierwszej rundy warsztatów z udziałem przedstawicieli grup interesu wszystkich sektorów – publicznego, gospodarczego i społecznego, z licznym udziałem mieszkańców, które odbywały się w lipcu i sierpniu 2022 roku wypracowano szczegółową analizę SWOT. Pozwala ona na określenie potencjałów obszaru LGD wskazanych w silnych stronach i szansach, wskazuje na słabe strony i zagrożenia, których część może być rozwiązana przy pomocy realizacji operacji ujętych w LSR. Był to punkt wyjścia do dalszych analiz na kolejnej rundzie spotkań w sierpniu i wrześniu 2022 roku z wykorzystaniem metody world cafe. Kolejnym krokiem była burza mózgów z udziałem przedstawicieli wszystkich środowisk i ekspertów zewnętrznych. Analizy te zostały także uzupełnione za pomocą ankiet skierowanych do mieszkańców i gmin.

ANALIZA SWOT OBSZARU LGD „ZIEMI CHEŁMSKIEJ”

Mocne strony

1. Położenie gmin - członków LGD w zwartym układzie (znajdują się w jednym obrysie).
2. Położenie obszaru w północno-zachodniej części krainy historycznej nazywanej Rusią Czerwoną, w podobszarze – ziemia chełmska.
3. Obszar położony w pasie polsko-ukraińskiego pogranicza.
4. Położenie blisko większych ośrodków miejskich (Chełm, Lublin).
5. Dobre połączenie komunikacyjne w układzie ponadregionalnym i międzynarodowym (Ukraina, droga krajowa nr 12 Poznań-Kijów, droga krajowa nr 74 Wieluń-Zosin-Włodzimirz Wołyński; kolejowy szlak komunikacyjny Gdynia-Dorohusk-Odessa łączący Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym).
6. Korzystne położenie przygraniczne (2 przejścia graniczne: w Dorohusku i w Zosinie).
7. Zachowanie przez większość rzek i jezior naturalnego charakteru.
8. Zróżnicowanie szaty roślinnej w lasach - występuje 14 typów siedlisk niżowych (na 15 możliwych).
9. Znaczącą część obszaru zajmują obszary prawnie chronione, parki krajobrazowe, NATURA 2000).
10. Zróżnicowane ukształtowanie terenu.
11. Zbiorniki wodne wyposażone w infrastrukturę około zbiornikową.
12. Czyste środowisko naturalne w związku z niskim uprzemysłowieniem obszaru.
13. Duży potencjał w zakresie rozwoju turystyki (w tym turystyki aktywnej) i agroturystyki wynikający z wysokich walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych.
14. Zaawansowany proces scalania gruntów.
15. Prowadzenie wymiany kulturalnej z przygraniczną gminą Rivne oraz rejonem lubomelskim na Ukrainie.
16. Trasa rowerowa „Malowniczy Wschód” oraz Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo.
17. Dobre warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego.
18. Działalność gospodarstw ekologicznych – duża dywersyfikacja produkcji (pszczelarze, owoce, warzywa, zboża).
19. Wzrost potencjału oraz liczby organizacji pozarządowych.
20. Bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne (wielokulturowość).
21. Rosnący poziom wykształcenia mieszkańców.
22. Przewaga osób w wieku produkcyjnym.
23. Rosnąca aktywność społeczna, w tym aktywność NGO, OSP, podmiotów ekonomii społecznej.
24. Rosnąca świadomość dotycząca potrzeby funkcjonowania instytucji otoczenia biznesu.
25. Korzystne warunki do wykorzystania OZE.
26. Wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych utworzonych przy wsparciu środków UE.
27. Bogaty kalendarz imprez kulturalnych.
28. Działalność zespołów ludowych, kół gospodyń wiejskich, twórców ludowych.
29. Rosnąca świadomość mieszkańców obszaru LGD w zakresie wykorzystania lokalnych zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, w tym rozwoju turystyki.
30. Wzrastająca liczba dobrej jakości dróg.
31. Dobry dostęp do oświaty.
32. LGD „Ziemi Chełmskiej” aktywne i doświadczone w zakresie programu LEADER.
33. Dobra integracja między gminami obszaru objętego LSR.
34. Rosnąca liczba terenów inwestycyjnych.
35. Gościnność mieszkańców.

36. Rosnące zainteresowanie terenem ze strony osób z zewnątrz.

37. Relatywnie dobry poziom bezpieczeństwa publicznego.

Słabe strony

1. Ograniczenia inwestycyjne wynikające z dużej liczby obszarów chronionych.
2. Zaniedbanie obiektów i przestrzeni zabytkowych.
3. Zły stan techniczny i niekompletne wyposażenie placówek kultury.
4. Niewystarczająca ilość obiektów infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej.
5. Ujemne wskaźniki demograficzne i niekorzystne prognozy na przyszłość.
6. Starzejące się społeczeństwo.
7. Dominacja zatrudnienia w usługach, a w szczególności w usługach nierynkowych świadcząca o słabości lokalnego rynku pracy.
8. Przywiązanie do wybranych kierunków produkcji rolnej – niechęć do zmian.
9. Rozdrobnienie gospodarstw rolnych.
10. Brak grup producenckich.
11. Niskie zatrudnienie i niskie kapitały własne przedsiębiorstw oraz niski poziom konkurencyjności produktowej, technologicznej i organizacyjnej.
12. Słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna.
13. Brak zarejestrowanych tradycyjnych produktów lokalnych.
14. Niewystarczająco dobry stan dróg i chodników.
15. Niewielkie wykorzystanie potencjału odnawialnych źródeł energii.
16. Brak zakładów pracy.
17. Mała liczba firm działających sektorze turystyki.
18. Wysokie bezrobocie, zwłaszcza wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
19. Niewystarczająca integracja mieszkańców obszaru LGD.
20. Niewystarczająca promocja obszaru LGD.
21. Emigracja i migracja do ośrodków miejskich młodych, wykształconych osób.
22. Niska przeżywalność przedsiębiorstw sektora MSP.
23. Niewystarczający poziom wiedzy oraz świadomości społeczności lokalnej (w tym przyszłych i obecnych przedsiębiorców) w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych oraz wykorzystania odnawialnych źródeł energii.
24. Niska liczba terenów przeznaczonych pod działalność przemysłową.
25. Niewystarczająca aktywność społeczności lokalnej.
26. Mała liczba liderów społecznych.
27. Rolniczy charakter terenu.
28. Niewystarczająca infrastruktura drogowa.
29. Niedoinwestowana infrastruktura kulturalna.
30. Niewystarczający dostęp do ochrony zdrowia.
31. Brak infrastruktury wspierającej osoby 50+.
32. Brak opieki dziennej dla seniorów.
33. Konserwatyzm mieszkańców.
34. Mała liczba lokalnych liderów.
35. Duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej.
36. Słabe zaangażowanie społeczeństwa w życie lokalne.
37. Słaby dostęp do służby zdrowia.
38. Brak myślenia perspektywicznego.
39. Brak dostępu do innowacyjnych form spędzania czasu wolnego.
40. Niewystarczająca oferta zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży szkolnej.
41. Niewystarczająca oferta kulturalna i rekreacyjna dla seniorów - emerytów oraz młodzieży.
42. Niewystarczające potencjał organizacyjny dużej części lokalnych NGO w zakresie samodzielnego finansowania i

Szanse

1. Wykorzystanie Funduszy Europejskich na lata 2021-2027.
2. Wykorzystanie przygranicznego położenia dla rozwoju kontaktów gospodarczych, kulturalnych, turystycznych z Ukrainą.
3. Wzrost zainteresowania turystyką aktywną.
4. Wykorzystanie zasobów własnych, w tym naturalnych, do stymulowania rozwoju gospodarczego.
5. Współpraca z instytucjami zewnętrznymi (np. Urząd Marszałkowski, ARiMR, PUP Chełm) w zakresie promocji obszaru LGD i osiągnięć kulturalnych.
6. Wykorzystanie obszaru do rozwoju agroturystyki i ekoturystyki oraz produkcji zdrowej żywności.
7. Współpraca międzynarodowa w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego.
8. Partnerstwa lokalne, ponadlokalne i międzynarodowe.
9. Rosnące zainteresowanie zdrowym trybem życia i ekologiczną żywnością.
10. Wzrost wsparcia dedykowanego seniorom.
11. Promocja obszaru LGD.
12. Rozwój energetyki odnawialnej i wzrost popytu na surowce do bioenergetyki.
13. Rozwój marki lokalnej.

Zagrożenia

1. Położenie na tzw. „wschodniej” ścianie z utrwalonymi problemami strukturalnymi.
2. Stan wojny w Ukrainie. Brak postępów w integrowaniu Ukrainy z UE.
3. Skomplikowane procedury związane z pozyskaniem środków finansowych z zewnętrznych źródeł oraz duża konkurencja.
4. Wysoki poziom fiskalizmu i skomplikowany system finansowy.
5. Niska opłacalność produkcji rolnej.
6. Wysokie koszty prowadzenia działalności i utrzymania pracowników.
7. Spowolnienie dynamiki rozwoju demograficznego kraju - niski poziom dzietności, zmiany w strukturze wieku ludności oraz znaczny poziom emigracji szczególnie wśród młodych ludzi.
8. Niepokojące prognozy demograficzne na najbliższe lata dla całego kraju.
9. Konkurencyjność sąsiednich obszarów.
10. Pogłębienie się kryzysu gospodarczego w Europie i na świecie.
11. Zmiany stosunków społecznych w wyniku niekontrolowanego napływu emigrantów.
12. Duży wzrost liczby osób starszych pozbawionych odpowiedniej opieki.
13. Wzrost napięć społecznych w wyniku eskalacji międzynarodowych konfliktów politycznych i zbrojnych.
14. Kryzys w UE spowoduje ograniczenie finansowania z funduszy unijnych.

Układ osadniczy w gminach z obszaru LGD koncentruje się przede wszystkim wzdłuż historycznych szlaków komunikacyjnych, a dziś głównych dróg krajowych i wojewódzkich. Najważniejszy korytarz transportowy na północy to droga krajowa 12 na odcinku od Chełma do przejścia granicznego w Dorohusku. Ma ona znaczenie nie tylko na omawianym obszarze, ale stanowi jeden z głównych szlaków łączących Polskę i Unię Europejską z Ukrainą. Druga oś na to droga krajowa 74 na odcinku od Zamościa do przejścia granicznego z Ukrainą w Zosinie przebiegająca przez południowy fragment omawianego terenu. Kolejne szlaki to drogi wojewódzkie 844 z Chełma przez Kamień, Żmudź i Białopole do Hrubieszowa, droga 846 z Krasnegostawu przez Wojsławice w kierunku Hrubieszowa oraz droga 816 tak zwana „nadbużanka” biegnąca wzdłuż granicy polsko-ukraińskiej od Dorohuska przez Dubienkę i Horodło w kierunku przejścia granicznego w Zosinie. Ta ostatnia droga pomimo nienajlepszego stanu technicznego na niektórych odcinkach zapewniała do tej pory połączenia lokalne, ale w ostatnim czasie nabrała bardzo ważnego znaczenia w ruchu międzynarodowym ze względu na czasowe ograniczenia ruchu samochodów osobowych na przejściu granicznym w Dorohusku. Pojazdy jadące w kierunku Ukrainy nie mogą przekroczyć granicy w Dorohusku kierują się na przejście graniczne w Zosinie. Szlak nadbużański ma także ogromny potencjał do rozwoju turystyki, na przykład rowerowej, ponieważ przebiega przez bardzo malownicze tereny.

Rozwój turystyki został wskazany w LSR jako jeden z kluczowych kierunków rozwoju.

Wzdłuż tych dróg rozlokowane są główne miejscowości na terenie LGD będące dziś siedzibami gmin. Mają one charakter dużych osad, w części z cechami dawnych miasteczek wschodniej Polski. Poza siedzibami gmin układ osadniczy jest rozproszony. Większość gmin posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Przeważają tereny rolnicze, znaczna część obszaru objęta jest różnymi formami ochrony przyrody. Dominują gospodarstwa kilkuhektarowe.

Ze względu na coraz niższą opłacalność produkcji rolnej w LSR podjęto decyzję o wsparciu pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, a także wykorzystaniu zasobów przyrodniczych i walorów czystego środowiska w rozwoju turystyki.

Stan infrastruktury jest niewystarczający, choć poprawił się on w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Z LSR nie można finansować dróg czy dużych inwestycji takich jak oczyszczalnie ścieków. Założyliśmy natomiast zgodnie z zasadą komplementarności uzupełnianie brakującej małej infrastruktury takiej jak obiekty rekreacyjne, siłownie, wyposażenie świetlic na terenach wiejskich.

W LSR zgodnie z założeniami LSR na lata 2023-2027 **będą wspierane wyłącznie przedsiębiorstwa z obszaru turystyki oraz pozarolnicze funkcje gospodarstw rolnych** realizujące działania wykorzystujące proekologiczne rozwiązania dla zielonej gospodarki. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze działania LGD przyczyni się wzrostu dochodów mieszkańców, do większych wpływów podatkowych dla gmin, a także daje szansę na stworzenie kolejnych miejsc pracy dla naszych mieszkańców.

Wpłyne także na zatrzymanie ludzi młodych na naszym terenie. W chwili obecnej nie widząc szans na znalezienie pracy często wyjeżdżają do większych ośrodków takich jak Chełm czy Lublin. Komplementarnie będziemy włączać działania innowacyjne na obszarze LGD polegające na **współpracy międzypokoleniowej ludzi młodych i seniorów** co pozwoli na budowanie tożsamości lokalnej i silniejsze związanie z rodzinnymi miejscowościami. Daje to dobre perspektywy na zmniejszenie odpływu ludzi młodych.

Wśród bezrobotnych dominują osoby o niskich kompetencjach. Barięą w zatrudnieniu jest także rozproszone osadnictwo, brakuje ofert pracy w najbliższej okolicy, a bezrobotni niechętnie podejmują zatrudnienie w dalszej odległości od miejsca zamieszkania, bo wiąże się to z uciążliwymi dojazdami. Nie każdy dysponuje własnym środkiem transportu, a komunikacja publiczna na obszarze LGD jest słabo rozwinięta. W części gmin wstępują obszary po byłych Państwowych Gospodarstwach Rolnych. Ziemia została zagospodarowana przede wszystkim na produkcję roślinną, przy dzisiejszej mechanizacji nie potrzeba już tak dużo rąk do pracy jak kiedyś. W Strategii zostały zaplanowane działania związane ze wsparciem przedsiębiorczości oraz rozwojem turystyki, co zapewni nowe miejsca pracy.

W LSR nie zaplanowano bezpośrednich działań dla osób korzystających z pomocy społecznej. Takie wsparcie jest przewidziane w Programie Regionalnym Fundusze Europejskie dla Lubelskiego ze środków EFS+ oraz w budżetach gmin. Natomiast w naszej Strategii przewidzieliśmy spójne działania tworzące lepsze warunki dla życia mieszkańców i funkcjonowania firm co daje szansę na poprawę sytuacji poszczególnych mieszkańców, którzy będą mieli możliwość poprawy swojej sytuacji materialnej.

Aktywność społeczna

Sektor społeczny nie jest bardzo liczny, ale za to niezmiernie prężny. W gminie Białopole jest 10 organizacji: Stowarzyszenie Ochotniczej Straży Pożarnej – 8, PRO FUTURO Stowarzyszenie na rzecz Inicjatyw Lokalnych, Stowarzyszenie Kobiet Wsi Teresin "Pod Lipą". W gminie Dorohusk jest aż 26 organizacji pozarządowych. W gminie Dubienka 6 - Nadbużańskie Stowarzyszenie Miłośników Gminy Dubienka, Stowarzyszenie Ludzi Aktywnych Gminy Dubienka im. Tadeusza Kościuszki, OSP: Uchańka, Dubienka, Skryhiczyn, Siedliszcze. Gmina Horodło ma na swoim terenie 17 organizacji, 11 kół gospodyń wiejskich, 5 OSP, Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Horodło. W gminie Kamień działa Stowarzyszenie Kobiet Gminy Kamień, 4 OSP (w Czerniejowie, Kamieniu, Pławanicach i Strachosławiu), Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Czerniejów, Klub Sportowy Astra Pławanice. W gminie Leśniowice działa 18 organizacji - 8 KGW, 8 OSP, Klub Sportowy "Astra" w Leśniowicach, Leśniowskie Stowarzyszenie Oświatowo-Samorządowe. W gminie Wojśławice jest 16 organizacji pozarządowych, kilka z nich prowadzi aktywność na skalę ogólnopolską. W gminie Żmudź funkcjonuje 12 organizacji. Organizacje te są na różnym poziomie rozwoju i przygotowania do procesu profesjonalizacji działań. Nierzadko borykają się z problemami i przeszkodami, które ograniczają możliwość realizacji misji społecznej w takim zakresie i zasięgu jaki odpowiadałby organizacjom.

Nasze Stowarzyszenie jest inicjatorem powstania spółdzielni socjalnych na naszym terenie. Bardzo dobrze znana nam jest problematyka wsparcia osób z niepełnosprawnościami. Inicjujemy projekty finansowane z różnych źródeł w zakresie dostępności i równości szans. **Wszystkie działania podejmowane przez LGD związane z przygotowaniem Strategii**

i zaplanowanymi operacjami odbywają się z poszanowaniem zasad równości kobiet i mężczyzn, równości szans i dostępności oraz zapewnienia udziału w projektach finansowanych z LSR wszystkim grupom poprzez odpowiednie zapisy w regulaminach naborów.

Dostrzegamy konieczność **integracji sektora społecznego, wzmocnienia liderów lokalnych**. W LSR zaplanowano działania integracyjne i Akademię Liderów. Wzmocni to partnerstwo wewnętrzne LGD oraz przyczyni się do rozwoju partnerstwa zewnętrznego z podmiotami, które nie są członkami LGD.

Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Obszar LGD posiada bogate tradycje historyczne. Położony jest w centralnej części historycznej krainy nazywanej Rusią Czerwoną, w podobszarze zwanym ziemią chełmską. Charakter obszaru kształtowany był przez wydarzenia historyczne, które związane są z rozwojem polskiej państwowości na terenach wschodnich. Do najważniejszych faktów historycznych należy zaliczyć:

- tworzenie przez Lędzian sandomierskich pierwszych organizmów państwowych – Grody Czerwieńskie (IX-X w.),
- założenie w poł. XIII w. przez księcia halicko-włodzimierskiego, Daniela Romanowicza, grodu warownego na terenie miasta Chełm, gdzie przeniósł stolicę swojego księstwa i ustanowił biskupstwo obrządku wschodniego,
- włączenie Ziemi Chełmskiej w skład województwa ruskiego ze stolicą we Lwowie,
- pod koniec XVIII w., po II rozbiorze Polski przez krótki okres czasu (1793 – 1795) Chełm był siedzibą władz nowoutworzonego województwa chełmskiego. Później Ziemia Chełmska znalazła się pod zaborem austriackim,
- po III rozbiorze Polski Ziemia Chełmska przeszła pod panowanie imperium rosyjskiego,
- w 1912 roku powołano Gubernię Chełmską, którą wcielono bezpośrednio do Cesarstwa Rosyjskiego,
- w 1918 roku na mocy Traktatu Brzeskiego przyłączono Ziemię Chełmską do Ukrainy,
- w okresie międzywojennym obszar ten stanowił powiat chełmski wchodzący w skład województwa lubelskiego.

Zabytki

Pograniczny charakter opisywanego obszaru spowodował zróżnicowanie struktury etnicznej ludności. Dawniej zamieszkiwali go Rusini, Polacy, Ormianie, Tatarzy i Żydzi. W późniejszych okresach lokalne tradycje wzbogaciły się również o elementy niemieckie i ukraińskie. Krzyżowanie się wpływu wielu narodów i religii, wzajemne przenikanie kultur stworzyły na obszarze LGD bogaty i niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza. Efektem dawnego tygla kulturowego jest występowanie na obszarze LGD zabytków o zróżnicowanym pochodzeniu kulturowym. Najważniejsze z nich w układzie gminnym przedstawione zostały poniżej.

Gmina Białopole:

- Kopiec ziemny (mogiła), drewniana kapliczka przydrożna z pierwszej połowy XIX w. w Busieńcu,
- Cmentarzysko kurhanowe w Białopolu,
- Budynek dawnej kuźni i stolarni dworskiej w Białopolu,
- Klinkiernia z ok. 1905 roku w Białopolu,
- Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Buśnie, wraz z wystrojem wnętrza,
- Dawna cerkiew greckokatolicka pw. Zaśnięcia NMP z XVIII w. (obecnie budynek szkolny) w Kurmanowie,
- Zespół pałacowo-parkowy w Maziami Strzeleckiej,
- Zespoły dworsko-parkowe z drugiej połowy XIX w. w Raciborowicach oraz w Strzelcach.

Gmina Dorohusk:

- Kopiec ziemny (mogiła kurhanowa) zwany Mogiłą Powstańczą w Barbarówce,
- Pałac Suchodolskich w Dorohusku z pozostałościami założenia parkowego, dwoma nagrobkami rodziny Suchodolskich, rzeźbą św. Barbary oraz resztkami murów i piwnic,
- Rzymskokatolicki kościół parafialny pw. św. Jana Nepomucena w Dorohusku,
- Zespół dworsko-parkowy w Świerżach,
- Cmentarz grzebalny rzymskokatolicki w Świerżach,
- Zespół dworsko-parkowy w Zamieściu. W zespole: dawny dwór, park i sad.

Gmina Dubienka:

- Murowany kościół pw. św. Trójcy w Dubience,
- Drewniana kapliczka przydrożna z roku 1920 z figurą św. Stanisława w Kajetanówce,

- Domy drewniane z początku XX w. w Skryhiczynie,
- Dworski Park Krajobrazowy z końca XIX w. w Starosielu,
- Obelisk kamienny z przed 1939 roku ze szczątkami krzyża prawosławnego,
- Cmentarz z czasów I wojny światowej w Józefowie.

Gmina Horodło:

- Kościół parafialny, poddominikański pw. Matki Bożej Różańcowej i św. Jacka,
- Dawna cerkiew unicka, obecnie kościół filialny pw. św. Mikołaja w Horodle,
- Kościół polsko-katolicki pw. Zmartwychwstania Pańskiego z 1933 roku w Horodle,
- układ urbanistyczny dawnego Horodła, z czworobocznym rynkiem i ulicami wychodzącymi z jego naroży,
- Budynek Urzędu Gminy,
- Kopiec Unii Horodelskiej usypany w 1861 roku w 448 rocznicę podpisania Unii polsko-litewskiej,
- Zamczysko tzw. "Wały Jagiellońskie",
- Zespoły dworskie w Hrebennem i Kopyłowie.

Gmina Kamień:

- Kopiec ziemny zwany „Mogiłą Szwedzką” w Józefinie Kolonii,
- Kurhan wczesnośredniowieczny w Koczowie,
- Cmentarz ewangelicko-augsburski z końca XIX w. w Kamieniu Kolonii,
- Dawny zbór ewangelicki z 1881 r., obecnie kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w Kamieniu,
- Kapliczka przydrożna z rzeźbą św. Jana Nepomucena z przełomu XVIII i XIX w. w Natalinie,
- Wiatrak koźlak w Natalinie, przeniesiony z północnych terenów dawnego województwa chełmskiego,
- Kościół rzymskokatolicki, murowany, w Pławanicach z wyposażeniem z XVIII i XIX w.,
- Drewniana dzwonnica z 1828 roku w obrębie cmentarza kościelnego, dwie anonimowe, klasyczne płyty nagrobne.

Gmina Leśniowice:

- Zespół sakralny w Kumowie,
- Kaplica Rzewuskich z XVIII / XIX w., z zabytkowym wyposażeniem, oraz nagrobek Napoleona Węglińskiego,
- Trzy mogiły kurhanowe w Pliskowie,
- Pozostałości fortalicji obronnej w Sielcu. Zachowana baszta jest jedną z pierwotnie czterech dwukondygnacyjnych,
- Założenie dworsko-parkowe w Sielcu. Do rejestru zabytków wpisany jest dwór, układ zieleni, starodrzew oraz barokowa figura NMP Assunty, która ma ponad 500 lat,
- Ekumeniczna kapliczka św. Anny – kapliczka na wodzie w Sielcu.

Gmina Wojsławice:

- Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Ostrowie Kolonii,
- Starożytne cmentarzysko kurhanowe w Putnowicach Wielkich,
- Synagoga zbudowana około 1894 roku, gruntownie odrestaurowana, obecnie siedziba Biblioteki Publicznej,
- Cerkiew greckokatolicka z I poł. XIX w., obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. Barbary w Turowcu,
- Tradycyjny średniowieczny układ urbanistyczny Wojsławic - czworokątny rynek zabudowany budynkami drewnianymi i murowanymi ustawionymi kalenicowo, w kilku budynkach zachowane podcienie. Rekonstrukcja domów znajduje się w Muzeum Wsi Lubelskiej jako element ekspozycji Miasteczko,
- Zamczysko średniowieczne z pozostałościami umocnień ziemnych w Wojsławicach,
- Zespół kościelny w Wojsławicach. W zespole: kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, dzwonnica z drugiej połowy XVIII w., plebania z połowy XIX w. oraz zabytkowy drzewostan w granicach cmentarza, na wyposażeniu kościoła m.in. drewniana ambona koszowa (po 1736 r.), a na chórze organy 10 – głosowe, które mają prawdopodobnie ponad 300 lat,
- 5 kapliczek wotywnych (św. Barbary, św. Michała Archanioła, św. Tekli, św. Jana Nepomucena, św. Floriana) wzniesionych przez Mariannę Potocką w 1762 roku przy wszystkich drogach wyjazdowych z Wojsławic,
- Cmentarz żydowski założony pod koniec XIX w.,
- Dom rabina w Wojsławicach,
- Drewniane domy podcieniowe (lata 20 XX w.).

Gmina Żmudź:

- Zespół sakralny w Klesztowie,
- Pięć cmentarzysk kurhanowych w Pobołowicach,
- Zespół dworsko-parkowy z XIX w. w Wólce Leszczańskiej.
- Klasycystyczny dawny zajazd z XIX w., murowany, w Wólce Leszczańskiej,
- Kościół filialny (dawna cerkiew unicka), obecnie parafialny pw. Podwyższenia Krzyża św. wraz z dzwonnica w Żmudzi. Drewniany budynek kościoła pochodzi z II poł. XVIII w., drewniana dzwonnica datuje się na wiek XVIII, a dzwon na XVII,
- Młyn wodno-gazowy w Pobołowicach,
- Kapliczka św. Jana Nepomucena, murowana, 1 połowy XIX w.,
- kapliczka św. Jana Chrzciciela na źródle, drewniana, z 1857 roku, remont około 1975 roku i 2002 roku.

Wśród obiektów objętych ewidencją służby ochrony zabytków znajdują się również zabudowania gospodarcze i przemysłowe, w tym drewniane domy, zagrody i spichlerze. W wielu wsiach na obszarze gminy nadal zobaczyć można oryginalne, przyrodne figury i kapliczki, których postawienie wiązało się nierzadko z niezwykle historycznymi lub legendarnymi wydarzeniami.

Istotnym elementem kultury obszaru są **zabytki archeologiczne**:

- Grodzisko wczesnośredniowieczne w Busieńcu (gm. Białopole),
- Grodzisko wczesnośredniowieczne „Maczuły” w Horodysku (gm. Leśniowice),
- Grodzisko wczesnośredniowieczne z trzema pierścieniami wałów zwane „Pohulanka” lub „Zamczysko” w Majdanie Nowym (gm. Wojsławice).

Znaczna liczba obiektów zabytkowych i miejsc pamięci na obszarze LGD jest zaniedbana, wymaga prac renowacyjnych i rewitalizacyjnych. W ostatnich latach samorządy gmin oraz lokalne organizacje pozarządowe prowadziły działania na rzecz renowacji lokalnych zabytków i miejsc pamięci wykorzystując na ten cel zarówno środki własne jak i środki zewnętrzne, jednakże w dalszym ciągu istnieje zapotrzebowanie na kontynuację tego typu działań.

Kultywowanie tradycji

Głównymi animatorami życia kulturalnego na terenie LGD są gminne ośrodki kultury, Koła Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne oraz organizacje społeczne.

Lokalna kultura przejawia się poprzez mnogość lokalnych potraw (sodziaki, potrawy z ziemniaków, kaszy gryczanej i fasoli, nalewki), wyrobów rękodzieła ludowego (m.in. rzeźba, malarstwo, plecionki z wikliny i słomy, hafty, szydełko), poprzez tradycje myśliwskie i pszczelarskie, które w dalszym ciągu pozostają niewykorzystywane dla rozwoju lokalnej gospodarki, choć mogłyby stać się wyróżnikiem i atrakcją obszaru. Wytwarzanie i sprzedaż produktów tradycyjnych i lokalnych stanowi zachętę dla turystów do odwiedzenia obszaru LGD, przyczynia się do budowania wizerunku obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, a także wspiera rozwój lokalnej gospodarki, jako znacząca gałąź sektora rolno-spożywczego oraz wytwórczego (rękodzieło). **W celu promocji oraz dystrybucji lokalnych produktów chcemy dążyć do rozwoju marki lokalnej.** Rozwój produktów pod wspólną marką sprzyja powstawaniu nowych miejsc pracy, tworzy atrakcyjny wizerunek obszaru, na którym jest wytwarzany, a tym samym przyczynia się do rozwoju turystyki. Wokół konkretnego produktu markowego mogą rozwijać się też grupy producenckie i stowarzyszenia, mogą być organizowane imprezy promujące i integrujące lokalną społeczność.

Na opisywanym obszarze **aktywnie działają poeci oraz twórcy ludowi, ludowi soliści i zespoły artystyczne**, w tym 11 muzyczno-instrumentalnych, 4 wokalne, 20 folklorystycznych (zespoły ludowe, pieśni i tańca, kapele, orkiestry dęte) oraz 1 chór. Choć ich wkład w promocję lokalnej kultury jest coraz częściej doceniany i nagradzany, ograniczeniem dla prowadzonej przez nich działalności nierzadko jest brak strojów, instrumentów muzycznych oraz podstawowej infrastruktury społecznej np. świetlic wiejskich, w których mogliby pielęgnować rodzimy folklor.

Kultura obszaru promowana jest w trakcie lokalnych wydarzeń integracyjno-kulturalnych. **Imprezami integrującymi lokalną społeczność są imprezy okolicznościowe**, w tym gminne i powiatowe Święta Plonów, odpusty parafialne, wydarzenia sportowe i kulturalne. Do najważniejszych imprez kulturalnych obszaru zaliczyć należy: Spotkania Trzech Kultur (gm. Wojsławice), Dni Wojsława (gm. Wojsławice), Dni Jakuba Wędrowca (gm. Wojsławice), Turniej Gmin „Między Nami Sąsiadami” (obszar LGD), Festiwal Tradycji Słowiańskiej (gm. Leśniowice), Jarmark Aktywności Kobiet (gm. Żmudź), Nadbużański Złot Zabytkowych Aut i Motocykli (gm. Dorohusk), Noc Świętojańską (gm. Dorohusk i gm. Dubienka), Święto pieczonego ziemniaka (gm. Dorohusk), Święto cebularza w Horodle (gm. Horodło), Święto kwitnącej lipy (gm. Białopole), Sabat Czarownic (gm. Białopole).

Od kilku lat z przygraniczną gminą Huszcza (dzisiaj Rivne) oraz rejonem lubomelskim na Ukrainie, **w ramach transgranicznego przenikania kultur utrzymywana jest wymiana kulturalna, sportowa i turystyczna**. Podnoszony jest także poziom świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, a także kultywowania historii i tradycji gmin oraz regionu pogranicza. W ramach partnerskiego projektu „Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki na obszarze przygranicznym” dofinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 2007-2013 zorganizowano cykl polsko-ukraińskich imprez kulturalnych, w tym warsztatów oraz seminariów ukierunkowanych na wzajemną promocję walorów dziedzictwa narodowego oraz walorów turystyczno-krajoznawczych regionów Lubelszczyzny i obwodu wołyńskiego.

Pełne i harmonijne wykorzystanie zasobów kulturowych obszaru stanowi podstawową przesłankę rozwoju lokalnego opartego na czynnikach endogenicznych, faktyczny potencjał i katalizator pozytywnych zmian. W ostatnich latach podejmowano inicjatywy na rzecz ochrony oraz popularyzacji lokalnej kultury, obejmujące wsparcie zespołów ludowych, instytucji kultywujących lokalne tradycje oraz przedsięwzięć folklorystycznych, jednakże nie wyczerpało to zapotrzebowania na ten rodzaj pomocy. Potrzebę dalszego wsparcia i promocji lokalnego dziedzictwa kulturowego zgłosiła większość uczestników spotkań konsultacyjnych LSR, w tym w szczególności członkinie lokalnych KGW, zespołów ludowych oraz przedstawiciele gminnych ośrodków kultury. Podkreślano również konieczność dokonania wpisu lokalnych produktów kulinarnych na Listę Produktów Tradycyjnych Województwa Lubelskiego.

Dziedzictwo kulturowe, zabytki i działania podtrzymujące tradycję zostaną wykorzystane w promowaniu marki turystycznej „Malowniczy Wschód”, a także w szeregu działań związanych z zachowaniem i promocją dziedzictwa Ziemi Chełmskiej.

Na obszarze LGD pomimo dużego potencjału do rozwoju turystyki znajdują się jedynie nieliczne obiekty noclegowe. W związku z pandemią COVID-19 i długotrwałym zamknięciem obiektów oferujących miejsca do spania branża ta przeżyła w ostatnich latach załamanie. Liczba noclegów w latach 2020-2022 ujętych w statystyce wykazywana jest jako zerowa (niemożliwe jest obliczenie wskaźnika Schneidera). Dlatego aby wzmocnić ten sektor zdecydowano o wyborze wsparcia turystyki w oparciu o dziedzictwo kulturowe obszaru i potencjał środowiskowy jako jedną z głównych osi niniejszej Strategii.

Innowacyjność

Podobnie jak w poprzednich edycjach LSR także w tej Strategii zaplanowano podejście innowacyjne. Pojęcie innowacji oznacza tworzenie czegoś nowego, jak i przekształcenie istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzenie ich do praktycznego zastosowania. W niniejszej Strategii innowacyjność należy rozpatrywać w odniesieniu do obszaru LSR jako całości, zarówno na etapie jej tworzenia jak i realizacji. Przedstawiono tu kierunki umożliwiające zastosowanie rozwiązań innowacyjnych, natomiast praktyczne aspekty zostały uszczegółowione w kryteriach wyboru operacji.

Na etapie opracowania LSR **innowacyjność przejawia się w doborze nowych i skutecznych metod partycypacji społecznej**, takich jak world café, grupy wielokrotne czy warsztaty przyszłościowe (szczegółowo opisane w rozdziale III. Partycypacyjny charakter LSR), których zastosowanie pozytywnie wpłynęło na liczbę uczestników konsultacji społecznych, a także na jakość wypracowanych efektów. Wykorzystane metody skutecznie zaktywizowały lokalną społeczność, jednocześnie budując w niej przekonanie, że jej głos w opracowaniu i realizacji założeń LSR ma kluczowe znaczenie. Dzięki oddolnemu, partycypacyjnemu charakterowi prac nad Strategią oraz w oparciu o przeprowadzoną diagnozę obszaru, określone zostały kierunki rozwoju obszaru LGD uwzględniające potrzeby jego mieszkańców oraz wykorzystujące jego niepowtarzalne atuty.

Przez innowacyjność premiowaną na terenie LGD należy rozumieć nowatorskie wykorzystanie oraz zintegrowanie zasobów własnych obszaru.

Innowacyjność będzie rozumiana jako wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu lub usługi (w tym turystycznego) lub procesu lub organizacji na obszarze LSR oraz wdrożenie i/lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących zasobów /surowców przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych.

Innowacyjność na etapie realizacji LSR będzie się wyrażać w wykorzystaniu unikatowej marki „Malowniczy wschód” odwołującej się do istniejących na obszarze LGD tożsamości lokalnej, dziedzictwa przyrodniczego, historycznego i kulturowego wypracowanej w LSR 2014-2020 do tworzenia kolejnych produktów turystycznych, promowania miejsc oraz działań z obszaru turystyki. Marka identyfikować będzie obecne jak i przyszłe produkty, lokalne usługi i inicjatywy, a także podmioty gospodarcze, twórców ludowych oraz podmioty działające w obszarze lokalnej kultury.

Jako innowacyjny, nie występujący do tej pory na naszym terenie zamierzamy stworzyć system certyfikacji obiektów, miejsc, wyrobów, które będą miały prawo posługiwać się znakiem marki „Malowniczy Wschód”. Będzie to wsparte promocją marki i będzie stanowiło istotne wzmocnienie rozwoju turystyki na naszym obszarze.

Zamierzamy wspierać wykorzystanie marki „Malowniczy Wschód” w następujących obszarach tworzenia kolejnych produktów turystycznych, w:

- wykorzystaniu nowatorskich rozwiązań (m.in. aplikacje mobilne, tablice informacyjne z kodami QR,) połączonych z promocją całego obszaru LGD,
- wykorzystaniu potencjału Trasy rowerowej „Malowniczy Wschód”- innowacyjnym będzie też połączenie z innymi szlakami rowerowymi,
- tworzeniu innowacyjnych na obszarze LGD form żywienia gospodarki wiejskiej oraz kultywowania lokalnych tradycji tj. izb tradycji/wiosek/zagród tematycznych (np. w związku z lokalną tradycją wypiekania chleba czy też występowaniem na obszarze powiązań historycznych z osadami słowiańskimi),
- nowatorskim wykorzystaniu aspektów trójkulturowości (katolickiej, żydowskiej i prawosławnej) poprzez organizację imprez tematycznych łączących obrzędy i tradycje poszczególnych kultur w ramach jednego obszaru tematycznego, a także szczególną dbałość o zabytki sakralne unikatowe dla obszaru (idealnym miejscem na realizację są Wojsławice - miejscowość, w której do dziś zachowały się świątynie trzech kultur - kościół katolicki, synagoga oraz cerkiew prawosławna, a także Dubienka – w której znajdziemy zarówno kościół katolicki, jak i cerkiew prawosławną),
- zagospodarowaniu technicznym i dostosowaniu zbiorników wodnych istniejących na terenach gmin, na których trasa „Malowniczy Wschód” dopiero zostanie wytyczona i oznakowana,
- tworzeniu questów tematycznych pieszych i rowerowych i skorelowanych z nimi „paszportów turystycznych”,
- wykorzystaniu możliwości jakie niesie potencjał rzeki Bug, w tym organizacji imprez nawiązujących do tradycji słowiańskich, np. Noc Świętojańska, wykorzystaniu rzeki do celów rekreacyjnych (np. kajaki),
- przenikaniu się kultury polskiej i ukraińskiej, szczególnie w gminie Horodło – najdalej na wschód wysuniętej gminie w Polsce,
- tworzeniu nowych funkcji opartych na dawnych tradycjach i zwyczajach np. poprzez powstawanie tematycznych obiektów agroturystycznych, co korzystnie wpłynie na tworzenie i rozwój przedsiębiorczości,
- wykorzystaniu możliwości płynących z umiejscowienia przez Andrzeja Pilipiuka akcji cyklu powieści o Jakubie Wędrowyczu na terenie LGD (Jakub Wędrowycz był postacią fikcyjną zamieszkującą w Majdanie Starym w gminie Wojsławice) poprzez organizację wycieczek tematycznych szlakiem przygód bohatera literackiego, również wirtualnych.

Kolejnym innowacyjnym obszarem uwzględnionym w niniejszej Strategii jest nowatorskie podejście do współpracy międzypokoleniowej. Dotychczas taka współpraca miała wymiar jednokierunkowy. Senior – mistrz uczył młodego ucznia rzemiosła, przekazywał tradycyjny przepis albo metodę wytwarzania produktu. Zamierzamy ten model zastąpić działaniami dwukierunkowymi. Nazwaliśmy ją „Dziadek uczy wnuka i wnuk uczy dziadka”. Do znanego już modelu gdzie przekazywana jest tradycja, kultura i miejscowa tożsamość dodaliśmy działania skierowane w drugą stronę. Nikt tak dobrze jak przedstawiciel młodego pokolenia nie nauczy seniora nowych technologii związanych z obsługą komputera czy smartfona, nikt nie przekaze wiedzy z obszaru ekologii, segregowania odpadów, poszanowania wody czy energii. Seniorzy wychowani w innej epoce nie wykształcili najczęściej takich postaw.

Także przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi (SV) będzie innowacyjnym podejściem do rozwoju obszarów wiejskich na terenie gmin wchodzących w skład LGD. Dotychczas takie przedsięwzięcia nie były u nas wdrażane.

Innowacyjnym podejściem w będzie zachęcanie i promowanie idei realizacji projektów partnerskich oraz projektów w partnerstwie, gdzie realizowane działania obejmą swoim zasięgiem nowe grupy odbiorców, sposoby rozwiązywania problemów zostaną rozwinięte oraz potraktowane bardziej nowatorsko oraz niestandardowo. Premiowane będą operacje z większą liczbą partnerów.

Wybór celów i działań

Na podstawie analizy potencjałów obszaru LGR dokonano wyboru obszarów wsparcia. Bardzo pomocne były wyniki ankiety dla mieszkańców. Zdecydowana większość respondentów zgadza się ze stwierdzeniem, że obecne miejsce zamieszkania jest dobrym miejscem do życia. Nie było odpowiedzi negatywnych. Daje to szansę na wdrożenie zaplanowanych działań z udziałem mieszkańców i lokalnych partnerów, tak by miejsce stało się jeszcze lepszym do życia.

W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”? Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.	
Zdecydowanie tak	32
Raczej Tak	45
Trochę tak/trochę nie	36
Raczej nie	0
Zdecydowanie nie	0
Nie mam zdania	0

Na pytanie o ocenę promocji dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki udzielono najczęściej odpowiedzi dobrze i bardzo dobrze, wskazania negatywne stanowiły poniżej 2%.

Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem Promocji dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki	
Bardzo dobrze	14
Dobrze	40
Przeciętnie	32
Źle	2
Bardzo źle	0
Nie mam zdania	0

Kolejne pytanie dotyczyło warunków do rozwoju przedsiębiorczości. Tu z kolei dominowały odpowiedzi wskazujące na złe warunki. Wskazuje to wyraźnie na potrzebę wsparcia obszaru gospodarczego w LSR.

Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem Sprzyjających warunków dla przedsiębiorców i prowadzenia firmy	
Bardzo dobrze	5
Dobrze	6
Przeciętnie	12
Źle	60
Bardzo źle	12
Nie mam zdania	0

Najcenniejsze były odpowiedzi dotyczące proponowanych obszarów wsparcia finansowego. Dużo wskazań (30) dotyczyło infrastruktury drogowej, ale ze względu na warunki realizacji LSR w latach 2023-2027 nie mogą one być wspierane z tego źródła. Inne wskazania to: **promocja obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki** (36), **zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem** (27), **działania ułatwiające założenie i prowadzenie działalności gospodarczej** (23), a także **infrastruktura i oferta sportowa** (22) i **rekreacyjna oraz infrastruktura społeczna** (światlice, miejsca spotkań) (22).

Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?	
Promocja obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki	36
Infrastruktura i oferta kulturalna	19
Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna	22
Infrastruktura społeczna (światlice, miejsca spotkań)	22
Infrastruktura drogowa	30
Aktywność społeczna mieszkańców (zaangażowania w sprawy lokalne)	10
Działania wzmacniające tożsamość mieszkańców z regionem	5
Działania wynikające z inicjatywy mieszkańców	5

Warunki życia osób niepełnosprawnych	5
Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych	12
Zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem	27
Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby przed 34 rokiem życia	6
Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby po 50 roku życia	4
Działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety	6
Działania ułatwiające założenie i prowadzenie działalności gospodarczej	23

W wyniku warsztatów world cafe oraz pracy z ekspertami zewnętrznymi wybrano z szerokiego zakresu potencjałów i potrzeb te, które mogą być objęte wsparciem LSR na lata 2023-2027. Po uwzględnieniu wyników konsultacji i ankiet zaplanowano cele i działania opisane w Rozdziale VI.

4.2. Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz grup osób w niekorzystnej sytuacji.

Uwzględniając aktualną sytuację obszaru objętego Strategią, wynikającą z dokonanej diagnozy, pogłębionej analizą dostępnych danych statystycznych oraz po spotkaniach konsultacyjnych zdecydowano o wyłonieniu **dwóch grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR**. Pierwsza z grup, którą wskazywano na wszystkich spotkaniach to **osoby młode do 25 r. życia**, które dopiero wchodzi na rynek pracy (osoby kluczowe z punktu widzenia rozwoju lokalnej przedsiębiorczości), które są przyszłością tego obszaru w wymiarze demograficznym, społecznym i gospodarczym. Mając na uwadze zmniejszającą się liczbę ludności na terenie LGD jednym z działań możliwych do podjęcia w LSR jest próba kompleksowego wsparcia tej grupy w celu zatrzymania odpływu ludzi młodych. Jest to grupa osób o słabym poziomie utożsamiania się ze swoimi miejscowościami, o niewielkim zaangażowaniu w sprawy społeczności lokalnych, zagrażającym zerwaniem więzi pokoleniowej w tym zakresie, ale też z kolei grupa potrafiąca dobrze wykorzystać korzystną lokalizację obszaru i jego wyposażenie w sieci szerokopasmowe, sprzyjające rozwojowi nowoczesnych form przedsiębiorczości oraz aktywności społecznej. W Strategii zaplanowano działania, które pomogą włączyć ludzi młodych w międzypokoleniowy dialog przy wykorzystaniu ich potencjału i możliwości oraz zwiększyć ich zaangażowanie w życie lokalne, w tym w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci współpracy.

Druga grupa to **seniorzy powyżej 60 roku życia**. Starzejące się społeczeństwo i zjawisko depopulacji powoduje, że coraz więcej seniorów zamieszkuje obszar LGD. Jednocześnie jest to grupa o wysokim poziomie aktywności społecznej i pokoleniowej. Seniorzy jako grupa kultywująca lokalne tradycje są animatorami wielu form życia społecznego na obszarze objętym strategią i w tym sensie są gwarantem przetrwania lokalnej tożsamości i trwania na tym obszarze więzi międzyludzkich. Z drugiej strony jest to grupa zagrożona wykluczeniem cyfrowym, samotnością, chorobami, niepełnosprawnością oraz związanymi z tym niebezpieczeństwami. W LSR przewidziano działania, które zapewnią lepszą jakość życia tym osobom, ale także pozwolą im poczuć własną wartość i dać im realny wpływ na przekazywanie tradycji młodym pokoleniom.

Diagnoza obszaru pozwoliła też na wskazanie **grup osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji** na obszarze LGD: to **kobiety, osoby bezrobotne oraz rolnicy prowadzący działalność rolniczą w małych gospodarstwach (rolnicy niskotowarowi)**.

Kobiety to grupa wyraźnie wskazywana podczas działań partycypacyjnych związanych z tworzeniem LSR. Ta grupa w dalszym ciągu znajduje się w znacznie trudniejszej sytuacji na rynku pracy niż mężczyźni, musi w większym stopniu łączyć obowiązki zawodowe i rodzinne. W LSR przewidziano szereg działań wspierających kobiety. **Osoby bezrobotne** wymagają wsparcia na terenie LGD. Pomimo poprawy sytuacji na rynku pracy w Polsce, gdzie bezrobocie utrzymuje się średnio na poziomie 6,2% to na naszym obszarze jest ono dwukrotnie wyższe. **Rolnicy prowadzący działalność rolniczą w małych gospodarstwach** to grupa wymagająca wsparcia w obszarze aktywności nie związanych z rolnictwem. W LSR zaplanowano działania wspierające pozarolnicze funkcje gospodarstw rolnych.

Wśród grup docelowych LSR znalazły się także **organizacje pozarządowe i ich liderzy, a także lokalne samorządy**. Zamierzamy rozwijać partnerstwo organizacji społecznych na naszym terenie oraz wspierać liderów jak istotnych filarów rozwoju obszaru przy wykorzystaniu lokalnych zasobów.

I jeszcze jedna grupa, którą wyraźnie wskazywano podczas konsultacji to **przedsiębiorcy**, których zamierzamy wspierać w ramach działalności zgodnych z celami LSR. Rozwój firm na naszym terenie to szansa na nowe miejsca pracy, to

wzrost dochodów zatrudnionych pracowników, to także szansa dla młodych na stabilizację i zmniejszenie ich odpływu z naszego terenu.

4.3. Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw.

Działania realizowane w ramach LSR muszą być komplementarne z innymi inicjatywami lokalnymi i ponadlokalnymi realizowanymi na naszym terenie. Szczegółowo zostało to opisane w Rozdziale V niniejszej Strategii.

Bardzo ważną będzie współpraca LGD z gminami, które są naszymi członkami. Samorządy aplikują do innych źródeł finansowania, w szczególności do Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. W każdym przypadku, gdy do realizacji projektu będzie potrzebne współdziałanie na poziomie lokalnym z zaangażowaniem partnerów z danej gminy – taka współpraca będzie możliwa dzięki doświadczeniom realizacji dwóch wcześniejszych LSR. Jednym z takich obszarów gdzie współdziałanie jest potrzebne są projekty współfinansowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego plus. Docieramy do nawet najbardziej oddalonych miejscowości, do poszczególnych rodzin, mamy doświadczenie w rekrutacji uczestników do projektów. Mamy już sprawdzone kanały komunikacji, znamy się osobiście, wiele projektów w formule partnerskiej było już realizowanych, zarówno w sytuacji gdy to LGD było partnerem, jak i w innych różnych konfiguracjach. Działamy dla dobra naszych mieszkańców, dążymy do wszechstronnego rozwoju naszego obszaru.

Na obszarze LGD będzie także realizowany w gminie Kamień instrument terytorialny w ramach nowej perspektywy finansowej 2021-2027 w ramach Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego. Tu także gmina może liczyć na partnerską współpracę naszych członków.

Informacje dotyczące partnerstwa wewnętrznego i zewnętrznego zostały zawarte w Rozdziale III niniejszej Strategii w częściach 3.3 oraz 3.4.

Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia

5.1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi.

Niniejsza LSR jest spójna z dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym i regionalnym oraz ze strategią terytorialną ZIT Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Powyzsza strategia jest najważniejszym dokumentem planistycznym w obszarze średnio - i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia określa nowy model rozwoju – suwerenną wizję strategiczną, zasady, cele i priorytety rozwoju kraju w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym do 2020 r. oraz w perspektywie do 2030 r. W Strategii zawarte są rekomendacje dla polityk publicznych. Stanowi ona podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych (strategii, polityk, programów) oraz weryfikacji pozostałych instrumentów wdrożeniowych. W celu oparcia konkurencyjności kraju o stabilne i trwałe podstawy konieczne jest zwrócenie większej niż dotychczas uwagi na zagadnienia włączania w procesy rozwojowe wszystkich grup społecznych i wszystkich terytoriów.

Głównym celem SOR jest stworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Strategia jest ukierunkowana na włączający rozwój społeczno-gospodarczy. Założono, że główną siłą napędową rozwoju i priorytetem publicznym jest spójność społeczna. Strategia podporządkowuje działania w sferze gospodarczej osiągnięciu celów związanych z poziomem i jakością życia obywateli. Niniejsza LSR wpisuje się w ten trend przewidując silne powiązanie wsparcia przedsiębiorczości z poprawą jakości życia mieszkańców na obszarze LGD.

W SOR sformułowano cele szczegółowe:

- I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną.
- II. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.
- III. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu.

Wszystkie cele i przedsięwzięcia realizowane w ramach LSR są spójne z wyżej wymienionymi w SOR 2030 celami szczegółowymi.

W SOR 2030 zdiagnozowano również obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Na podstawie tych danych oraz „Zaktualizowanej listy gmin zagrożonych trwałą marginalizacją programowanie 2021-2027” wskazano w LSR, że wszystkie gminy wchodzące w skład LGD są zagrożone trwałą marginalizacją.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). Strategia ta stawia przed instytucjami publicznymi, gospodarczymi i społecznymi zadanie tworzenia warunków do zapewnienia spójności społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej oraz efektywnego wykorzystania zasobów rozwojowych wszystkich obszarów. Zakłada bardziej precyzyjne dobieranie działań ukierunkowanych terytorialnie, wykraczając poza utrwalone schematy myślenia i administracyjnie podporządkowane podziały.

Głównym celem Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co stworzy warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Główny cel polityki regionalnej do roku 2030 będzie realizowany w oparciu o trzy uzupełniające się cele szczegółowe:

Cel szczegółowy I: Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym;

Cel szczegółowy II: Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;

Cel szczegółowy III: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Cele i przedsięwzięcia realizowane w ramach LSR są spójne z celem III KSRR 2030 „Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie”.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030

Głównym zadaniem SZRWRiR 2030 jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2030 r., spójnych z celami SOR. Strategia posłuży również właściwemu zaadresowaniu zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i unijnych na lata 2021–2027.

Zasadniczym celem Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030 jest rozwój gospodarczy wsi, który umożliwi trwały wzrost dochodów jej mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz przy poprawie stanu środowiska naturalnego. Cele i przedsięwzięcia zapisane w niniejszej LSR są zgodne z tymi założeniami.

W SZRWRiR 2030 przewidziano następujące cele szczegółowe:

Cel szczegółowy I. Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej;

Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska;

Cel szczegółowy III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa.

Wszystkie przedsięwzięcia w ramach LSR są spójne celami szczegółowymi II i III. SZRWRiR 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku

SRWL 2030 wyznacza kierunki rozwoju województwa lubelskiego i kluczowe długoterminowe cele, jest głównym dokumentem umożliwiającym racjonalne organizowanie działań i prowadzenie skoordynowanej polityki rozwoju. Stanowi również podstawę do konstruowania programu: Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, a także przygotowywania dokumentów niezbędnych dla wykorzystania różnych mechanizmów wsparcia rozwoju regionalnego, m.in. planowanych do wprowadzenia instrumentów terytorialnych. Lokalna Strategia Rozwoju wpisuje się w te założenia, zaplanowane przedsięwzięcia będą spójne i komplementarne z projektami FEL 2021-2027 (w LSR nie przewidziano bezpośredniego wsparcia dla osób objętych pomocą społeczną, ponieważ takie działania będą realizowane w FEL 2021-2027 z Europejskiego Funduszu Społecznego plus).

Wyznaczone cztery cele strategiczne:

Cel strategiczny 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych;

Cel strategiczny 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych;

Cel strategiczny 3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu;

Cel strategiczny 4. Wzmacnianie kapitału społecznego.

LSR wpisuje się w następujące cele operacyjne SRWL 2030:

1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych;

2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich;

2.4. Ochrona walorów środowiska;

3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw;

3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu;

4.3. Włączenie i integracja społeczna;

4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania.

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2030 roku

Dnia 17 maja 2021 roku miasto Chełm, Gmina Chełm i Gmina Kamień zawarły porozumienie o współpracy w zakresie realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w perspektywie finansowej 2021-2027 i w chwili obecnej trwają prace nad przygotowaniem Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2030 roku. Planowane są usługi dla mieszkańców, infrastruktura przy zbiorniku wodnym w Natalinie, termomodernizacja obiektów publicznych i działania w obszarze edukacji. Tylko Gmina Kamień wchodząca w skład LGD należy do Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego. Na jej terenie przyszłe działania ZIT CHOF będą komplementarne z przedsięwzięciami ujętymi w niniejsze LSR.

Ponadlokalna Strategia Rozwoju dla Gmin: Białopole, Kamień, Leśniowice, Wojsławice, Żmudź, Dubienka, Dorohusk, Horodło, na lata 2021-2027 z perspektywą do 2035 roku

Partnerstwo gmin współpracujących przy realizacji LSR zaowocowało w 2023 roku przystąpieniem do opracowania Ponadlokalnej Strategii Rozwoju dla wszystkich gmin wchodzących w skład LGD. Zgodnie z obowiązującym w Polsce modelem programowania oraz zarządzania rozwojem dokumentem będącym podstawą prowadzenia polityki rozwoju jest strategia rozwoju. Gminy sąsiadujące ze sobą, powiązane funkcjonalnie, mogą opracować strategię ponadlokalną będącą wspólną strategią rozwoju tych gmin w zakresie ich terytorium. Nowe podejście współpracy ponadlokalnej wskazuje na konieczność integracji zagadnień społecznych, przestrzennych i gospodarczych pojawiających się na obszarze funkcjonalnym. Obecnie trwają prace nad określeniem celów i działań w ramach strategii ponadlokalnej, ale od początku przyjęto założenie, że mają to być projekty komplementarne z przedsięwzięciami, które zaplanowane są w LSR na lata 2023-2027.

5.2. Opis integrowania różnych sektorów, partnerów i zasobów.

Cele i przedsięwzięcia niniejszej Strategii są spójne i komplementarne z dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym regionalnym i ponadlokalnym. Wzajemnie się uzupełniają. To co może być wsparte z Funduszy Strukturalnych finansowane jest w ramach FEL 2021-2027. Projekty, które nie mieszczą się w instrumentach na wyższym poziomie zaplanowaliśmy w LSR. Na obszarze LGD planowane jest uruchomienie dwóch instrumentów terytorialnych ZIT oraz IIT, które dają szansę na pozyskanie dodatkowych środków w ramach 5 Celu Polityki UE na lata 2021-2027 Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych. Pozwoli to na zaplanowanie spójnych i komplementarnych przedsięwzięć z tymi, które są ujęte w LSR.

Chcemy wykorzystać efekt synergii poprzez wykorzystanie dorobku dwóch poprzednich LSR. Obecne działania są ich kontynuacją i poprzez uzupełnianie dadzą dodatkowy efekt, większy niż pojedyncze niepowiązane działania. Bazujemy na współpracy i partnerstwie wypracowanych w poprzednich okresach. Marka „Malowniczy Wschód” została stworzona w ramach realizacji LSR 2014-2020. W obecnej perspektywie zamierzamy wzmocnić rozpoznawalności obszaru na rynku poprzez rozwój tej marki lokalnej. Planujemy wprowadzić system certyfikacji podmiotów, produktów i usług, które będą mogły posługiwać się marką i znakiem „Malowniczy Wschód”. Powstanie także portal przeznaczony do promocji samej marki i produktów nią oznaczonych. Uzyskany efekt będzie wzmocniony dzięki wykorzystaniu dorobku z poprzedniego okresu programowania.

LSR wpisuje się w zakres wsparcia PS WPR, jest kompleksowa, a przez to ma szansę być bardziej skuteczna. Przedsięwzięcia zaplanowane w Strategii cechują się wewnętrzną komplementarnością i wzajemnie się uzupełniają: lokalna infrastruktura turystyczna i rekreacyjna, działania aktywizujące i włączające, współpraca międzypokoleniowa, rozwój przedsiębiorczości oraz wykorzystanie nowych technologii przyczynią się do rozwoju obszaru LGD. Kompleksowo ujęto także grupy interesów określone w LSR. Do osiągnięcia zakładanych rezultatów niezbędne jest współdziałanie grup interesów sektora publicznego, gospodarczego i społecznego z aktywnym udziałem mieszkańców. Zamierzamy także włączyć do partnerskiej współpracy nowe podmioty, które nie są członkami LGD oraz organizacje spoza naszego obszaru.

Aby osiągnąć zamierzone efekty LSR konieczna jest współpraca grup interesów ze wszystkich sektorów. Mamy duże doświadczenie wynikające z realizacji poprzednich edycji LSR w latach 2007-2013 i 2014-2020, gdzie sprawnie współdziałali członkowie LGD oraz inne podmioty z naszego terenu: KGW, OSP i inne organizacje pozarządowe.

We wdrażaniu LSR 2023-2027 będziemy korzystać z najlepszych wzorców podejścia LEADER. To działania oddolne, gdzie mieszkańcy naszego terenu najlepiej znają potrzeby i najsprawniej potrafią je rozwiązać. Podejście oparte na spójnym obszarze pozwala dobrać najskuteczniejsze instrumenty wsparcia oparte na diagnozie naszych gmin (zostało do szczegółowo opisane w rozdziałach 2.2 i 2.3). Lokalne partnerstwo skupione w LGD sprawiło, że mieszkańcy nie są już tylko

biernymi odbiorcami wsparcia, ale poczuli się gospodarzami i poprzez uczestnictwo w LGD oraz zasiadając w Radzie mają możliwość podejmowania decyzji dotyczących finansowania poszczególnych przedsięwzięć. Z partnerstwa wynika sieciowe działanie, które rozpoczęło się na poziomie lokalnym, a dziś ma już wymiar regionalny, krajowy i międzynarodowy. Naszym atutem jest także wielosektorowość. Nie skupiamy się tylko na projektach „miękkich” tak w EFS+ czy tylko na projektach „twardych” inwestycyjnych tak jak w przypadku EFRR. Podejście LEADER pozwala łączyć te dwa obszary wsparcia, dzięki temu uzyskujemy efekt synergii i większą skuteczność. Bazujemy także na innowacyjnym podejściu, które zostało opisane w rozdziale 4.1. Pozwala to wypracować nowatorskie rozwiązania, nie stosowane do tej pory na naszym terenie.

Logika interwencji przyczyni się do osiągnięcia efektu synergii, dzięki inwestycjom poprawi się jakość życia mieszkańców i zwiększy się potencjał do rozwoju turystyki. Wsparcie działalności gospodarczej poprawi dostępność usług turystycznych, a rozwój turystyki i nowe miejsca pracy przyczynią się do zatrzymania ludzi młodych na naszym terenie. Dodatkowo współpraca międzypokoleniowa umocni tożsamość lokalną osób młodych oraz podniesie poczucie własnej wartości wśród seniorów. Na poziomie LGD zostaną także wykorzystane zasoby endogeniczne obszaru. Dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i historyczne przyczyni się do wzmocnienia synergii działań. Także rozwój inteligentnych wsi i przedsięwzięcia, które zostaną wypracowane w ramach koncepcji SV uzupełnią komplementarnie zaplanowane w LSR działania i wzmocnią synergię.

LSR kieruje się zasadą pomocniczości, podejmujemy interwencję na poziomie najbliższym grupom docelowym. Wybór operacji odbywa się na poziomie LGD, dokonywany jest przez Radę, co sprawia, że projekty najlepiej odpowiadają na zdiagnozowane potrzeby podmiotów z naszego obszaru.

Rozdział VI. Cele i wskaźniki

6.1. Specyfikacja i opis celów.

W oparciu o partycypacyjny, partnerski zakres prac poprzedzających przygotowanie niniejszej Strategii, po przeanalizowaniu wyników warsztatów, ankiet, burzy mózgów i konsultacji pracownicy Biura LGD we współpracy z ekspertami zewnętrznymi opracowali cele LSR wraz z przypisanymi im przedsięwzięciami. Są one powiązane z analizą potrzeb i oparte na wskazanych powyżej potencjałach obszaru. Zastosowano logikę interwencji opartą na związku przyczynowo-skutkowym. Zaplanowano operacje, które w największym stopniu mają szansę realizacji i wpłyną na istotną zmianę obszaru LGD.

Cel I **Stworzenie lepszego miejsca do życia i aktywnego spędzania czasu wolnego** jest zgodny z proponowanym celem „Rozwój usług turystycznych oraz poprawa jakości życia mieszkańców obszaru poprzez rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej” w dokumencie „Obszary tematyczne LSR a cele LSR” oraz zakresem wskazanym w PS WPR 6 „Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej” i wynika ze zdiagnozowanych potrzeb – konieczność wzmocnienia potencjału do rozwoju turystyki, stworzenie lepszych warunków do życia dla mieszkańców, co pozwoli zatrzymać odpływ ludzi młodych i depopulację obszaru LGD.

Na wszystkich spotkaniach w gminach wskazywano na konieczność wsparcia ludzi młodych, którzy po okresie nauki w szkole ponadpodstawowej lub na studiach nie wracają do swoich rodzinnych miejscowości. Spowodowane to jest z jednej strony brakiem przywiązania do swojej małej ojczyzny oraz gorszymi niż w większych ośrodkach miejskich warunkami do życia. Osoby młode nie widzą także perspektyw na znalezienie atrakcyjnej pracy. Na obszarze LGD nie ma zbyt dużo firm oferujących zatrudnienie. Jedyną szansą wskazywaną przez mieszkańców jest rozwój oparty o potencjały tego terenu. A potencjał to kultura, nieskażona przyroda i stosunkowo mało „zadeptane” miejsca o walorach turystycznych.

W SWOT w słabych stronach znalazły się zapisy:

- Niewystarczająca ilość obiektów infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej.
- Wysokie bezrobocie, zwłaszcza wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Niskie zatrudnienie i niskie kapitały własne przedsiębiorstw oraz niski poziom konkurencyjności produktowej, technologicznej i organizacyjnej.
- Brak dostępu do innowacyjnych form spędzania czasu wolnego.

Zamierzamy zniwelować te słabości.

Cel II **Wzmocnienie rozpoznawalności obszaru na rynku poprzez rozwój marki lokalnej „Malowniczy Wschód” z wykorzystaniem dziedzictwa Ziemi Chełmskiej oraz innowacyjnych metod współpracy międzypokoleniowej** jest

zgodny z proponowanym celem „Poprawa dostępu do kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego” w dokumencie „Obszary tematyczne LSR a cele LSR” oraz planowanym dodatkowym zakresem w PS WPR 9. „Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi”. Wynika ze zdiagnozowanych potrzeb odnoszących się do rozwoju turystyki w oparciu o dziedzictwo kulturowe obszaru i potencjał środowiskowy jako jednej z głównych osi niniejszej Strategii. Współpraca międzypokoleniowa jest niezbędna do wytworzenia lokalnej tożsamości wśród ludzi młodych. Będzie jedną z kotwic, która pomoże zatrzymać odpływ młodych do miast, a także pozwoli seniorom na wzrost poczucia własnej wartości, umożliwi w innowacyjny sposób wzmocnienie więzi międzyludzkich.

Walory kulturowe obszaru LGD zostały szczegółowo scharakteryzowane w rozdziale 4.1 To wielka i w dalszym ciągu nie w pełni wykorzystana szansa.

Wśród mocnych stron w SWOT wskazano:

- Dobre połączenie komunikacyjne w układzie ponadregionalnym i międzynarodowym.
- Zachowanie przez większość rzek i jezior naturalnego charakteru.
- Znaczącą część obszaru zajmują obszary prawnie chronione, parki krajobrazowe, NATURA 2000.
- Duży potencjał w zakresie rozwoju turystyki (w tym turystyki aktywnej) i agroturystyki wynikający z wysokich walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych.
- Trasa rowerowa „Malowniczy Wschód” oraz Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo.
- Bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne (wielokulturowość).
- Bogaty kalendarz imprez kulturalnych.
- Działalność zespołów ludowych, kół gospodyń wiejskich, twórców ludowych.

W analizie SWOT w szansach zapisano:

- Wzrost zainteresowania turystyką aktywną.
- Wykorzystanie zasobów własnych, w tym naturalnych, do stymulowania rozwoju gospodarczego.
- Rosnące zainteresowanie zdrowym trybem życia i ekologiczną żywnością.
- Rozwój marki lokalnej.

Zamierzamy kontynuować to co udało się osiągnąć dzięki realizacji LRS na lata 2014-2020. Stworzono markę „Malowniczy Wschód”, która zaistniała już w świadomości mieszkańców i turystów. Dotychczas oznaczono nią szlak rowerowy. A drzemie w niej dużo większy potencjał. **W nowej Strategii zamierzamy wykorzystać już posiadany produkt, oznaczać nim kolejne miejsca i wyroby oraz promować „Malowniczy Wschód” na szeroką skalę.**

Aby uzyskać efekt synergii zamierzamy wykorzystywać zasoby związane z dziedzictwem z wykorzystaniem współpracy międzypokoleniowej. Szczególnie współdziałanie ludzi młodych i seniorów może przynieść ponad spodziewane rezultaty. Osoby starsze są kustoszami tradycji – znają przepisy kulinarne, potrafią wytwarzać wyroby rzemieślnicze, znają pieśni i historię mówioną o czasach wielowiekowych korzeniach. Młodzi mogą osiągnąć to dziedzictwo i wykorzystać je do współczesnego rozwoju obszaru LGD oraz odkryć tożsamość miejsca i związać się z tym miejscem. Także seniorzy odniosą korzyść – poczują się potrzebni, znajdą sposób na spędzenie czasu i przyczynią się do utrwalenia tradycji.

Cel III **Zielone i cyfrowe gminy działające w partnerstwie** jest zgodny z proponowanym celem „Rozwój zielonej gospodarki – podnoszenie świadomości ekologicznej społeczności” w dokumencie „Obszary tematyczne LSR a cele LSR” oraz wpisuje się w zakres PS WPR 7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi a także wzmocnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego.

Takie sformułowanie celu III wynika ze zdiagnozowanych potrzeb konieczności wzmocnienia postaw proekologicznych mieszkańców oraz poprawy warunków życia dla społeczności lokalnej i tworzenia atrakcyjnego dla turystów obszaru poprzez przygotowanie koncepcji SV.

W SWOT jako słabe strony zapisano:

- Niewystarczający poziom wiedzy oraz świadomości społeczności lokalnej (w tym przyszłych i obecnych przedsiębiorców) w zakresie ochrony środowiska, zmian klimatycznych oraz wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

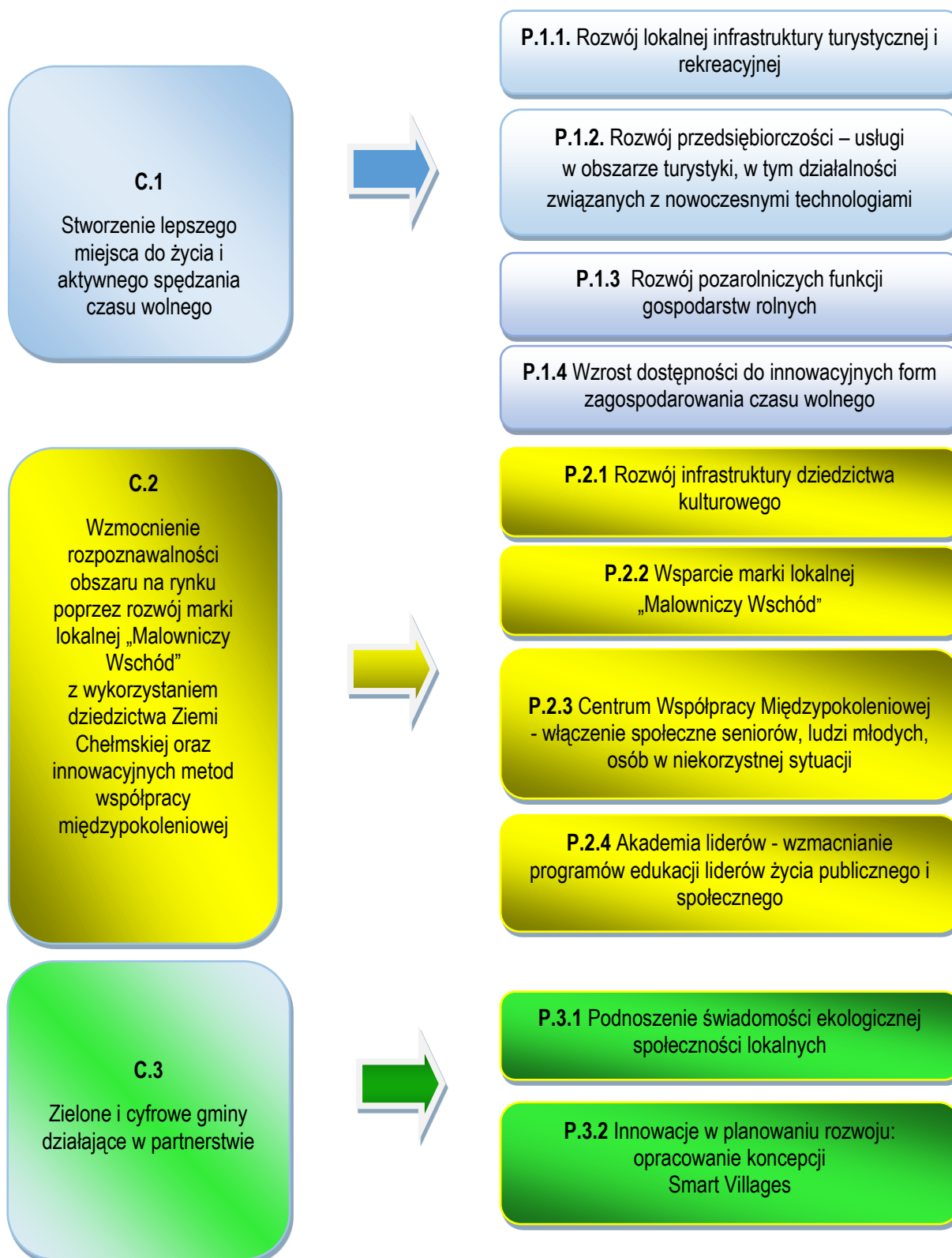
Dzięki realizacji LSR chcemy wzmocnić wiedzę na temat wykorzystania technologii przyjaznych środowisku oraz przygotować koncepcje inteligentnych wsi. Stworzy to lepsze warunki do życia mieszkańców, pozytywnie wpłynie na rozwój przedsiębiorczości i przyczyni się do zachowania wysokiego potencjału do rozwoju turystyki, dzięki działaniom przyjaznym dla środowiska.

6.2. Źródła finansowania.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Ziemi Chełmskiej” na lata 2023-2027 w całości będzie finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Szczegółowe informacje dotyczące budżetu LSR zawarte są w załączniku nr 3 do LSR – Budżet LSR oraz w załączniku nr 4 do LSR – Plan wykorzystania budżetu LSR.

6.3. Przedsięwzięcia w ramach RLKS.

Ostatecznie w Strategii wskazano następujące cele i przedsięwzięcia:

Przedsięwzięcia realizowane w ramach RLKS, ze wskazaniem sposobu ich realizacji wraz z uzasadnieniem		
C.1 Stworzenie lepszego miejsca do życia i aktywnego spędzania czasu wolnego		
Przedsięwzięcia	Formy realizacji przedsięwzięcia	Sposób realizacji wraz z uzasadnieniem
P.1.1. Rozwój lokalnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	konkurs	<p>Sposób realizacji: Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ operacje konkursowe dotyczące nowej/przebudowanej lokalnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej <p>Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdzie się m.in.: zagospodarowanie zbiorników wodnych na cele rekreacyjno-wypoczynkowe, skwery rekreacyjne, duże place zabaw, infrastruktura około zbiornikowa.</p> <p>Uzasadnienie: Poprzez realizację ww. inwestycji podniesie się standard życia mieszkańców, stworzone lub poprawione zostaną warunki do aktywności, wypoczynku, integracji i budowania relacji w lokalnej społeczności. Jednocześnie zwiększy się atrakcyjność gospodarcza, turystyczna i społeczna obszaru LGD.</p>
P.1.2. Rozwój przedsiębiorczości – usługi w obszarze turystyki, w tym działalności związanych z nowoczesnymi technologiami	konkurs, aktywizacja	<p>Sposób realizacji: Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ operacje konkursowe dotyczące tworzenia i rozwoju działalności gospodarczej w obszarze usług turystycznych, ▪ wysokość wsparcia: na operacje w zakresie podejmowania działalności gospodarczej: 100 tys. zł. Wysokość przyznanego wsparcia na operacje w zakresie rozwoju działalności gospodarczej: 150 tys. zł, ▪ DODATKOWO w ramach aktywizacji (w ramach budżetu na Zarządzanie LSR): szkolenia dla przedsiębiorców oraz osób zainteresowanych podjęciem działalności gospodarczej. <p>Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdują się: podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej w obszarze usług turystycznych, tym działalności związanych z nowoczesnymi technologiami.</p> <p>Uzasadnienie: Rozwinięty sektor przedsiębiorczości pozarolniczej przyczynia się do rozwoju gospodarczego obszaru poprzez tworzenie nowych miejsc pracy oraz stymulowanie lokalnego rozwoju.</p> <p>Przedsięwzięcie ma charakter innowacyjny. Innowacyjność w przypadku przedsięwzięcia definiowana jest m.in. jako gotowość do zastosowania w nowej lub rozwijanej działalności gospodarczej nowoczesnych technologii, w tym technologii cyfrowych. Premiowanie działalności wykorzystujących innowacyjne rozwiązania opiera się na założeniu, że innowacje są niezwykle istotnym czynnikiem stymulującym polską gospodarkę oraz że przedsiębiorcy i osoby chcące rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej, są coraz bardziej świadomi, że drogą do rozwoju przedsiębiorstwa, a więc i rozwoju społeczności lokalnej.</p>
P.1.3 Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	konkurs, aktywizacja	<p>Sposób realizacji: Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ operacje konkursowe dotyczące tworzenia i rozwoju gospodarstw agroturystycznych oraz tworzenia zagród edukacyjnych, ▪ wysokość wsparcia: 150 tys. zł. ▪ DODATKOWO w ramach aktywizacji (w ramach budżetu na Zarządzanie LSR): m.in. wizyty studyjne, szkolenia w ramach poznania

		<p>dobrych praktyk i wymiany doświadczeń.</p> <p>Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdują się: tworzenie i rozwój gospodarstw agroturystycznych oraz tworzenie zagród turystycznych.</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>Z uwagi na coraz niższą opłacalność rolnictwa i niewielką średnią powierzchnię gospodarstw rolnych, rośnie liczba gospodarstw, których mieszkańcy poszukują innych lub dodatkowych źródeł dochodów. Na obszarze LGD brak jest obiektów oferujących nocleg wraz z ofertą zagospodarowania czasu wolnego.</p> <p>Przedsięwzięcie ma charakter innowacyjny. Innowacyjność definiowana jest w przypadku przedsięwzięcia jako gotowość do zastosowania w podejmowanej aktywności nowoczesnych technologii, w tym technologii cyfrowych.</p>
<p>P.1.4 Wzrost dostępności do innowacyjnych form zagospodarowania czasu wolnego</p>	<p>projekt partnerski zagraniczny</p>	<p>Sposób realizacji:</p> <p>Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przedsięwzięcie realizowane będzie poprzez projekt partnerski z partnerami z zagranicy. <p>Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdują się m.in. wizyty studyjne w ramach poznania dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie organizacji i innowacyjnych form spędzania czasu wolnego, rozwijania potrzeb podejmowania różnych aktywności.</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>W kontekście poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich, bardzo ważnym wydaje się być pozyskiwanie wiedzy i umiejętności gospodarowania czasem wolnym. Czas wolny przestał być traktowany wyłącznie jako okres, w którym można regenerować siły poświęcane na pracę. Dziś warunkuje on efektywność różnych sfer naszego funkcjonowania – pracy, kształcenia, zdrowia i codziennego samopoczucia.</p>
<p>C.2 Wzmocnienie rozpoznawalności obszaru na rynku poprzez rozwój marki lokalnej „Malowniczy Wschód” z wykorzystaniem dziedzictwa Ziemi Chełmskiej oraz innowacyjnych metod współpracy międzypokoleniowej</p>		
<p>P.2.1 Rozwój infrastruktury dziedzictwa kulturowego</p>	<p>konkurs</p>	<p>Sposób realizacji:</p> <p>Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ operacje konkursowe dotyczące lokalnej infrastruktury dziedzictwa kulturowego. <p>Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdują się operacje w zakresie budowy lub przebudowy obiektów infrastruktury kultury (m.in. świetlice wiejskie, izby tradycji), a także zakup wyposażenia mającego na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa.</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>Istniejąca infrastruktura kultury/ dziedzictwa kulturowego nie jest w pełni wykorzystywana na potrzeby lokalnej społeczności. Dzieje się tak ze względu na deficyty w zakresie odpowiedniego standardu i wyposażenia. Taka sytuacja wpływa na niepełne wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Przedsięwzięcie ma charakter innowacyjny. Premiowane będą przedsięwzięcia zakładające zastosowanie nowoczesnych technologii, w tym technologii cyfrowych. Zastosowanie nowoczesnych technologii cyfrowych może przyczynić się do podniesienia jakości oferty kulturalnej, zminimalizować różnice w dostępie do oferty kulturalnej.</p>
<p>P.2.2 Wsparcie marki lokalnej</p>	<p>operacja własna, projekt</p>	<p>Sposób realizacji:</p> <p>Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wsparcie wdrażane w formie projektu partnerskiego (krajowego)

„Malowniczy Wschód”	partnerski krajowy	<p>oraz operacji własnej LGD.</p> <p>Wśród operacji realizowanych w ramach przedsięwzięcia w ramach operacji własnej znajdzie się m.in.: stworzenie systemu certyfikacji i znakowania marki lokalnej „Malowniczy Wschód”, organizacja konferencji, spotkań, konkursów promujących markę i podmioty posługujące się znakiem marki, stworzenie portalu internetowego. W ramach projektu partnerskiego (krajowego) znajdują się m.in. wizyty studyjne w zakresie wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie rozwoju marek lokalnych.</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>Marka lokalna „Malowniczy Wschód” powstała z potrzeby mieszkańców, podmiotów gospodarczych i instytucji działających w oparciu o lokalne zasoby obszaru oraz bogate dziedzictwo kulturowe, historyczne i przyrodnicze. By efektywnie rozwijać markę lokalną na naszym terenie niezbędna jest promocja, dzięki której potencjalni turyści dowiedzą się o ciekawych miejscach, produktach, usługach, inicjatywach lokalnych.</p>
<p>P.2.3 Centrum Współpracy Międzypokoleniowej - włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji</p>	projekt grantowy	<p>Sposób realizacji:</p> <p>Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ operacje w ramach projektu grantowego dotyczące wsparcia oddolnych inicjatyw mieszkańców obszaru wdrażania LSR, służących włączeniu społecznemu seniorów powyżej 60 r.ż., ludzi młodych do 25 r.ż., osób w niekorzystnej sytuacji, ▪ wartość pojedynczego grantu: od 5 tys. zł do 50 tys. zł. <p>Przedsięwzięcie ma charakter innowacyjny i dedykowane jest seniorom powyżej 60 r.ż. oraz osobom młodym do 25 r.ż. . Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdzie się min. organizacja warsztatów międzypokoleniowych w formule <i>Dziadek uczy wnuka i Wnuk uczy dziadka</i>, organizacja międzypokoleniowych warsztatów twórczości ludowej, wyposażenie w stroje i instrumenty międzypokoleniowych zespołów artystycznych z terenu LGD, budowa/rozbudowa drobnej infrastruktury służącej włączeniu społecznemu (place zabaw, siłownie plenerowe, altany, kluby seniora).</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>Edukacja międzypokoleniowa i integracja międzypokoleniowa to jedne z najważniejszych wyzwań wynikających ze starzenia się lokalnych społeczności i jego konsekwencji. Zaprojektowanie działań wielopokoleniowych oraz uczestnictwo seniorów i młodzieży w edukacji międzygeneracyjnej, umożliwi im zdobycie wiedzy i umiejętności o tym, w jaki sposób mogą skutecznie podejmować i realizować wspólne działania przy obopólnych korzyściach.</p>
<p>P.2.4 Akademia liderów - wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego</p>	projekt w partnerstwie, aktywizacja	<p>Sposób realizacji:</p> <p>Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wsparcie wdrażane w formie projektu w partnerstwie ▪ DODATKOWO w ramach aktywizacji (w ramach budżetu na Zarządzanie LSR): m.in. regularne inicjatywy sieciujące lokalnych liderów np. „śniadania liderów”. <p>Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdują się: szkolenia dla lokalnych liderów, wizyty studyjne służące wymianom dobrych liderkich praktyk i doświadczeń, fora, konferencje, debaty.</p> <p>Uzasadnienie:</p> <p>Liderzy inspirują, motywują i oddziałują na innych, a także torują drogę zmianom. LGD należy by stworzyć zbiór liderów lokalnych z różnych środowisk, którzy, choć na co dzień animują małe grupy wokół siebie (np. biblioteki, koła gospodyń</p>

		wiejskich, grupy nieformalne), będą podejmować wspólne działania o zdecydowanie większym oddziaływaniu.
C.3 Zielone i cyfrowe gminy działające w partnerstwie		
P.3.1 Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnych	projekt grantowy	<p>Sposób realizacji: Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ operacje w ramach projektu grantowego dotyczące wsparcia oddolnych inicjatyw podniesieniu świadomości ekologicznej społeczności lokalnych,. ▪ wartość pojedynczego grantu: od 5 tys. zł do 50 tys. zł. <p>Wśród operacji realizowanych w ramach tego przedsięwzięcia znajdują się m.in.: warsztaty mające na celu wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców, wizyty, międzypokoleniowe rajdy ekologiczne, konkursy aktywujące społeczność lokalną do przedsięwzięcia działań ekologicznych w najbliższym otoczeniu i we własnym życiu, utworzenie kolejnych „ścieżek przyrodniczo - dydaktycznych”, promujących lokalne wartości środowiska przyrodniczego.</p> <p>Uzasadnienie: Stan świadomości ekologicznej społeczności lokalnych jest integralnym elementem ekorozwoju obszarów wiejskich. Ludzie bardziej szanują przyrodę i chronią środowisko wówczas, gdy rozumieją zachodzące w nim procesy i możliwe skutki degradacji.</p>
P.3.2 Innowacje w planowaniu rozwoju: opracowanie koncepcji Smart Villages	projekt grantowy	<p>Sposób realizacji: Przedsięwzięcie przyczyni się do osiągnięcia celu C.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ LGD wesprze proces budowania koncepcji w formie projektu grantowego dla koncepcji Smart Villages. ▪ wartość jednej koncepcji (grantu) to 4 000,00 zł. <p>W ramach przedsięwzięcia opracowane zostaną koncepcje Smart Villages.</p> <p>Uzasadnienie: Smart Villages określa się te wsie (społeczności lokalne, regiony), które wykorzystują technologie cyfrowe i innowacje w swoim codziennym życiu, poprawiając w ten sposób jego jakość, polepszając standard usług publicznych i lepiej wykorzystując zasoby lokalne. Inteligentne rozwiązania i innowacje, które poprawiają jakość życia, będą służyć włączeniu społecznemu i tworzeniu społeczeństwa opartego na wiedzy i jednocześnie aktywizować zasoby, którymi dysponuje wieś.</p> <p>Przedsięwzięcie ma charakter innowacyjny. Większość definicji Smart Villages - inteligentnych wsi wskazuje, że są to wsie (społeczności lokalne, regiony), które wykorzystują technologie cyfrowe i innowacje w swoim codziennym życiu, poprawiając w ten sposób jego jakość, polepszając standard usług publicznych i lepiej wykorzystując zasoby lokalne.</p>

6.4. Wskaźniki.

Przy doborze wskaźników dla poszczególnych celów i przedsięwzięć w LSR uwzględniono adekwatność i mierzalność wskaźników w stosunku do celów i przedsięwzięć określonych w LSR, obligatoryjność wskaźników, które powinny być wykorzystane do monitorowania LSR zgodnie z dokumentacją konkursową, w tym Katalogiem obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR, oraz komplementarność wskaźników formułowanych na różnych poziomach strategii. Wskaźniki przyczyniają się do realizacji celów oraz przedsięwzięć i nawiązują do specyfiki obszaru i jego silnych stron. **Harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników ujęto w Planie działania stanowiącym Załącznik nr 2 do LSR.**

Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć

C.1 Stworzenie lepszego miejsca do życia i aktywnego spędzania czasu wolnego

Przedsięwzięcia	Formy realizacji przedsięwzięcia	Źródła finansowania	Wskaźniki produktu	Wskaźniki rezultatu [jednostka miary]
P.1.1. Rozwój lokalnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	konkurs	EFFROW	P.1.1.1 Liczba nowych/przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR [LICZBA OSÓB]
P.1.2. Rozwój przedsiębiorczości – usługi w obszarze turystyki, w tym działalności związanych z nowoczesnymi technologiami	konkurs	EFFROW	P.1.2.1 Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa P.1.2.2 Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. [LICZBA UTWORZONYCH MIEJSC PRACY]
	aktywizacja	EFFROW	P.1.2.3 Liczba zrealizowanych szkoleń dla przedsiębiorców oraz osób zainteresowanych podjęciem działalności gospodarczej w zakresie innowacji w turystyce, tworzenia nowych produktów, efektywności ich wytwarzania oraz skutecznego promowania	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR. [LICZBA OSÓB]
P.1.3 Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	konkurs	EFFROW	P.1.3.1 Liczba utworzonych gospodarstw agroturystycznych P.1.3.2 Liczba rozwiniętych gospodarstw agroturystycznych P.1.3.3 Liczba utworzonych zagród edukacyjnych	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR. [LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW]
	aktywizacja	EFFROW	P.1.3.4 Liczba zrealizowanych inicjatyw w ramach poznania dobrych praktyk i wymiany doświadczeń w zakresie tworzenia i rozwijania gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI)

				wspieranych w ramach WPR.[LICZBA OSÓB]
P.1.4 Wzrost dostępności do innowacyjnych form zagospodarowania czasu wolnego	projekt partnerski zagraniczny	EFFROW	P.1.4.1 Liczba zrealizowanych inicjatyw w ramach poznania dobrych praktyk i wymiany doświadczeń w zakresie organizacji i spędzania czasu wolnego	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR.[LICZBA OSÓB]
C.2 Wzmocnienie rozpoznawalności obszaru na rynku poprzez rozwój marki lokalnej „Malowniczy Wschód” z wykorzystaniem dziedzictwa Ziemi Chełmskiej oraz innowacyjnych metod współpracy międzypokoleniowej				
P.2.1 Rozwój infrastruktury dziedzictwa kulturowego	konkurs	EFFROW	P.2.1.1 Liczba wspartych obiektów infrastruktury kultury / dziedzictwa kulturowego	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR [LICZBA OSÓB]
P.2.2 Wsparcie marki lokalnej „Malowniczy Wschód”	operacja własna	EFFROW	P.2.2.1 Liczba stworzonych systemów certyfikacji marki „Malowniczy Wschód”	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. [LICZBA OSÓB]
			P.2.2.1 Liczba miejsc oznakowanych znakiem marki „Malowniczy Wschód”	
			P.2.2.3 Liczba inicjatyw promujących markę i podmioty posługujące się znakiem marki „Malowniczy Wschód”	
	P.2.2.4 Liczba stworzonych portali internetowych			
	projekt partnerski krajowy	EFFROW	P.2.2.5 Liczba inicjatyw na rzecz wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie rozwoju marek lokalnych	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR.[LICZBA OSÓB]
P.2.3 Centrum Współpracy	projekt grantowy	EFFROW	P.2.3.1 Liczba zorganizowanych warsztatów budujących	

Międzypokoleniowej - włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji			kompetencje osób młodych	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. [LICZBA OSÓB]
			P.2.3.2 Liczba zorganizowanych warsztatów budujących kompetencje cyfrowe seniorów	
			P.2.3.3 Liczba inicjatyw innowacyjnej współpracy osób młodych i seniorów	
			P.2.3.4 Liczba międzypokoleniowych zespołów artystycznych z terenu LGD, które wyposażone zostały w stroje i instrumenty	
			P.2.3.5 Liczba zrealizowanych międzypokoleniowych warsztatów twórczości ludowej	
			P.2.3.6 Liczba nowych obiektów małej infrastruktury publicznej służącej włączeniu społecznemu	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. [LICZBA OSÓB]
				R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego[LICZBA OSÓB]
P.2.4 Akademia liderów - wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego	projekt w partnerstwie, aktywizacja	EFFROW	P.2.4.1 Liczba zorganizowanych szkoleń dla lokalnych liderów w zakresie rozwoju kompetencji i postaw liderskich	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR. [LICZBA OSÓB]
			P.2.4.2 Liczba zorganizowanych inicjatyw na rzecz wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie działalności lokalnych liderów	
			P.2.4.3 Liczba zrealizowanych inicjatyw na rzecz integrowania i sieciowania lokalnych liderów	
			P.2.4.4 Liczba inicjatyw promujących działania lokalnych liderów	
C.3 Zielone i cyfrowe gminy działające w partnerstwie				

P.3.1 Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnych	projekt grantowy	EFFROW	P.3.1.1 Liczba zorganizowanych EKOWarsztatów międzypokoleniowych	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR.[LICZBA OSÓB]
				R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. [LICZBA OSÓB]
			P.3.1.2 Liczba zorganizowanych inicjatyw na rzecz wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie działań EKologicznych	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR.[LICZBA OSÓB]
			P.3.1.3 Liczba inicjatyw aktywizujących społeczność lokalną do przedsięwzięcia działań EKologicznych w najbliższym otoczeniu i we własnym życiu	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. [LICZBA OSÓB]
P.3.2 Innowacje w planowaniu rozwoju: opracowanie koncepcji Smart Villages	projekt grantowy	EFFROW	P.3.2.1 Liczba opracowanych strategii inteligentnych wsi	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi. [LICZBA STRATEGII]

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia.

Na potrzeby dokonywania wyboru operacji realizowanych w ramach LSR przyjęto rozwiązania formalno-instytucjonalne mające na celu zapewnienie rzetelnego, sprawnego i maksymalnie transparentnego przebiegu całego procesu ubiegania się o dofinansowanie ze środków przeznaczonych na wdrażanie LSR, tj. od momentu złożenia wniosków w Biurze LGD poprzez ocenę i wybór operacji, aż do momentu przekazania wniosków do dalszego procedowania Samorządowi Województwa lub zawarcia umów z grantobiorcami i rozliczenia zadań – w przypadku projektów grantowych. Właściwie sformułowane procedury są bowiem jednym z podstawowych warunków sprawnego i efektywnego wdrażania strategii. Jako, że w funkcjonowanie wewnętrznych mechanizmów LGD są zaangażowane z jednej strony poszczególne organy statutowe LGD, tj.

w szczególności Zarząd i Rada Programowa, a także Biuro LGD, a z drugiej – wnioskodawcy, istotną kwestią przy ich projektowaniu było uwzględnienie różnych punktów widzenia na cały ww. proces. Propozycje procedur wypracowano w oparciu o dotychczasowe doświadczenia LGD we wdrażaniu LSR z okresu 2007-2013 i 2014-2020 oraz wyniki przeprowadzonej ewaluacji własnej, przy aktywnym udziale mieszkańców i Rady Programowej.

Na potrzeby wdrażania LSR opracowano:

- **procedurę oceny i wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD,**
- **procedurę oceny i wyboru grantobiorców,**
- **procedurę oceny i wyboru operacji własnych.**

Ww. procedury są zgodne z przepisami obowiązującymi dla RLKS, niedyskryminujące, przejrzyste, pozwalające uniknąć ryzyka konfliktu interesów, szczegółowo regulują sytuacje wyjątkowe w procesie oceny wniosków, zapewniają stosowanie tych samych kryteriów w ramach danego naboru. W celu zapewnienia jak największej poprawności oraz jawności stosowanych rozwiązań, w ramach ww. procedur szczegółowo określono:

1. sposób przeprowadzania naborów wniosków: wskazano i opisano sposób ustalania terminu oraz podawania do publicznej wiadomości ogłoszenia o naborze, a także informacje dotyczące terminu i zakresu tematycznego operacji, kryteriów wyboru operacji, minimalnej liczby punktów będącej warunkiem wyboru operacji, jak również informację o sposobie udostępnienia procedur naboru,
2. zasady oraz sposób składania i wycofywania wniosków,
3. zasady oraz sposób rejestrowania wniosków,
4. zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, w tym: termin, zasady i sposób dokonywania weryfikacji wniosków,
5. zasady oraz sposób wyłączenia członków organu decyzyjnego z oceny i wyboru operacji,
6. termin, zasady i sposób dokonywania oceny merytorycznej i wyboru operacji, w tym sposób postępowania w sytuacji rozbieżnych ocen w ramach kryteriów,
7. sposób informowania o wynikach oceny,
8. sposób i zasady wnoszenia i rozpatrywania protestów oraz odwołań,
9. proces wyboru grantobiorców i podpisywania umów o powierzenie grantu w przypadku projektów grantowych,
10. sposób rozliczania, monitoring i kontrolę grantobiorców,
11. warunki wnioskowania, wyboru i realizacji operacji własnych przez LGD.

Ostateczne wersje procedur zostaną przygotowane przez Biuro LGD i zatwierdzone przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia przed zawarciem umowy ramowej, w oparciu o przekazane wytyczne, z uwzględnieniem najlepszych rozwiązań w tym zakresie z okresu wdrażania LSR w latach 2014-2020. Po ich akceptacji zostaną obywatelnie upublicznione na stronie internetowej LGD oraz będą dostępne w formie papierowej w Biurze LGD (obowiązek publikacji dotyczy również zmian ww. procedur). Jawność procedur pozwala nie tylko na zachowanie transparentności w działaniu, ale również na lepsze zrozumienie przez potencjalnych wnioskodawców całego procesu ubiegania się o przyznanie pomocy ze środków LSR. Szczegółowe opisy przyjętych rozwiązań, w tym dotyczących organizacji całego procesu oceny, zapewniania parytetów w głosowaniach, zachowania bezstronności, dostępnej intensywności pomocy i maksymalnych kwot wsparcia, a także możliwościach złożenia protestu znajdują się w odrębnych dokumentach dot. poszczególnych procedur oraz w Regulaminie Rady. Na potrzeby wdrażania LSR opracowano również:

- **procedurę dokonywania monitoringu i ewaluacji,**
- **procedurę aktualizacji LSR.**

7.2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami.

Na potrzeby ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru opracowano:

- **procedurę ustalania kryteriów wyboru operacji i ich zmiany – konkurs,**
- **procedurę ustalania kryteriów wyboru operacji i ich zmiany – grant,**
- **procedurę ustalania kryteriów wyboru operacji i ich zmiany – operacje własne.**

Opracowane kryteria (stanowiące załącznik do ww. Procedur oceny i wyboru operacji) mają charakter oceny wagowo-punktowej i zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny, wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium. Kryteria przygotowywano z założeniem możliwej ich mierzalności i czytelnej metodologii lub w przypadku kryteriów jakościowych - szczegółowego opisu podejścia do ich oceny, niebudzącego wątpliwości co do sposobu przyznawania punktów.

Za punkt wyjścia do ogólnej postaci kryteriów wyboru operacji w ramach LSR na lata 2023-2027 przyjęto zestawy kryteriów wyboru operacji stosowane w poprzednim okresie programowania, przy uwzględnieniu doświadczenia LGD i członków Rady Programowej oraz opinii wnioskodawców w stosowaniu tych kryteriów. Kryteria wyboru operacji zostały ściśle powiązane z diagnozą obszaru, z wnioskami z analizy SWOT, wnioskami z konsultacji społecznych zgłoszonymi podczas tworzenia LSR oraz uwarunkowaniami prawnymi wdrożenia LSR w okresie programowania 2023-2027. Są powiązane z celami i wskaźnikami LSR i sformułowano je tak, aby w jak największym stopniu zapewnić realizację założonych do osiągnięcia celów i wskaźników.

Formułowanie kryteriów odbyło się podczas 4 spotkań konsultacyjnych przy współudziale mieszkańców obszaru LGD, w tym przedstawicieli grup w niekorzystnej sytuacji, a następnie kryteria zostały poddane konsultacjom wśród potencjalnych wnioskodawców. Do wypracowanych w trakcie spotkań kryteriów wpłynęło siedem uwag (trzy do Lokalnego Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego, cztery telefonicznie), wszystkie dotyczące usunięcia kryterium premiującego dodatkowy wkład własny (dotyczy operacji w zakresie podejmowania działalności gospodarczej, tworzenia gospodarstw agroturystycznych oraz tworzenia zagród edukacyjnych). Po konsultacji z Zarządem oraz Radą LGD, wszystkie uwagi zostały uwzględnione.

W ramach konsultacji z Radą LGD ustanowiono:

- **zestaw kryteriów uniwersalnych** tj. jednolitych dla wszystkich planowanych w LSR przedsięwzięć (za wyjątkiem P.3.2), zawierający:
  - a. *Ukierunkowanie operacji na zaspokojenie potrzeb grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR (osoby młode do 25 r.ż., seniorzy 60+) oraz grup w niekorzystnej sytuacji (kobiety, osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi),*
  - b. **Partnerstwo w realizacji operacji,**
  - c. *Wpływ realizacji operacji na promocję LSR i LGD,*
  - d. **Innowacyjny charakter operacji** (zgodny z definicją zawartą w rozdziale 4.1),
  - e. *Doradztwo biura LGD,*
  - f. *Zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska lub przeciwdziałanie zmianom klimatu.*

oraz **zestaw kryteriów specyficznych** – używanych w ramach przedsięwzięć w ramach poszczególnych celów.

Kryteria specyficzne w odniesieniu do Celu C.1 (P.1.1) oraz Celu C.2 (P.2.1):

- a. *Wpływ na budowanie więzi społeczności lokalnej poprzez pobudzenie aktywności wśród mieszkańców,*
- b. *Wpływ na rozwój turystyki i rekreacji oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego na obszarze LSR,*
- c. *Tworzenie nowych produktów turystycznych na obszarze LSR,*
- d. *Zasięg realizacji operacji (preferuje się operacje obejmujące zasięgiem więcej niż 1 miejscowość),*
- e. *Miejsce realizacji operacji (preferuje się operacje realizowane na terenie miejscowości zamieszkałych przez mniej niż 5 tys. mieszkańców),*

Powyższe zestaw kryteriów specyficznych będzie stosowany również w procesie oceny i wyboru projektów w partnerstwie oraz projektów partnerskich.

Kryteria specyficzne w odniesieniu do Celu C.1 (P.1.2.1):

- a. *Tworzenie nowych miejsc pracy,*
- b. *Wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych i/lub historycznych i/lub kulturowych,*
- c. *Tworzenie nowych produktów turystycznych na obszarze LSR,*
- d. *Samozatrudnienie/ zatrudnienie osób z grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR (osoby młode do 25 r.ż., seniorzy 60+) oraz grup w niekorzystnej sytuacji (kobiety, osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi).*

Kryteria specyficzne w odniesieniu do Celu C.1 (P.1.2.2):

- a. *Tworzenie nowych miejsc pracy,*
- b. *Wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych i/lub historycznych i/lub kulturowych*
- c. *Tworzenie nowych produktów turystycznych na obszarze LSR,*
- d. *Kwalifikacje i/lub doświadczenie i/lub posiadane zasoby Wnioskodawcy zgodne z zakresem planowanej operacji,*

- e. *Zatrudnienie osób z grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR (osoby młode do 25 r.ż., seniorzy 60+) oraz grup w niekorzystnej sytuacji (kobiety, osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi).*

Kryteria specyficzne w odniesieniu do Celu C.1 (P.1.3):

- a. *Tworzenie nowych miejsc pracy,*
- b. *Wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych i/lub historycznych i/lub kulturowych*
- c. *Tworzenie nowych produktów turystycznych na obszarze LSR,*
- d. *Kwalifikacje i/lub doświadczenie i/lub posiadane zasoby Wnioskodawcy zgodne z zakresem planowanej operacji,*
- e. *Realizacja operacji w miejscowości/ miejscowościach objętych koncepcją Smart Villages,*
- f. *Zatrudnienie osób z grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR (osoby młode do 25 r.ż., seniorzy 60+) oraz grup w niekorzystnej sytuacji (kobiety, osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi).*

Kryteria specyficzne w procesie oceny i wyboru grantobiorców w ramach Celu C.2 (P.2.3) i Celu C.3(P.3.1):

- a. *Wpływ na budowanie więzi społeczności lokalnej poprzez pobudzenie aktywności i wzmocnienie integracji wśród mieszkańców,*
- b. *Wpływ na rozwój turystyki i rekreacji oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego na obszarze LSR,*
- c. *Tworzenie nowych produktów turystycznych na obszarze LSR,*
- d. *Realizacja operacji w miejscowości/miejscowościach objętych koncepcją Smart Villages,*
- e. *Zasięg realizacji operacji (preferuje się operacje obejmujące zasięgiem więcej niż 1 miejscowość),*
- f. *Operacja dotyczy wzmocniania programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego,*
- g. *Operacja dotyczy podniesienia świadomości ekologicznej społeczności lokalnych,*
- h. *Operacja dotyczy współpracy międzypokoleniowej seniorów powyżej 60 r.ż i ludzi młodych do 25 r.ż oraz grup w niekorzystnej sytuacji (kobiety, osoby bezrobotne, rolnicy niskotowarowi).na rzecz upowszechniania lokalnego dziedzictwa kulturowego.*

Osobne zestawy kryteriów będą wykorzystywane:

w procesie oceny i wyboru grantobiorców przygotowujących koncepcje Smart Villages w ramach Celu C.3 (P.3.2):

- a. *Powiązanie wnioskodawcy z obszarem objętym koncepcją,*
- b. *Liczba partnerów związanych z tworzeniem koncepcji,*
- c. *Poziom zaangażowania społeczności lokalnej w realizację operacji*
- d. *Potencjał organizacyjny potrzebny do opracowania koncepcji SV*
- e. *Jakość planowanego procesu przygotowania koncepcji SV*
- f. *Miejsce realizacji operacji (preferuje się operacje realizowane na terenie miejscowości zamieszkałych przez mniej niż 5 tys. mieszkańców),*
- g. *Wpływ realizacji operacji na promocję LSR i LGD,*
- h. *Doradztwo biura LGD.*

oraz

w procesie oceny i wyboru operacji własnych w ramach Celu C.2 (P.2.2):

- a. *Wnioskodawca na dzień złożenia wniosku prowadzi działalność i/lub ma miejsce zamieszkania na obszarze LSR od co najmniej 12 miesięcy,*
- b. *Stopień przygotowania projektu do jego realizacji (załączniki dokumentujące: koncepcje, projekty, uzgodnienia, pozwolenia, etc.),*
- c. *Doświadczenie Wnioskodawcy w realizacji projektów, zgodne z zakresem planowanej operacji,*
- d. *Operacja zakłada współpracy społeczności lokalnej przy realizacji operacji,*
- e. *Innowacyjność,*
- f. *Realność budżetu.*

Niezbędne jest uzyskanie przez operację co najmniej 50% ogółu punktów możliwych do otrzymania w ramach lokalnych kryteriów wyboru, by operacja została wybrana do dofinansowania.

Ostatecznie wszystkie kryteria wyboru operacji zostaną dopracowane zgodnie z wytycznymi i zatwierdzone przez Walne Zebranie Członków LGD, przed podpisaniem umowy ramowej.

Na etapie wdrażania i realizacji LSR możliwa będzie zmiana lokalnych kryteriów wyboru. Propozycje zmian kryteriów, przed ich zatwierdzeniem przez Zarząd, obligatoryjnie poddawane są konsultacjom ze społecznością lokalną,

a proces konsultacji obejmuje minimum jedno spotkanie konsultacyjne, konsultacje propozycji zmian on-line (za pośrednictwem strony internetowej LGD) oraz konsultacje propozycji zmian w biurze LGD. Podczas spotkania konsultacyjnego, na które zaproszeni zostaną członkowie LGD oraz mieszkańcy, uczestnicy będą mieli możliwość odniesienia się do propozycji zmian kryteriów wyboru operacji. Po przeprowadzonych konsultacjach społecznych, Zarząd wypracowuje wspólne stanowisko uwzględniające wnioski z konsultacji. Proces zmiany lokalnych kryteriów szczegółowo określają Procedury ustalania kryteriów wyboru operacji i ich zmian. Dają one możliwość zarówno członkom LGD jak i potencjalnym beneficjentom na zmianę brzmienia poszczególnych kryteriów - wzorem perspektywy 2014-2020, LGD jest otwarte na sugestie i propozycje zmiany kryteriów.

7.3. Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny, a także lub operacji realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR, o ile zostały przewidziane w LSR.

Innowacyjność jest szczególnie istotną cechą podejścia LEADER, w związku z czym jak największa ilość realizowanych przy wsparciu LGD operacji powinna być w innowacyjna, bądź przynajmniej nosić znamiona innowacji. Podejście innowacyjne jest premiowane w przypadku wielu przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023-2027, innowacyjność operacji jest jednym z podstawowych kryteriów wyboru operacji i rozpatrywana będzie przez Radę przez pryzmat obszaru objętego LSR (dana operacja powinna być innowacyjna przede wszystkim w skali obszaru LSR). Oceniający dany wniosek, na podstawie zapisów we wniosku o przyznanie pomocy, będzie musiał określić, czy dany wniosek wpisuje się w innowacyjne podejście określone w LSR (przyznając punkty premiujące) czy też nie. Wnioskodawca będzie zobowiązany szczegółowo uzasadnić we wniosku innowacyjny charakter operacji.

Definicja innowacyjności, którą przyjęto w LSR rozumiana jest jako: **wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, technologii na obszarze LSR oraz wdrożenie nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych, lub społecznych.** Zakres innowacyjności, który podlega ocenie został natomiast doprecyzowany w kartach oceny i wyboru. Premiowane będą operacje wpisujące się w innowacyjne podejście określone w LSR, tj.:

Zakres innowacyjności w odniesieniu do Celu C.1 (P.1.1) oraz Celu C.2 (P.2.1):

- 1) wykorzystujące nowatorskie rozwiązania techniczne lub technologiczne przy budowie, rozbudowie i modernizacji obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej, sprzyjające ochronie środowiska czy przeciwdziałaniu zmianom klimatu,
- 2) wykorzystujące nowe metody aktywizacji społeczności lokalnej składające się na realizację danej operacji,
- 3) stosujące zintegrowaną promocję połączoną z promocją obszaru,
- 4) mogące stać się elementem kreowanej marki lokalnej „Malowniczy Wschód”,
- 5) skupiające w jednym miejscu różnorodne atrakcje turystyczne,
- 6) wykorzystujące i promujące unikalne walory przyrodnicze i kulturowe, np. unikalne formy przyrody, ginące i tradycyjne zawody, dziedzictwo kulinarne, obiekty o wybitnych walorach architektoniczno-krajobrazowych.

Zakres innowacyjności w odniesieniu do Celu C.1 (P.1.2 i P.1.3):

- 1) wprowadzające na lokalny rynek nowy lub znacząco udoskonalony produktu lub usługę,
- 2) wykorzystujące nowatorskie rozwiązania techniczne lub technologiczne,
- 3) o nietypowym podejściu do wykorzystania lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych,
- 4) które skracają łańcuchy dostaw i/lub promują współpracę między przedsiębiorstwami.

Zakres innowacyjności w odniesieniu do Celu C.2 (P.2.2):

- 1) wprowadzające na lokalny rynek nowy lub znacząco udoskonalony produktu lub usługę,
- 2) wykorzystujące nowatorskie rozwiązania techniczne lub technologiczne, o nietypowym podejściu do wykorzystania lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych, historycznych, kulturowych,
- 3) wykorzystujące nowe metody aktywizacji społeczności lokalnej składające się na realizację danej operacji,
- 4) stosujące innowacyjne kanały i instrumenty promocji,
- 5) skupiające w jednym miejscu różnorodne atrakcje turystyczne,

- 6) promujące unikalne walory przyrodnicze i kulturowe, np. unikalne formy przyrody, ginące i tradycyjne zawody, dziedzictwo kulinarne, obiekty o wybitnych walorach architektoniczno-krajobrazowych.

Zakres innowacyjności w odniesieniu do Celu C.2 (P.2.3 i P.2.4) i Celu C.3(P.3.1):

- 1) wykorzystujące nowatorskie rozwiązania techniczne lub technologiczne przy budowie, rozbudowie i modernizacji obiektów włączeniu społecznemu seniorów, osób młodych do 25 r.ż. i osób w niekorzystnej sytuacji, sprzyjające ochronie środowiska czy przeciwdziałaniu zmianom klimatu,
- 2) przyczyniające się do podniesienia świadomości ekologicznej społeczności lokalnych,
- 3) w sposób nowatorski angażujące środowiska (seniorów powyżej 60 r.ż, osób młodych do 25 r.ż. i osób w niekorzystnej sytuacji),
- 4) wykorzystujące nowe formy współpracy pokoleń (seniorów i osób młodych do 25 r.ż.),
- 5) wzmacniające programy edukacji liderów życia publicznego i społecznego,
- 6) skupiające w jednym miejscu różnorodne atrakcje turystyczne,
- 7) wykorzystujące i promujące unikalne walory przyrodnicze i kulturowe, np. unikalne formy przyrody, ginące i tradycyjne zawody, dziedzictwo kulinarne, obiekty o wybitnych walorach architektoniczno-krajobrazowych.

Zakres innowacyjności w odniesieniu do Celu C.3 (P.3.2):

Wdrażanie koncepcji inteligentnej wsi, które ze swej natury są ukierunkowane zarówno na rozwiązania innowacyjne, także w zakresie technologii i cyfryzacji jest samo w sobie instrumentem pozwalającym na indukowanie innowacyjności na obszarze LSR.

Innowacyjnym podejściem w będzie m.in. zachęcanie i promowanie idei realizacji projektów partnerskich oraz projektów w partnerstwie, realizowane działania mogą swoim zasięgiem objąć nowe grupy odbiorców, sposoby rozwiązywania problemów zostaną rozwinięte oraz potraktowane bardziej nowatorsko oraz niestandardowo. Partnerstwo w realizacji operacji również będzie jednym z ważniejszych, obowiązkowych kryteriów w ocenie i wyborze operacji do dofinansowania. Premiowane będą operacje z większą liczbą partnerów.

Zaplanowano realizację jednego **projektu w partnerstwie** na obszarze LSR. W ramach projektu planujemy **Projekt umożliwi wyłonienie lokalnych liderów, rozwój ich liderekich kompetencji (wiedzy, umiejętności, doświadczeń, postaw), wzmocni pozycje, które lokalni liderzy zajmują w swoich środowiskach, jak również pozwoli na sieciowanie silnych, świadomych i kompetentnych lokalnych liderów.** szkolenia, warsztaty, wizyty studyjne w ramach wymiany dobrych liderekich praktyk i doświadczeń, fora, konferencje, debaty. Naszym celem jest wyszkolić i wesprzeć liderów, bo są nieodzownymi animatorami rozwoju w społecznościach lokalnych. Inspirują, motywują i oddziałują na innych, a także torują drogę zmianom. LGD zależy by stworzyć zbiór liderów lokalnych z różnych środowisk, którzy, choć na co dzień animują małe grupy wokół siebie (np. biblioteki, koła gospodyń wiejskich, grupy nieformalne), będą podejmować wspólne działania o zdecydowanie większym oddziaływaniu. Planowana wartość tego projektu to 31 000,00 EUR.

7.4. Informacja o ewentualnej realizacji projektów grantowych, w tym projektów obejmujących przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi (smart village) i/lub operacji własnych i/lub operacji realizowanych w partnerstwie z partnerami spoza obszaru danej LSR.

W ramach LSR zaplanowano realizację pięciu projektów grantowych, w tym trzech projektów w ramach Celu C.2 - **P.2.3 Centrum Współpracy Międzypokoleniowej - włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji**, oraz dwóch w ramach Celu C.3, w tym: jednego projektu w ramach **P.3.1 Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnych** oraz jednego w ramach **P.3.2 Przygotowanie koncepcji SV**. Projekty grantowe będą przeznaczone na realizację tzw. małych projektów o wartości max. 50 tys zł. Kierując się wynikami diagnozy, analizy SWOT oraz rekomendacji z ewaluacji zewnętrznej LSR w okresie programowania 2014-2020, LGD zdecydowała o wykluczeniu z możliwości z ubiegania się o przyznanie pomocy w ramach projektów grantowych jednostek sektora finansów publicznych (za wyjątkiem Przygotowania koncepcji SV).

Pierwszy projekt grantowy (wartość: 17 700,00 EUR) służyć będzie wsparciu włączenia społecznego seniorów, ludzi młodych oraz osób w niekorzystnej sytuacji, w ramach Centrum Współpracy Międzypokoleniowej jako miejsca wymiany zasobów wiedzy, doświadczeń i umiejętności w zakresie upowszechniania dziedzictwa kulturowego między młodszyimi i starszymi generacjami. W ramach projektu planujemy realizację działań animujących międzypokoleniowy dialog, w tym międzypokoleniowych warsztatów w zakresie upowszechniania lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz innych innowacyjnych form wsparcia współpracy osób młodych i seniorów. **Drugi projekt grantowy** (wartość: 48 000,00 EUR) przyczyni się do

wsparcia lokalnych zespołów ludowych w zakresie doposażenia w niezbędne stroje i instrumenty oraz upowszechniania ludowej kultury. W ramach **trzeciego projektu grantowego** (wartość: 62 300,00 EUR) wsparta zostanie mała infrastruktura publiczna służąca włączeniu społecznemu, w postaci placów zabaw czy siłowni plenerowych. **Czwarty projekt grantowy** służyć będzie podniesieniu świadomości ekologicznej lokalnych społeczności poprzez działania na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, przy wykorzystaniu dialogu międzypokoleniowego (wartość projektu – 15 700,00 EUR). W ramach projektu planujemy warsztaty, wizyty studyjne dla dobrych praktyk, międzypokoleniowe rajdy ekologiczne, inicjatywy aktywujące społeczność lokalną do przedsięwzięcia działań ekologicznych w najbliższym otoczeniu i we własnym życiu, promujące lokalne wartości środowiska przyrodniczego. W ramach **piątego projektu grantowego** wsparty zostanie 8 koncepcji Smart Villages wykorzystujących nowoczesne technologie w celu poprawy jakości i poziomu życia lokalnych społeczności oraz zrównoważonego rozwoju (wartość projektu – 8 000,00 EUR).

LGD przewiduje ponadto realizację **dwóch projektów partnerskich (z partnerami spoza obszaru LSR): krajowego** służącego realizacji inicjatyw na rzecz wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie rozwoju marek lokalnych, oraz **międzynarodowego** dedykowanego wzrostowi dostępności lokalnych społeczności do innowacyjnych form zagospodarowania czasu wolnego, w zakresie rozwoju oferty czasu wolnego i tym samym poprawy jakości życia mieszkańców. Oba projekty będą miały na celu wymianę doświadczeń, projektowanie wspólnych działań i znajdowanie wspólnych rozwiązań problemów zidentyfikowanych w LSR w kontekście niskiej dostępności do form zagospodarowania czasu wolnego oraz braku doświadczeń w zakresie budowy i funkcjonowania marek lokalnych.

Zaplanowano również realizację jednej **operacji własnej** w całości dedykowanej wsparciu kreowanej na obszarze LGD marki lokalnej „Malowniczy Wschód”, obejmującej szereg działań wspierających takich jak: stworzenie systemu certyfikacji podmiotów, produktów, usług, oznakowanie miejsc znakiem Marka lokalna „Malowniczy Wschód”, promocję marki i podmiotów posługujących się znakiem marki oraz budowę portalu internetowego Marka lokalna „Malowniczy Wschód”. Wsparcie marki lokalnej przyczyni się do umocnienia wizerunku obszaru, wzmocni tożsamość miejsca i ludzi, pozwoli odnaleźć powody do dumy dla lokalnej społeczności obdarowując lokalne produkty identyfikatorem lokalności. Zależy nam, aby marka dała mieszkańcom poczucie wspólnoty i zbudowała aktywną społeczność, odpowiedzialną za przyszłość własną oraz miejsca, w którym żyje, by dała możliwość uruchomienia kolejnych przedsięwzięć, łącząc działalność rolniczą i pozarolniczą, przedsięwzięcia z zakresu turystyki, rolnictwa, rzemiosła, rękodziela i wytwórczości. W działania związane z kreowaniem marki chcemy włączać w szczególności ludzi młodych jak i seniorów ze względu na ich niewątpliwą, lecz wciąż niewykorzystany potencjał.

Rozdział VIII Plan działania

8.1. Zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR. Wyszczególnienie kamieni milowych realizacji LSR.

Przyjęty Plan działania opracowany został na podstawie informacji uzyskanych w procesie konsultacji społecznych projektu LSR o gotowości poszczególnych wnioskodawców do realizacji operacji, w tym przedsięwzięć inwestycyjnych oraz zgodnie z wiedzą o ich oczekiwaniach co do terminu ogłaszania poszczególnych naborów oraz okresu realizacji operacji.

Głównym założeniem Planu działania jest realizacja celów i przedsięwzięć zawartych w Lokalnej Strategii Rozwoju. Będzie on polegał na ogłaszaniu naborów tematycznych wdrażających LSR. Środki te zostaną rozdysponowane poprzez ogłaszanie konkursów dla beneficjentów w zakresie konkretnych działań, zostanie również ogłoszonych pięć konkursów dla grantobiorców.

Zgodnie z wzorem określonym w załączniku nr 3 do Regulaminu konkursu, Plan działania określony został w systemie jednorocznym. Wyznaczono 6 okresów realizacji LSR. Najwięcej zadań zaplanowano do realizacji w latach 2025-2027. W tych właśnie okresach osiągniętych zostanie najwięcej wskaźników realizacji LSR. Realizacja działań w ramach LSR została zaplanowana również z uwzględnieniem 3 kluczowych etapów:

- 1.etap INFRASTRUKTURA** - wsparcie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej oraz infrastruktury włączenia społecznego, lokalnej przedsiębiorczości w obszarze usług turystycznych oraz pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych,
- 2. etap KAPITAŁ LUDZKI** - wsparcie międzypokoleniowego dialogu oraz edukacji lokalnych liderów,

3. etap MARKA LOKALNA i EKOLOGIA - wsparcie marki lokalnej „Malowniczy Wschód” oraz podniesienia świadomości ekologicznej mieszkańców.

Do 30 czerwca 2026 r. wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej min. 40% wartości środków finansowych na wdrażanie LSR określonej w § 5 ust. 2 pkt 1 umowy ramowej. Do 31 grudnia 2027 r. wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej 80% wartości środków finansowych na wdrażanie LSR określonej w § 5 ust. 2 pkt 1 umowy ramowej. Szczegółowy harmonogram osiągania celów i wskaźników oraz wskazujący czas realizacji kluczowych efektów wdrażania znajduje się Planie Działania stanowiącym Załącznik nr 2 do LSR.

Rozdział IX Plan finansowy LSR

9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR.

Budżet Lokalnej Grupy Działania „Ziemi Chełmskiej” opracowany został przy wykorzystaniu wyników badania potrzeb społeczności lokalnej, które znajdują odzwierciedlenie w analizie SWOT. **LSR jest strategią monofundusową**, gdzie jedynym **bezpośrednim źródłem finansowania LSR będzie EFRROW** w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021 - 2027. Przygotowując budżet kierowano się maksymalnymi progami finansowymi przewidywanymi dla LGD o liczbie ludności w przedziale do 39 999 mieszkańców (zgodnie z Załącznikiem nr 4 do regulaminu konkursu na wybór LSR).

Na realizację LSR LGD dysponuje kwotą **1 250 000,00 Euro**. Koszty na Zarządzanie LSR wynoszą **312 500,00 Euro**. Podział środków oraz wskazanie funduszu i zakresów wsparcia znajduje się w Budżecie LSR (formularz nr 3). Jego szczegółowy podział na poszczególne przedsięwzięcia oraz okresy realizacji znajdują się w Planie wykorzystania budżetu LSR (formularz nr 4). W ramach kosztów dedykowanych na Zarządzanie LSR realizowane będzie doradztwo dla wnioskodawców oraz beneficjentów naborów wniosków realizowanych przez LGD, szkolenia dla członków organu decyzyjnego oraz pracowników Biura (zgodnie z Planem Szkoleń) oraz inicjatywy przewidziane w ramach przedsięwzięcia P.1.2, P.1.3, P.2.4.

Poniżej zaprezentowano powiązania budżetu z poszczególnymi celami LSR, które mają przyczynić się do zrealizowania wizji wyrażonej innowacyjnym podejściem określonym w LSR, tj. wykorzystania unikatowej marki „Malowniczy wschód” odwołującej się do istniejących na obszarze LGD tożsamości lokalnej, dziedzictwa przyrodniczego, historycznego i kulturowego wypracowanej w LSR 2014-2020 do tworzenia kolejnych produktów turystycznych, promowania miejsc oraz działań z obszaru turystyki.

	Cele	Budżet na realizację celu w EUR	Powiązanie budżetu z celami
1	Stworzenie lepszego miejsca do życia i aktywnego spędzania czasu wolnego	760 600,00	<i>Atrakcyjność obszaru LGD determinuje przede wszystkim sytuacja dochodowa gospodarstw domowych, dostęp do rynku pracy, do usług, do nowoczesnych technologii, ale też do możliwości aktywnej rekreacji i spędzania wolnego czasu. Dlatego też, budżet na działania mające na celu stworzenie lepszych warunków do życia stanowi 60,85% całego budżetu LSR.</i>
2	Wzmocnienie rozpoznawalności obszaru na rynku poprzez rozwój marki lokalnej „Malowniczy Wschód” z wykorzystaniem dziedzictwa Ziemi Chełmskiej oraz innowacyjnych form współpracy międzypokoleniowej	465 700,00	<i>LGD dążyć będzie do wzmocnienia rozpoznawalności obszaru poprzez rozwój marki lokalnej „Malowniczy Wschód” przy wykorzystaniu lokalnego potencjału kulturowego oraz kapitału ludzkiego (potencjału lokalnych liderów, seniorów oraz osób młodych do 25 r.ż. jako szczególnie istotnych dla zachowania lokalnego dziedzictwa, wzmocnienia tożsamości lokalnej, tworzenia nowych produktów turystycznych). Budżet na realizację celu 2 wynosi 37,26% całego budżetu LSR.</i>

3	Zielone i cyfrowe gminy działające w partnerstwie	23 700,00	<i>Inteligentne rozwiązania i innowacje, które poprawiają jakość życia, będą służyć włączeniu społecznemu i tworzeniu społeczeństwa opartego na wiedzy i jednocześnie aktywizować zasoby, którymi wieś dysponuje. Budżet na realizację celu 3 wynosi 1,89% całego budżetu LSR.</i>
Razem LSR:		1 250 000,00	

LGD zakłada ponadto finansowanie przedsięwzięć wynikających z LSR z innych źródła finansowania:

1. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Priorytet Aktywne społeczeństwo - projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny angażować obywateli w różnej formie, dając im możliwość aktywnego działania oraz łączenia aktywności ze zdobywaniem wiedzy w sferze działań obywatelskich. Priorytet Aktywni obywatele - Projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny przyczyniać się do zwiększenia zaangażowania obywateli w życiu publicznym (**aplikowanie w ramach celu 1 LSR**).

2. Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 Priorytet VIII: Zwiększenie spójności społecznej Cel Polityki: 4 Europa o silniejszym wymiarze społecznym Cel Szczegółowy: 4h) wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji Działanie 8.1 Aktywizacja społeczna i zawodowa. 3. Podnoszenie świadomości na temat przepisów i polityk antydyskryminacyjnych; współpraca ze społecznościami lokalnymi, społeczeństwem obywatelskim (w tym organizacjami pozarządowymi) i partnerami społecznymi w celu zwalczania dyskryminacji, w tym działania promocyjne, kampanie informacyjne i inicjatywy informacyjne z udziałem „ambasadorów” (osób uznanych i szanowanych w społeczności docelowej) (**aplikowanie w ramach celu 2 LSR**).

Uzasadnienie

LGD będzie ubiegać się o środki ze względu na konieczność wspierania aktywności i potencjału trzeciego sektora oraz lokalnych liderów. Diagnoza wskazuje na znaczącą rolę jaką podmioty 3 sektora mają do odegrania w realizacji LSR i wsparcia grup docelowych.

3. Narodowy/ Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej - konkursy z zakresu podnoszenia poziomu świadomości ekologicznej, upowszechniania wiedzy, aktywizacji społecznej, budowania społeczeństwa obywatelskiego i kształtowanie postaw proekologicznych społeczeństwa (w tym dzieci i młodzieży) w zakresie tematyki: przeciwdziałania emisjom, odnawialnych źródeł energii i niskoemisyjnego transportu, zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska i gospodarki wodnej (**aplikowanie w ramach celu 3 LSR**).

4. Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 Cel Szczegółowy: 4 (vi) Wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznemu i innowacjach społecznych, Działanie 7.9 Zrównoważony rozwój dziedzictwa kulturowego. 8. Wsparcie dla fundacji kulturalnych, agencji i stowarzyszeń, które mobilizują nowych odbiorców za pomocą narzędzi i usług cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem ułatwiania integracji osób znajdujących się w trudniejszej sytuacji (**aplikowanie w ramach celu 2 LSR**).

Uzasadnienie

Diagnoza wskazuje na możliwości jakie daje wykorzystanie lokalnych zasobów do rozwoju rekreacji i turystyki. LGD będzie podejmowała działania, aby pomnażać komplementarne do środków na wdrażanie LSR inne fundusze związane z rozwojem sektora wypoczynku. Takie działania przyczynia się do lepszej sytuacji podmiotów działających w sektorze, w tym gospodarstw agroturystycznych czy zagród edukacyjnych.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Celem prowadzonych badań i analiz w okresie realizacji niniejszej Strategii 2023-2027 będzie zebranie informacji na temat finansowego, rzeczowego oraz społecznego wymiaru działania LGD i wdrażania LSR pod kątem skuteczności i wydajności pracy Stowarzyszenia. Dodatkowo, przyjęte procedury mają na celu ocenę zgodności realizacji operacji z przyjętymi celami strategii.

Monitoring jest działaniem towarzyszącym procesowi wdrażania dokumentu – pozwala na sprawdzanie poziomu realizacji kierunków interwencji oraz wskazuje na ewentualną potrzebę podjęcia działań korygujących. Proces monitoringu ma charakter ciągły.

Celem ewaluacji jest ocena działań realizowanych przez LGD oraz za jego pośrednictwem, za badany okres, ze względu na adekwatność i użyteczność tych działań w efektywnym wydatkowaniu środków, w zgodzie z założeniami i kierunkami rozwoju nakreślonymi w LSR.

Wdrażanie LSR wymaga ścisłej koordynacji i współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami. Stąd też efektywność realizacji celów wyodrębnionych w dokumencie w dużej mierze będzie zależała od Zarządu Stowarzyszenia, który odpowiedzialny jest za monitoring i ewaluację strategii, a także samych mieszkańców obszaru LGD, których opinia ma istotne znaczenie dla realizacji jednej z podstawowych zasad działania LGD – oddolności i współdecydowania w obszarze kierunków rozwoju.

Organem pomocniczym, wykonującym czynności techniczne związane z procesem monitoringu jest Biuro LGD. Do zadań Biura LGD należeć będzie w szczególności:

- pomiar efektywności i zasięgu oddziaływania podejmowanych działań komunikacyjnych,
- analiza stopnia realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR,
- badanie zgodności realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR,
- badanie zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia,
- zbieranie danych na temat jakości świadczonego doradztwa,
- zbieranie danych dotyczących działalności organów stowarzyszenia,
- przygotowywanie okresowych (kwartalnych) sprawozdań z realizacji LSR.

Do zbierania danych służą sprawozdania, ankiety, rejestry, zestawienia itp.

Głównym narzędziem badawczym w procesie monitoringu wdrażania LSR będzie ankieta monitorująca, kierowana do wszystkich beneficjentów operacji podejmowanych w ramach realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego LSR na lata 2023-2027. Wypełnienie ankiety, przekazywanej beneficjentom przez Biuro Stowarzyszenia po uzyskaniu informacji od Instytucji Wdrażającej o wystawieniu zlecenia płatności, będzie obowiązkowe dla wszystkich podmiotów, które otrzymały wsparcie finansowe na realizację działań za pośrednictwem LGD. Po przeprowadzonych naborach Biuro LGD sporządzać będzie sprawozdania, odzwierciedlające rzeczywisty obraz ich przebiegu. Ponadto z racji prowadzonych naborów wniosków o przyznanie pomocy w ramach realizacji projektów grantowych pracownicy LGD dokonywać będą kontroli realizacji poszczególnych zadań grantowych. W tym celu posiłkować się będą kartą kontrolną grantu.

Przynajmniej raz w roku, na podstawie analizy raportów i materiałów przedstawianych przez Biuro LGD, Zarząd Stowarzyszenia lub ekspert zewnętrzny sporządza raport ewaluacyjny, w oparciu o **kryteria trafności, użyteczności, skuteczności, efektywności i trwałości** analizowanych poziomów wdrażania LSR.

Kryteria ewaluacyjne

1. Trafność/adekwatność/odpowiedniość – oznaczająca adekwatność celów do zidentyfikowanych problemów beneficjentów.
2. Użyteczność – stopień zaspakajania potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych operacji. Analiza użyteczności jest prowadzona po zamknięciu inwestycji lub w trakcie jej wdrażania.
3. Skuteczność – określająca stopień realizacji założonych celów, skuteczność użytych działań w przełożeniu na efekty.
4. Efektywność/wydajność – porównująca stopień użytych nakładów (finansowych, ludzkich, poświęconego czasu) do uzyskania wyników i rezultatów.
5. Trwałość – kryterium pozwalające ocenić czy pozytywne efekty/zmiany będą widoczne po zakończeniu działań.

Wyniki przeprowadzonych ewaluacji i analiz danych monitoringowych pozyskanych również od lokalnej społeczności będą służyły, w razie wykrycia nieprawidłowości i/lub niskiej oceny któregoś z przyjętych kryteriów, do wprowadzenia niezbędnych zmian w organizacji LGD i/lub wdrażaniu LSR.

Uzyskane **wnioski z prowadzonych badań i analiz z zakresu monitorowania i ewaluacji funkcjonowania LGD i wdrażania LSR będą przedmiotem dyskusji na spotkaniu Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej oraz zespołów roboczych utworzonych przez Walne Zebranie Członków**. Celem spotkania będzie ustalenie, które i w jaki sposób wnioski płynące z dokonanych analiz przedstawionych w formie raportu należy zaimplementować w pracy Stowarzyszenia i/lub we wdrażaniu LSR. Decyzją Zarządu zostanie przygotowany projekt zmian w LSR lub innych dokumentach wpływających na zagadnienie, które wymaga aktualizacji, zgodnie z zasadami dokonywania zmian opisanymi w LSR, statucie i/lub odpowiednich regulaminach.

Działania dotyczące monitoringu i ewaluacji (w tym przede wszystkim metody zbierania oraz analizy i oceny danych) zostały zawarte w ujęciu tabelarycznym.

Proces realizacji monitoringu:

Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Analiza i ocena danych
Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> ankieta monitorująca postęp realizacji LSR sprawozdania, rejestr danych LGD karta kontrolna grantu 	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	stopień realizacji wskaźników oraz zgodność osiąganych wskaźników z planem działania
Harmonogram ogłaszanych konkursów	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> rejestr ogłoszonych konkursów 	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	zgodność ogłaszania konkursów LSR z harmonogramem, ocena stopnia realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR
Nabory wniosków o przyznanie pomocy	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> ankiety monitorujące sprawozdania z naborów wniosków o przyznanie pomocy 	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	stopień realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR, wykorzystania środków finansowych
Stopień realizacji wybranych projektów grantowych	Biura LGD	<ul style="list-style-type: none"> ankieta monitorująca karta kontrolna grantu 	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	terminowość realizacji poszczególnych zadań, zgodność ponoszonych wydatków z zadeklarowanym zestawieniem rzeczowo-finansowym.
Budżet LGD	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> rejestr danych LGD informacja od instytucji wdrażającej o zawartych umowach oraz wysokości wypłacanych środków zestawienia wypłaconych środków 	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	stopień wykorzystania środków finansowych w odniesieniu do środków zakontraktowanych na funkcjonowanie LGD, projekty realizowane przez beneficjentów, projekty grantowe, operacje własne, projekty współpracy
Plan komunikacji	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> dane z ankiet wypełnianych przez lokalne społeczności, listy obecności na spotkaniach i szkoleniach, karty doradztwa, statystyki dostępne dla portali internetowych i społecznościowych, w tym: liczba odsłon artykułów, liczba pobrań materiałów, liczba komentarzy, liczba like'ów, monitoring pochodzenia odbiorców, subskrybentów e-newslettera. 	Na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	działania komunikacyjne i stosowane środki przekazu, racjonalne wykorzystania budżetu Planu komunikacji
Zasięg działań komunikacyjnych	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> licznik odwiedzin strony www LGD, listy obecności ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD, ankiety wypełnione przez beneficjentów, 	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	skuteczność przekazywania/uzyskiwania informacji na temat działalności LGD.
Szkolenia organizowane	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> listy obecności na szkoleniach, 	na bieżąco (okres objęty)	stopień realizacji harmonogramu szkoleń, ocena

przez LGD		<ul style="list-style-type: none"> • anonimowe ankiety oceniające szkolenie, 	pomiarem: kwartał poprzedzający)	jakości świadczonych usług
Doradztwo świadczone przez pracowników Biura LGD	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> • anonimowe ankiety od beneficjentów dotyczące poziomu świadczonego doradztwa 	na bieżąco (okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający)	ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów, efektywność świadczonego doradztwa
Poziom współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w ramach zaplanowanych projektów współpracy	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> • rejestr współpracy 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	ocena współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w tym stopień realizacji zaplanowanych projektów współpracy
Działalność organów LGD	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> • listy obecności z posiedzeń 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	frekwencja na posiedzeniach

Proces realizacji ewaluacji

Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Analiza i ocena danych
Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> • ankiety monitorująca postęp realizacji LSR, • sprawozdania, • rejestr danych LGD, • karta kontrolna grantu, • sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	<p>Skuteczność: Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)</p> <p>Skuteczność: Określenie stopnia realizacji poszczególnych celów. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)</p> <p>Użyteczność: Określenie stopnia zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych przedsięwzięć (ewaluacja ex-post)</p>
Wpływ realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru LGD	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> • rejestr danych LGD, • dane statystyki publicznej (GUS, PUP), • ankiety beneficjentów, • sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	<p>Trafność: Globalny wpływ działań LGD na procesy rozwojowe zachodzące na terenie gmin tworzących LGD, ocena stopnia, w jakim przyjęte założenia LSR odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów (ewaluacja on-going)</p> <p>Trwałość: Ocena, czy pozytywne efekty przedsięwzięć mogą trwać po zakończeniu realizacji LSR (ewaluacja ex-post)</p>
Harmonogram rzeczowo-finansowy LSR	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> • rejestr danych LGD, • sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	<p>Efektywność: Ocena zgodności ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR (ewaluacja on-going)</p> <p>Użyteczność: Ocena, czy opracowany harmonogram umożliwił przygotowanie się beneficjentów do aplikowania o środki (ewaluacja ex-post)</p>
Realizacja	Zarząd	<ul style="list-style-type: none"> • sprawozdania 	ocena roczna	Efektywność: Ocena dostępności

naborów w tym kryteria i procedury wyboru operacji, zainteresowanie społeczne naborem	Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	z naborów wniosków o przyznanie pomocy <ul style="list-style-type: none"> • ankieta monitorująca • analiza kryteriów i procedury wyboru operacji • sprawozdania kwartalne Biura LGD 	(dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	informacji oraz poziom zainteresowania lokalnej społeczności podejmowaniem działań w ramach prowadzonych naborów. (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). Trafność: Ocena jasności, przejrzystości i aktualności kryteriów wyboru (ewaluacja on-going). Efektywność: Ocena sprawności przeprowadzonej oceny w oparciu o przyjęte kryteria i procedury wyboru operacji (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). Efektywność: Ocena wpływu kryteriów i procedur naboru operacji na realizację wskaźników i celów strategii (ewaluacja ex-post). Skuteczność: Ocena wpływu kryteriów wyboru na realizację założonych celów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post).
Stopień realizacji wybranych projektów grantowych	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> • ankieta monitorująca • karta kontrolna grantu • sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Skuteczność: Ocena stopnia realizacji projektów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post). Trwałość: Ocena, czy pozytywne efekty przedsięwzięć mogą trwać po zakończeniu realizacji projektów (ewaluacja ex-post).
Budżet LSR	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> • rejestr danych LGD, • sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Trafność: Ocena zgodności zaplanowanych środków na poszczególne przedsięwzięcia z potrzebami zidentyfikowanych grup w niekorzystnej sytuacji (ewaluacja on-going). Efektywność: Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia (ewaluacja on-going). Użyteczność: Ocena wpływu wykorzystanego budżetu LSR na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze LGD (ewaluacja ex-post). Trwałość: Ocena efektów powstałych w wyniku wykorzystania budżetu LSR po zakończeniu wdrażania LSR (ewaluacja ex-post).
Plan komunikacji	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> • rejestr danych LGD, • sprawozdania kwartalne 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Trafność: Ocena adekwatności działań komunikacyjnych do grup docelowych LSR tym grup w niekorzystnej sytuacji (ewaluacja on-going) Skuteczność: Ocena skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i stosowanych środków przekazu pod kątem osiągnięcia zaplanowanych efektów, a także racjonalne wykorzystania budżetu Planu komunikacji (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)
Skuteczność promocji i aktywizacji społeczności lokalnej	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> • ankiety wypełnione przez beneficjentów, • sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Skuteczność: Ocena skuteczności promocji LGD oraz działań wdrażanych w ramach LSR, mierzona, jako liczba osób, które uzyskały informację na temat LGD oraz skuteczność animacji społeczności (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)
Działalność LGD	Zarząd	<ul style="list-style-type: none"> • badania ankietowe, 	ocena roczna	Efektywność: Ocena poprawności

(pracownicy i funkcjonowanie biura)	Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<p>karty doradztwa, opinie beneficjentów,</p> <ul style="list-style-type: none"> rozmowy z mieszkańcami podczas otwartych spotkań konsultacyjnych wywiady z wnioskodawcami, wywiady z przedstawicielami Zarządu, Rady i Biura LGD, sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	(dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	<p>działalności prowadzonej przez LGD (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)</p> <p>Skuteczność: Ocena skuteczności realizowanych zadań w odniesieniu do założeń LSR oraz poniesionych nakładów (ewaluacja on-going, ewaluacja ex-post)</p> <p>Trwałość: Ocena działań własnych LGD w odniesieniu do trwałej rozpoznawalności stowarzyszenia wśród mieszkańców (ewaluacja ex-post)</p>
Efektywność współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej z innymi LGD	Zarząd Stowarzyszenia/ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> rejestr współpracy sprawozdania kwartalne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	<p>Trafność: Ocena adekwatności organizowanych szkoleń do potrzeb potencjalnych beneficjentów (ewaluacja on-going), Efektywność: ocena jakości świadczonych usług (ewaluacja on-going)</p> <p>Użyteczność: Ocena szkolenia w odniesieniu do zaspokojenia potrzeb potencjalnych beneficjentów i lepszej realizacji celów LSR (ewaluacja ex-post).</p>
Organ zarządzający, decyzyjny oraz kontrolny	Ekspert, podmiot zewnętrzny	<ul style="list-style-type: none"> listy obecności z posiedzeń, protokoły z posiedzeń, sprawozdania z działalności organów. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	<p>Trafność: Ocena adekwatności udzielanego doradztwa do potrzeb potencjalnych beneficjentów (ewaluacja on-going), Skuteczność: Ocena pracy pracowników, sposobu przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów (ewaluacja on-going), Użyteczność: Ocena, czy udzielone doradztwo zaspokoilo potrzeby potencjalnych beneficjentów i przyczynilo się do lepszego realizowania celów LSR (ewaluacja ex-post).</p>

Wykaz wykorzystanej literatury

1. Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261), ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422, z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943, z późn. zm.).
3. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231/159 z 30.06.2021 r.).
4. Nuskiewicz K. i Roman M (red.) Innowacje w rozwoju turystyki, Gołdkowo 2013.
5. Bienias S., Strzęboszewski P., Opalka E. (red.) Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

6. Koliński K., Kołodziejczak A., Strategie lokalnych grup działania jako podstawa tworzenia przyszłych strategii rozwoju ponadlokalnego gmin, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna* 55: 91–110.
7. Podręcznik monitoringu i ewaluacji lokalnych strategii rozwoju, wersja skrócona, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 2017.
8. Poradnik dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania Lokalnych Strategii Rozwoju na lata 2014-2020, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2015.
9. Wytyczne w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Warszawa 2022.

Załączniki do LSR

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Stworzenie lepszego miejsca do życia i aktywnego spędzania czasu wolnego	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
250 800,00	P.1.1 Rozwój lokalnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe	konkurs
187 500,00	P.1.2 Rozwój przedsiębiorczości – usługi w obszarze turystyki, w tym działalności związanych z nowoczesnymi technologiami	przedsiębiorcy, podmioty ekonomii społecznej, osoby fizyczne chcące rozpocząć nową działalność gospodarczą, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., seniorów powyżej 60 r.ż., osób bezrobotnych, kobiet	konkurs, aktywizacja
300 000,00	P.1.3 Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	rolnicy / domownicy będący właścicielami lub współwłaścicielami małych gospodarstw, w których prowadzona jest działalność rolnicza, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., seniorów powyżej 60 r.ż., mieszkańcy obszaru	konkurs, aktywizacja
22 300,00	P.1.4 Wzrost dostępności do innowacyjnych form zagospodarowania czasu wolnego	mieszkańcy obszaru, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., seniorów powyżej 60 r.ż., osób bezrobotnych, kobiet, rolników niskotowarowych, przedsiębiorcy, lokalni liderzy, ngo, jst	projekt partnerski (zagraniczny)

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2 Wzmocnienie rozpoznawalności obszaru na rynku poprzez rozwój marki lokalnej „Malowniczy Wschód” z wykorzystaniem dziedzictwa Ziemi Chełmskiej oraz innowacyjnych metod współpracy międzypokoleniowej	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
240 000,00	P.2.1 Rozwój infrastruktury dziedzictwa kulturowego	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe	konkurs
66 700,00	P.2.2 Wsparcie marki lokalnej „Malowniczy Wschód”	organizacje pozarządowe, zespoły ludowe, lokalni wytwórcy, JST, instytucje kultury, przedsiębiorcy, osoby młode do 25	operacja własna, projekt partnerski krajowy

		r.ż., osoby starsze powyżej 60 r.ż., osoby bezrobotne, kobiety, rolnicy niskotowarowi,	
128 000,00	P.2.3 Centrum Współpracy Międzypokoleniowej - włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji	organizacje pozarządowe, zespoły ludowe, lokalni wytwórcy, JST, instytucje kultury, przedsiębiorcy, osoby młode do 25 r.ż., osoby starsze powyżej 60 r.ż., osoby bezrobotne, kobiety, rolnicy niskotowarowi	projekt grantowy
31 000,00	P.2.4 Akademia liderów - wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego	organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., osób starszych powyżej 60 r.ż., osób bezrobotnych, kobiet, rolnicy niskotowarowi, zespoły ludowe, lokalni wytwórcy	projekt w partnerstwie, aktywizacja

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.3 Zielone i cyfrowe gminy działające w partnerstwie	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
15 700,00	P.3.1 Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnych	organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., osób starszych powyżej 60 r.ż., osób bezrobotnych, kobiet,	projekt grantowy
8 000,00	P.3.2 Innowacje w planowaniu rozwoju: opracowanie koncepcji Smart Villages	organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., osób starszych powyżej 60 r.ż., osób bezrobotnych, kobiet,	projekt grantowy

Formularz 2: Plan działania

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1.	Stworzenie lepszego miejsca do życia i aktywnego spędzania czasu wolnego													
Przedsięwzięcie 1.1 Rozwój lokalnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	P.1.1.1 Liczba nowych/przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	0 szt.	0	8 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój przedsiębiorczości – usługi w obszarze turystyki, w tym działalności związanych z nowoczesnymi technologiami	P.1.2.1 Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0 szt.	0	4 szt.	66,67	2 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR
	P.1.2.2 Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.1.2.3 Liczba zrealizowanych szkoleń dla przedsiębiorców oraz osób zainteresowanych podjęciem działalności gospodarczej w zakresie innowacji w turystyce, tworzenia nowych produktów, efektywności ich	0 szt.	0	2 szt.	40	1 szt.	60	1 szt.	80	1 szt.	100	0 szt.	100	

	wytwarzania													
Przedsięwzięcie 1.3 Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	P.1.3.1 Liczba utworzonych gospodarstw agroturystycznych	0 szt.	0	4 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR
	P.1.3.2 Liczba rozwiniętych gospodarstw agroturystycznych	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.1.3.3 Liczba utworzonych zagród edukacyjnych	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.1.3.4 Liczba zrealizowanych inicjatyw w ramach poznania dobrych praktyk i wymiany doświadczeń w zakresie tworzenia i rozwijania gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych	0 szt.	0	1 szt.	50	1 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	
Przedsięwzięcie 1.4 Wzrost dostępności do innowacyjnych form zagospodarowania czasu wolnego	P.1.4.1 Liczba zrealizowanych inicjatyw w ramach poznania dobrych praktyk i wymiany doświadczeń w zakresie organizacji i spędzania czasu wolnego	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1.1	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 os.		0 os.		1500 os.		5000 os.		6500 os.		9000 os.		PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.1.2.1/ W.1.2.2	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0 szt.	X	4 szt.	X	2 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	
Wskaźnik rezultatu W.1.3.1/ W.1.3.2/ W.1.3.3	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR	0 szt..	X	4 szt.	X	4 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	
Wskaźnik rezultatu W.1.2.3/ W.1.3.4/ W.1.4.1	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR	0 os.	X	30 os.	X	20 os.	X	20 os.	X	10 os.	X	0 os.	X	
C.2.	Wzmocnienie rozpoznawalności obszaru na rynku poprzez rozwój marki lokalnej „Malowniczy Wschód” z wykorzystaniem dziedzictwa Ziemi Chełmskiej oraz innowacyjnych metod współpracy międzypokoleniowej													
Przedsięwzięcie 2.1 Rozwój infrastruktury dziedzictwa kulturowego	P.2.1.1 Liczba wspartych obiektów infrastruktury kultury / dziedzictwa kulturowego	0 szt.	0	7 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR

Przedsięwzięcie 2.2 Wsparcie marki lokalnej „Malowniczy Wschód”	P.2.2.1 Liczba stworzonych systemów certyfikacji marki „Malowniczy Wschód”	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	P.2.2.2 Liczba miejsc oznakowanych znakiem marki „Malowniczy Wschód”	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	40 szt.	100	
	P.2.2.3 Liczba inicjatyw promujących markę i podmioty posługujące się znakiem marki „Malowniczy Wschód”	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	100	
	P.2.2.4 Liczba stworzonych portali internetowych	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	
	P.2.2.5 Liczba inicjatyw na rzecz wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie rozwoju marek lokalnych	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	
Przedsięwzięcie 2.3 Centrum Współpracy Międzypokoleniowej - włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji	P.2.3.1 Liczba zorganizowanych warsztatów budujących kompetencje os. młodych	0 szt.	0	0 szt.	0	8 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR
	P.2.3.2 Liczba zorganizowanych warsztatów budujących kompetencje cyfrowe seniorów	0 szt.	0	0 szt.	0	8 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR
	P.2.3.3 Liczba inicjatyw innowacyjnej współpracy osób młodych i seniorów	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.2.3.4 Liczba międzypokoleniowych	0 szt.	0	0 szt.	0	3 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	

	zespołów artystycznych z terenu LGD, które wyposażone zostały w stroje i instrumenty													
	P.2.3.5 Liczba zrealizowanych międzypokoleniowych warsztatów twórczości ludowej	0 szt.	0	0 szt.	0	3 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.2.3.6 Liczba nowych obiektów małej infrastruktury publicznej służącej włączeniu społecznemu	0 szt.	0	5 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	
Przedsięwzięcie 2.4 Akademia liderów - wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego	P.2.4.1 Liczba zorganizowanych szkoleń dla lokalnych liderów w zakresie rozwoju kompetencji i postaw liderekich	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	4 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.2.4.2 Liczba zorganizowanych inicjatyw na rzecz wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie działalności lokalnych liderów	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	4 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.2.4.3 Liczba zrealizowanych inicjatyw na rzecz integrowania i sieciowania lokalnych liderów	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	
	P.2.4.4 Liczba inicjatyw promujących działania lokalnych liderów	0 szt.	0	5 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	
Wskaźnik rezultatu W.2.1.1	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i	0 os.	X	0 os.	X	700 os.	X	2500 os.	X	7000 os.	X	14 000 os.	X	PS WPR

	infrastruktury dzięki wsparciu z WPR													
Wskaźnik rezultatu W.2.2.1/ W.2.2.2/ W.2.2.3/ W.2.2.4/ W.2.3.6	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 os.		0 os.		200 os.		500 os.		2500 os.		5000 os.		
Wskaźnik rezultatu W.2.2.5/ W.2.4.1/ W.2.4.2/ W.2.4.3/ W.2.4.4	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR	0 os.		0 os.		0 os.		60 os.		100 os.		0 os.		
Wskaźnik rezultatu W.2.3.1/ W.2.3.2/ W.2.3.3/ W.2.3.4/ W.2.3.5/ W.2.3.6	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		300 os.		0 os.		0 os.		0 os.		
C.3	Zielone i cyfrowe gminy działające w partnerstwie													
e świadomość – ekologicznej	P.3.1.1 Liczba zorganizowanych EKOwarsztatów międzypokoleniowych	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	4 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR

	P.3.1.2 Liczba zorganizowanych inicjatyw na rzecz wymiany dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie działań EKologicznych	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	P.3.1.3 Liczba inicjatyw aktywizujących społeczność lokalną do przedsięwzięcia działań EKologicznych w najbliższym otoczeniu i we własnym życiu	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	8 szt.	100	0 szt.	100	
Przedsięwzięcie 3.2 Innowacje w planowaniu rozwoju: opracowanie koncepcji Smart Villages	P.3.2.1 Liczba opracowanych strategii inteligentnych wsi	0 szt.	0	8 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.1.1/ W.3.1.2	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR	0 os.		0 os.		0 os.		0 os.		160 os.		0 os.		

Wskaźnik rezultatu W.3.1.1/ W.3.1.3	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 os.		0 os.		0 os.		0 os.		160 os.		0 os.		
Wskaźnik rezultatu W.3.2.1	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi	0 szt.		8 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.		

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 250 000,00	0	0	1 250 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	312 500,00	0	0	312 500,00
Razem	1 562 500,00	0	0	1 562 500,00
<p>* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.</p> <p>** W wierszu odpowiadajcemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.</p>				

Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundus z	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRR	0	0	811 100,00	64,89	37 500,00	67,89	265 700,00	89,14	71 100,00	94,83	64 600,00	100,00	0	100,00
EFS+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EFRR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RAZEM	0	0	811 100,00	64,89	37 500,00	67,89	265 700,00	89,14	71 100,00	94,83	64 600,00	100,00	0	100,00